

Rajko Muršič

**Napravi sam:
nevladna samonikla prizorišča,
tvornost mladih in medgeneracijsko sodelovanje**

**Znanstvena založba
Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani**

Ljubljana 2011

**KULTURNA
DEDIŠČINA**

Rajko Muršič

Napravi sam:

nevladna samonikla prizorišča,

tvornost mladih in medgeneracijsko sodelovanje

**Znanstvena založba
Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani
Zbirka Kulturna dediščina
Ljubljana 2011**

Rajko Muršič: Napravi sam : nevladna samonikla prizorišča, tvornost mladih in medgeneracijsko sodelovanje

Zbirka: Kulturna dediščina, Zvezek 7
Elektronske izdaje Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo
Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani
Urednik zbirke: Vito Hazler
Uredniški odbor zbirke: Vito Hazler, Jože Hudales, Božidar Jezernik,
Mirjam Mencej, Rajko Muršič
Tehnično urejanje: Mihaela Hudelja
Lektorica: Marija Pezdirc
Angleški povzetek: Rajko Muršič

Založila: Znanstvena založba Filozofske fakultete univerze v Ljubljani
Izdal: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo
Za založbo: Andrej Černe, dekan Filozofske fakultete
Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta
Univerze v Ljubljani, Zavetiška 5, p. p. 580, 1000 Ljubljana,
e-naslov: eika@ff.uni-lj.si
Način dostopa: (URL): <http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/etnologija/default.htm>

Fotografija na naslovnici: Ambasada Štefana Kovača Marka V Beltincih. Spetember 2011.
Foto: Rajko Muršič.
Publikacija je brezplačna

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

061.2-053.6
316.4.051.6

MURŠIČ, Rajko

Napravi sam [Elektronski vir] : nevladna samonikla prizorišča, tvornost mladih in medgeneracijsko sodelovanje / Rajko Muršič ; [angleški povzetek Rajko Muršič]. - El. knjiga. - Ljubljana : Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011. - (Zbirka Kulturna dediščina ; zv. 7) (Elektronske izdaje Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani)

Način dostopa (URL): <http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/etnologija/default.htm>

ISBN 978-961-237-474-7 (pdf)

259365120

Kazalo

<i>Vstop na sceno samoniklih prizorišč</i>	6
<i>Mladinsko nevladje v Sloveniji</i>	9
Civilni dialog in mladinsko nevladje	10
Civilni dialog v 90. letih: brezбриžno sobivanje	17
Obdobje pobude za sklenitev sporazuma med Vlado RS in nevladnimi organizacijami po letu 2002	18
Civilni monolog po vstopu Republike Slovenije v Evropsko unijo	22
<i>Mladinsko polje: med svobodo in nadzorom</i>	26
Kratka zgodovina mladinskih klubov na Slovenskem	29
Mladinska prizorišča danes	34
Mladinski centri – javni zavodi	36
Največji mladinski center v Sloveniji: Mladinski center Velenje	38
Mladinski center Celje	39
Občinski mladinski centri med državo in javnostjo	40
Prihodnost mladinskih prizorišč	41
Nevladna študentska prizorišča	42
Mladinski center Dravinjske doline – Klub Patriot	43
Kompleks – Koroški mladinski kulturni center Ravne na Koroškem	44
Mladinska samonikla prizorišča od blizu in od daleč	46
Terminologija raziskave in prizoriščna praksa	46
K samoniklim prizoriščem	49
KUD France Prešeren Trnovo	51
Mladinsko društvo Bistrica ob Sotli – Mladinski klub Metulj	55
Študentski, mladinski in otroški center Laško	61
Subart Kranj – Trainstation Squat Kranj	62
Ambasada Štefana Kovača Marka Beltinci	64
Pekarna – magdalenske mreže	68
Mladinska prizorišča v Prekmurju	72
Mladinski informativni in kulturni klub Murska Sobota (Mikk Murska Sobota)	72
Art središče, Središče	74
Usoda samoniklih prizorišč	78
Prizorišča so ljudje	79

Vrednote in njihovo generiranje na samoniklih prizoriščih	80
Neformalne akcijske pobude mladih	82
 <i>Viri in literatura</i>	90
<i>Summary</i>	95
Do It Yourself: Non-Governmental Grass-Roots Youth Centres, Youth Creativity and Intergenerational Collaboration	95

Vstop na sceno samoniklih prizorišč

Drugačnost je svoboda.

(Ime festivalskih dogodkov, ki jih je organiziral Andraž Šulc v Kranju v akcijah za pridobivanje prostorov za mlade.)

Letos spomladi sem se razveselil vabila »nosilnega hrbta« [Ustanove nevladnih mladinskega polja Pohorski bataljon](#), ustanovljene v podporo nevladnemu delovanju mladih, zlasti na področju nekomercialnega in samostojnega glasbenega ustvarjanja, ki smo ga nekoč imenovali alternativna glasba ali *underground*, Marka Breclja, da bi z raziskavo tega polja opozorili naročnika raziskave, Urad RS za mladino, na trajno slabo skrb države za ta sektor in hkrati na njegov izjemen pomen v življenju in ustvarjanju generacij mladih pri nas. Ker sem že pred dobrimi 15 leti opazoval izzvenevanje delovanja takega prizorišča na Tratah v Slovenskih goricah in ker že 35 let spremljam alternativno glasbeno sceno (v različnih vlogah: kot obiskovalec prireditev in uporabnik na novo zasedenih prostorov, kot glasbenik, glasbeni kritik, publicist in raziskovalec), sem z odprtimi rokami sprejel idejo, ki je zame prišla kot naročena prav v hipu, ko sem imel občutek, da imam po skoraj desetletju nakopičenih pedagoških in vodstveno-administrativnih dolžnosti na univerzi končno spet priložnost opraviti nekaj neposrednega raziskovalnega dela in ob tem užiti tudi klubsko-koncertno vzdušje, ki sem ga že hudo pogrešal.

Konec maja 2011 je Ustanova nevladnih mladinskega polja Pohorski bataljon z Uradom RS za mladino podpisala pogodbo o raziskavi mladinskega nevladnega sektorja z naslovom *Analiza razvoja ter potencialov nevladja mladinskega polja v Sloveniji*. Junija se je začela dirka s časom, saj smo raziskovalci in nosilci dogajanja na prizoriščih, ki sodelujejo v ustanovi Pohorski bataljon, usklajevali zbiranje gradiva po Sloveniji s svojimi delovnimi obveznostmi, končno poročilo pa smo se obvezali oddati do konca novembra 2011. Ob oddaji poročila smo imeli sprva v načrtu še izdajo monografije z izsledki raziskave, ki bo izšla do konca marca 2011. V pričujočem delu objavljam izsledke svojega dela raziskave.

Raziskovalni pristop pri proučevanju samoniklih in drugih mladinskih prizorišč je narekovalo to, da so bili aktivno vključeni nosilci in nosilke dogajanja na prizoriščih – v dvojni vlogi: pri pripravi in oblikovanju odgovorov na kratek vprašalnik odprtega tipa, ki smo ga poslali prizoriščem v zadnjem tednu maja, in pri aktivnem terenskem zbiranju podatkov na

izbranih drugih prizoriščih in območjih. Šlo je, skratka, za sodelovalno raziskavo, ki je zajemala elemente etnografske raziskave in neposredne refleksije lastnega prizorišča ter

okolja, skupaj z aktivacijo biografskih metod. Sodelovalna raziskava takšnega tipa je eksperimentalna, upošteva predvsem konsenz o tem, da mladinski centri niso ne zidovi ne organizacije, temveč ljudje.

Namesto klasičnih socioloških pristopov, ki temeljijo na pošiljanju anket in izločitvi tistih, ki jih raziskuješ, ko gre za družbeno resničnost, smo uporabili angažiran antropološki pristop, ki vključuje sodelovanje posameznikov in posameznic pri raziskavi, ki jih zadeva, toda v skladu z njihovimi interesi in pripravljenostjo za sodelovanje. Sodelovalno raziskovanje sicer ni bila prva taka raziskovalna izkušnja vodje raziskave, vendar drugačna od tiste, ko smo skupaj s skupino Center za dehumanizacijo sestavili vizualne podobe njenega razvoja in delovanja do leta 1999 (Muršič in CZD 1999). Tokrat je v raziskavi aktivno sodelovalo aktivno jedro ustanove Pohorski bataljon, pri čemer se je marsikdo preizkusil v več vlogah: raziskovalca in raziskovanega, kritika in urednika, zbiratelja gradiva in analitika.

Namen raziskave ni bil »objektiven« in okviren prikaz položaja mladih v sodobni Sloveniji na podlagi ustrezno zbranih kvantitativnih podatkov, ampak smo zbirali skrajno subjektivno pričevalno gradivo na lokacijah samoniklih prizorišč in ob formalnih ter manj formalnih pogovorih na prireditvah in obiskih prireditev, ko smo se prav tako lahko preskušali v različnih vlogah: enkrat kot (so)organizatorji prireditev, drugič kot občinstvo in tretjič kot radovedni obiskovalci. Raziskavi ne bi mogli reči v pravem pomenu etnografska, vendar je bila tudi etnografska. Marsikdo se je prvič preskusil v metodi, za katero ni niti vedel, da jo že tako ali tako obvlada kot človeško bitje, ki se prilagaja in uči od drugih v vsakdanjih situacijah. Drugi so se bolj kot na lastne izkušnje, ki se jim zdijo morda preveč subjektivne, oprli na ustna pričevanja in skrbno zapisovali ali transkribirali vse, kar so jim sogovorniki povedali.

Glavni predmet tega dela raziskave so bile samonikle dejavnosti mladih na prizoriščih, kjer mladi ustvarijo prostor druženja in ustvarjalnih dejavnosti, bodisi sami ali v sodelovanju z izkušenimi akterji takšnih dejavnosti in dogajanja. V pričujočem delu predstavljam prve izsledke raziskave s kratkimi opisi nekaterih obiskanih mladinskih, kulturnih in socialnih prizorišč pri nas.

Na samoniklih prizoriščih prihaja do žlahtne oblike medgeneracijskega prenosa izkušenj, vrednot, idej in ustvarjalnosti. Kot svojevrstna osvobodjena ozemlja poznega kapitalizma jih ne omejuje starost ali družbeno poslanstvo in delujejo zunaj interesnih sfer države ter kapitala. To so prizorišča spontane samoorganiziranosti mladih, ki jih združujejo upornišтво, samostojno in kritično razmišljanje ter aktivna soudeležba v zanje relevantnih dejavnostih in dogajanjih.

V uvodnem delu publikacije se bom na kratko dotaknil zgodovine civilnega dialoga v mladinskem sektorju pri nas, predvsem v obdobju zadnjih dveh desetletij. Slovenska država ni pretirano radodarna do nevladnega sektorja in ga v najboljšem primeru jemlje kot instrument uresničevanja lastne politike, če ga že ne ignorira. Osrednji instrument vladnega vpliva na nevladni sektor je posebna vloga, ki jo z različnimi instrumenti, ne nujno le finančnimi, država pripisuje izbranim nevladnim organizacijam, nacionalnim mrežam, s katerimi posredno vpliva na nevladno polje. Zgovoren arhiv »civilnodružbenega dialoga« najdemo na portalu Dogovor (www.dodogovor.org), ki ga je zasnoval Marko Breclj.

Marku Breclju se zahvaljujem za vabilo in stalno korigiranje smeri raziskovanja, Tini Glavič za požrtvovalno sestavljanje gradiva in vsestransko pomoč, Anji Ivakič in Nataši Serec za organizacijo dela terenske raziskave, Sanji Žmavc za vožnje in gostoljubnost, Andreji Potočnik za transkripcije, Mitji Hlupiču za iskrive zamisli, Gregorju Kosiju za izjemne organizacijske spretnosti in stalno podporo projektu, pa tudi Petru Debeljaku, direktorju Urada RS za mladino, za razumevanje položaja samoniklih nevladnih prizorišč.

Mladinsko nevladje v Sloveniji

Po koncu socializma in preobrazbi mladinske organizacije ZSMS, v katero so bili vključeni vsi mladi od 14. do 28. leta, se je Zveza socialistične mladine Slovenije (ZSMS) preoblikovala v stranko (LDS - Liberalna demokracija Slovenije). Tisti mladi, ki so za javno delovanje v mladinskem polju, zlasti v klubih mladih in na samoniklih mladinskih prizoriščih, potrebovali institucionalni okvir, so se pogosto organizirali v društvo (če tega niso naredili že prej), drugi pa so se povezali neformalno ali celo poslovili od mladinskega polja. Največji organizacijski temelj s finančno neodvisnimi viri so sprva ponujali študentski klubi, ki so večinoma nastajali spontano, nato pa jih je institucionalno povezal Zakon o skupnostih študentov (ZŠŠ 1994). V 90. letih so marsikje omogočili preživetje lokalnih prizorišč, vendar so se sčasoma večinoma oddaljili od tistega dela mladinskih prizorišč, ki niso gojila večinskega okusa, zlasti v glasbi. To je bilo obdobje samostojnega organiziranja in trepetanja pred denacionalizacijskim propadom tedanjih prizorišč, zato je nastala prva povezovalna mreža teh prizorišč, Zveza plemenskih skupnosti in vračev kot »samostojno, prostovoljno združenje društev, ki jim je boj proti dehumanizacijskim procesom v družbi osnovni motiv delovanja ali pa spodbujajo družabno življenje nasploh, osredotočena pa so na kritično razmišljujoči segment odrasčajočih, ki so člani društev, vključenih v zvezo, in si med njimi prizadevajo krepiti upornišтво družbeni danosti, brez nasilja in v skladu z ustavnim redom Republike Slovenije« (1. člen [statuta](#), sprejetega 21. 9. 1997). Zveza je dala pomembno spodbudo sodelovanju lokalnih prizorišč in nastajanju novih.

V 90. letih, po ustanovitvi Urada RS za mladino, se je začel prvi val ustanavljanja javnih zavodov v krajih, kjer so občine izkazale interes za podporo mladinskemu sektorju. Od takrat spremljamo dvotirnost nastajanja in razvoja mladinskih centrov in prizorišč ustvarjanja mladih: na eni strani so nevladna prizorišča in središča, med katerimi so nekatera preživela socializem ter ponovno uvajanje kapitalizma, in samonikla prizorišča, ki so nastajala v tem času, bodisi z zasedbo razpoložljivih prostorov bodisi v dogovoru za njihovo uporabo, in delovala na podlagi teženj in potreb uporabnikov, torej od spodaj navzgor, hkrati pa so nastajali in se razvijali mladinski centri, ki so jih ustanavljali od zgoraj navzdol, s sklepi občinskih svetov, ki so se odločili poskrbeti za mladino. Tako je prišlo do velikih razlik v možnosti delovanja mladinskih centrov ter prizorišč in v njihovi naravnosti.

Javni zavodi še najbolj spominjajo na *déjà vu* tistega, kar smo v socializmu poznali kot »organizirano mladino« v okrilju ZSMS, skupaj z birokratskim aparatom in izvrstnimi

materialnimi možnostmi delovanja, samonikla prizorišča pa kažejo čisto drugačno podobo: so neodvisna od lokalnih oblasti in avtonomna v delovanju, vendar večinoma delujejo v nezavidljivih materialnih razmerah, ki se nanašajo na tako elementarne zadeve, kot so voda, elektrika in kurjava, kljub temu pa pripravljajo pester in odmeven program za mlade in širšo javnost.

Civilni dialog in mladinsko nevladje

Terminologija na področju civilne družbe in nevladnega sektorja ni povsem dorečena in jasna. Zato verjetno ne bo motila uporaba ohlapnega termina *nevladje* namesto bolj birokratsko zvenečega termina *nevladni sektor*. Tudi z nekoliko ohlapnejšo terminologijo opozarjam na potrebo etnografskega približevanja dejanskemu življenju in vsakdanji praksi. Termin *nevladna organizacija* se je v zadnjih 20 letih prijel v javni rabi, čeprav tudi njegov pomen ni enoznačen. Ko pišem o mladinskem delu *nevladnega sektorja* ali *nevladnih organizacij*, v skladu z govorno prakso med akterji dogajanja na samoniklih prizoriščih uporabljam izraz *mladinsko nevladje*.

V sklepni fazi socializma, zlasti po letu 1974, so oblastniki zagovarjali načelo podružbljanje države od zgoraj navzdol (to se je v politični organiziranosti dejanskega življenja kazalo kot poddržavljenje življenja). Takrat je država samoumevno financirala delovanje društev in združenj, ki so seveda morala delovati v skladu z ustavo, da so se sploh lahko registrirala. Izraza *nevladne organizacije* takrat v slovenščini še nismo uporabljali, s propadom socializma pa se je uveljavil termin, ki so ga uvedli v mednarodno politično terminologijo v času nastajanja Organizacije združenih narodov v 40. letih za označevanje organizacij, sprva zlasti mednarodnih, ki jih niso ustanovile države ali z državo povezani organi. Za to področje obstaja še niz drugih sorodnih terminov, recimo *civilna družba*, ki v povsem drugem kontekstu v zgodovini politične misli od Hobbesa naprej opredeljuje področje avtonomnega družbenega delovanja. V zgodovini človeštva so nastajale najrazličnejše spontane organizacije in gibanja, ki se razvijajo od spodaj navzgor (v angleščini *grassroot organizations*). V ta okvir spadajo tudi sodobnejša družbena gibanja, katerih pomemben del smo v 80. letih prejšnjega stoletja imenovali *nova družbena gibanja*.

Zato se pri analizah in prikazih teh organizacij in gibanj tudi pri nas srečujemo z različnimi pristopi in imenovanji. Tako lahko v obsežni raziskavi tega sektorja pri nas

zasledimo stališče, da sta raziskovalki »skladno s terminologijo projekta CIVICUS uporabljali termin organizacije civilne družbe, čeprav se je v slovenskem prostoru bolj uveljavil termin nevladne organizacije« (Rakar in Črnak Meglič 2010: 4). V okviru tega projekta pod patronatom organizacije *Civicus: World Alliance for Citizen Participation* (Svetovno zavezništvo za sodelovanje državljanov) sta opredelili civilno družbo kot »prostor zunaj družine, države in trga, ki ga ustvarjajo posamezne in skupinske akcije, organizacije in institucije z namenom uveljavljanja skupnih interesov« (Rakar in Črnak Meglič 2010: 5).

Raziskovalki Tatjana Rakar in Andreja Črnak Meglič sta pri razumevanju civilnodružbene umestitve zasebnih neprofitnih organizacij sledili primerjalnemu pristopu v raziskovanju takih organizacij, ki so ga razvili raziskovalci univerze Johns Hopkins (Salamon, Sokolowski idr.; navajam po Rakar in Črnak Meglič 2010: 5). Po njihovem spada v civilno družbo organizacija, ki ustreza petim značilnostim.

Najprej morajo biti zasebne, »kar pomeni, da so institucionalno ločene od države oziroma da so njihovi ustanovitelji zasebne fizične ali pravne osebe«. Kot drugo morajo biti ustanovljene kot neprofitne in s tem delujejo v skladu s splošnimi družbeno koristnimi nameni, ki jih morajo izkazovati. To so, tretjič, organizacije z »izoblikovano osnovno organizacijsko strukturo« in pravili. Četrtič, člani in članice morajo te organizacije voditi in upravljati samostojno. Navsezadnje pa so to, petič, prostovoljne organizacije, v katere članov ni mogoče včlanjevati proti njihovi volji. S tem postanejo nevladne organizacije »večji ali manjši časovni ali denarni vložek prostovoljcev«, kot je po različnih omenjenih predlogih povzela Zinka Kolarič z drugimi avtorji (po Rakar in Črnak Meglič 2010: 5).

Glede na ta seznam izpolnjuje vseh pet meril le nekaj vrst organizacij, ki jih slovenski pravni red priznava kot del civilne družbe: »društva, ustanove oziroma fundacije, zasebni zavodi, zadrage in cerkvene organizacije« (Rakar in Črnak Meglič 2010: 5).

Druga možnost razumevanja civilne družbe temelji na neprofitnosti zasebnih formalnih organizacij (Kolarič in Rakar 2010: 4-5) v nasprotju z neprofitnimi javnimi organizacijami, vendar iz tega polja izloči neformalno organizirane posameznike in posameznice, brez katerih nevladne organizacije sploh ne morejo nastati. In prav za posameznike in posameznice ter neformalne skupine posameznikov in posameznic gre, ko se porajajo samonikla mladinska prizorišča.

Tudi opredelitev nevladne organizacije je enako nedorečena kot opredelitev civilne družbe. Svet Evrope je opredelil nevladne organizacije kot »prostovoljne in samoupravljajoče organizacije, ki niso podvržene ukazom javnih oblasti«, ustanovijo jih fizične in pravne osebe

ter skupine ljudi, imajo članstvo in so neprofitne ter oblikovane formalno ali neformalno (Celovita b. n. l.).

Države različno urejajo status nevladnih organizacij. Če za delovanje nevladnih organizacij v posameznih državah uporabimo merilo načina njihovega prispevanja k skupni blaginji države, lahko v evropskem merilu naštejemo vsaj pet modelov sistema blaginje. Prvi je liberalni (prevladuje v anglosaškem svetu), drugi konservativno-korporativni (prevladuje v Srednji in Vzhodni Evropi), tretji socialdemokratski (značilen za skandinavske države), četrti je katoliški oziroma sredozemski model (prevladuje na jugu Evrope) in peti državnosocialistični model (ostanki so se ohranili v nekaterih vzhodnoevropskih državah; navajam po Rakar in Črnak Meglič 2010: 6).

Razumljivo je, da je Slovenija nekoč spadala v sfero držav, kjer je prevladoval državnosocialistični tip razmerja med državo in civilno družbo. Čeprav je bila družba zasnovana bistveno bolj solidarno od drugih, po mnenju nekaterih analitikov »sredstva niso zadostovala za zadovoljitev potreb posameznikov«, zato naj bi »veliko breme za zagotavljanje socialne varnosti in blaginje posameznikov nosila neformalna socialna omrežja, predvsem družina in sorodstvo« (Rakar in Črnak Meglič 2010: 7).

Z vidika dogajanja na področju mladinske kulture bi lahko pritrdili oceni Zinke Kolarič, da naj bi v Sloveniji »spremembe potekale postopno v smeri dualnega modela, ki vsebuje elemente konservativno-korporativističnega sistema blaginje in socialno-demokratskega sistema blaginje« (navajam po Rakar in Črnak Meglič 2010: 8), toda s pripombo, da se tehnika urejanja odnosov med civilno družbo in državo ni prevesila k socialnodemokratskemu modelu – kljub delnemu podržavljenju tega sektorja z ustanavljanjem javnih zavodov –, temveč vključuje tiste dele omenjenih modelov, pri katerih država najučinkoviteje nadzira delovanje civilne družbe s hkratnim minimalnim finančnim vložkom. To pomeni, da dopušča stihijsko razvijanje nevladnega sektorja. Zato na tem področju najdemo tudi elemente drugih modelov: nekateri deli nevladnega sektorja prevzemajo katoliško-mediteranski model, drugi pa liberalnega ali konservativno-korporativističnega. To smo v zadnjih letih videli v nemotenem razvoju in delovanju Karitasa in javno odmevnem primeru korporativnih prijemov v Rdečem križu Slovenije ter Unicefu Slovenija.

Ker so se na slovenskem ozemlju v preteklosti vrstili različni državni in pravni režimi, ni čudno, da se ob opiranju na preteklo prakso obujajo praktično pozabljeni modeli. Da se država bolj nagiba k močnejšemu reguliranju nevladnega sektorja, priča tudi to, da odpira dialog s spodbujanjem nastajanja »reprezentativnih« mrežnih nevladnih organizacij, ki se v imenu drugih nevladnih pogajajo z državo. Pomemben člen tako imenovanega civilnega

dialoga med državo in civilno družbo so postale nadorganizacije, kot so Zavod Center za informiranje, sodelovanje in razvoj nevladnih organizacij Slovenije ([CNVOS](#); Center nevladnih organizacij Slovenije), Zveza društvenih organizacij Slovenije ([ZDOS](#)) in Združenje slovenskih ustanov ([ZSU](#)).

Ključni temelj neodvisnosti nevladnih organizacij se ne skriva v pravici do ustanavljanja teh organizacij in državnem urejanju njihovega delovanja ter vodenja, temveč v načinih njihovega financiranja in nadzoru nad porabo sredstev. Nekatere nevladne organizacije izpolnjujejo le interese svojega članstva, druge delujejo v dobro javnosti, nekatere pa opravljajo naloge tudi za državo. Večji del organizacij civilne družbe je po naravi tudi izrazito kritičen do delovanja države.

Slovenska zakonodaja glede ustanavljanja in delovanja nevladnih organizacij ni med najboljšimi, saj med anketiranimi predstavniki nevladnih organizacij v eni zadnjih raziskav nevladnega sektorja »malo manj kot polovica anketirancev« ocenjuje zakonodajo kot tako, ki jim zmerno omogoča delovanje, »slaba tretjina je mnenja, da je zakonodaja še kar omogočujoča, kar petina pa jih meni, da je zakonodaja zelo restriktivna« in le štirje odstotki anketirancev so izbrali odgovor, »da je ta popolnoma omogočujoča« (Rakar in Črnak Meglič 2010: 11). Kar četrtna anketiranih nevladnih organizacij se je trčila na omejitve ali doživela nezakonite napade države (vladnih institucij ali lokalne skupnosti; prim. Rakar in Črnak Meglič 2010: 12).

Večina civilnodružbenih organizacij pri nas (večinoma društev) deluje na področju športa in kulture (Kolarič in Rakar 2010: 14), pri čemer se zlasti športna društva financirajo avtonomno. Sicer pa finančni položaj nevladnih organizacij ne vodi nujno v neposredno odvisnost od države v njihovem programskem delovanju, vendar se morajo prilagajati pogojem razpisa, s čimer prihaja do posrednih posegov v njihovo neodvisno delovanje:

Ugotovitev nakazuje na to, da ima morda slab finančni položaj organizacij civilne družbe v splošnem in s tem njihov nenehni boj za pridobivanje sredstev iz različnih zlasti vladnih razpisov za posledico nižjo stopnjo avtonomije sektorja civilne družbe, saj se morajo stalno prilagajati kriterijem, ki jih zahtevajo različni razpisi. (Rakar in Črnak Meglič 2010: 24)

Glede na dogajanje v nevladnem sektorju mladinskega polja bi se težko strinjali z oceno Tatjane Rakar in Andreja Črnak Meglič, »da gre za nadaljevanje vzorca odnosa iz predhodnega (socialističnega) obdobja s pomembno razliko, da se je zmanjšal nadzor države nad delovanjem organizacij civilne družbe« (Rakar in Črnak Meglič 2010: 25). V mladinskem polju se namreč vlaganje v nevladni sektor vztrajno manjša, povečujejo pa vlaganja v javni

sektor, zlasti na lokalni ravni, s čimer se država z obvodom odločanja o vodstvenih kadrih javnih zavodov v javnem sektorju vrača v civilno družbo.

Posebne sistema, ki je bil v marsičem soroden skandinavskemu socialnodemokratskemu modelu delovanja nevladnega sektorja, Slovenija ni odpravila z ostrimi rezi v zgodnjem obdobju tranzicije, temveč ga je pa počasi demontirala z drugimi prijemi uravnavanja politike, ki so vodili do konstitucije nekakšnega dvojnega modela blaginje, ki vključuje elemente »konzervativno- korporativističnega in socialno-demokratskega sistema blaginje« (Kolarič idr. po Rakar in Črnak Meglič 2010).

Tudi pri financiranju nevladnih organizacij bi težko izpostavili prevladujoči model delovanja slovenskih nevladnih organizacij. Ne gre samo za to, da so statistični podatki o financiranju in poslovanju nevladnih organizacij pomanjkljivi, temveč za to, da jih težko umestimo v »tri osnovne modele njihovega financiranja: model dominacije tržnih virov, model dominacije javnih virov in model dominacije zasebnih donacij«, čeprav je mogoče ugotoviti, da v »strukturi prihodkov organizacij civilne družbe po zadnjih podatkih prevladujejo dohodki iz tržnih virov, sledijo javni viri, najmanj pa je dohodkov iz zasebnih donacij« (Rakar in Črnak Meglič 2010: 8).

V mladinskem nevladju prevladujejo javni viri in ponekod lastni prihodki (vstopnine, prodaja pijač itd.), ki omogočajo izvedbo finančno manj potratnega programa, donacij in neposredne (mecenske) podpore pa skoraj ni, razen tu in tam kakšnih storitev ali podarjenega materiala lokalnih podjetnikov ali podjetij. Slednje ne preseneča, saj pri nas mecenstvo ni ravno splošno razširjena praksa.

Vsekakor je treba opozoriti, da je že na daleč, brez statističnih analiz, mogoče ugotoviti ujemanje pobud za dialog med civilno družbo oziroma nevladnim sektorjem in državo, javnim financiranjem nevladnih organizacij in vstopanjem Republike Slovenije v Evropsko unijo. Gotovo ni naključje, da v tabeli odstotkov javnih sredstev v financiranju nevladnega sektorja za leta 1996, 2004, 2007 in 2008 (Rakar in Črnak Meglič 2010: 13; podatki so zbrani iz različnih virov) ugotovimo, da se je raven financiranja nevladnega sektorja iz javnih virov (tj. državnega proračuna) dvignila prav v letu vstopa v Evropsko unijo, takoj zatem pa spet padla na – po presoji razdeljevalcev javnih sredstev – »normalno« raven. Leta 1996 je namreč državna podpora nevladju znašala 27 odstotkov, leta 2004 – takrat je Slovenija vstopila v Evropsko unijo – je poskočila na 36 odstotkov, takoj za tem pa se je spustila celo pod raven že doseženega financiranja v 90. letih, tako da je v letih velike gospodarske rasti, tik pred krizo, v letih 2007–2008, pristala na 24 odstotkih. Civilni dialog, če ga opazujemo s finančne plati, je očitno figa v žepu. Kaj se dogaja v letih suhih krav, v

katerih živimo, bo pokazal čas, vendar nevladnemu sektorju gotovo ne prinaša nič dobrega. Kakšnih »bistvenih pozitivnih premikov glede financiranja sektorja civilne družbe« (Rakar in Črnak Meglič 2010: 14) ni mogoče pričakovati, čeprav nam vsi primerljivi podatki o javnem financiranju nevladnega sektorja v državah Evropske unije kažejo, da »se Slovenija glede na prihodke iz javnih virov v primerjavi z drugimi državami uvršča med države z najnižjim deležem« financiranja (Rakar in Črnak Meglič 2010: 14–15).

Civilni dialog pri nas je mogoče razdeliti v tri faze oziroma obdobja. Takoj po spremembi političnega sistema nekaj časa vladni in nevladni sektor nista sodelovala ali komunicirala. Prve pobude civilnega dialoga v zgodnjih 90. letih so se v drugi fazi razvile v dialog, ki naj bi ga vodile na novo ustanovljene reprezentativne mreže nevladnega sektorja, sledil pa je odziv nevladnih organizacij, ki so v letu 2002 oblikovale temelj sporazuma med nevladnim sektorjem in državo, ki pomeni tretje obdobje civilnega dialoga, ki še traja, saj sporazuma še vedno ni.

Ko govorimo o mladinski kulturi in mladinskih centrih ter spontano oblikujočih se samoniklih prizoriščih mladinske kulture, moramo upoštevati, da je obravnavanje neformalnih skupin pri nas diskriminacijsko, ker jih pravni red sploh ne priznava kot partnerje v dialogu. Skupine posameznikov se morajo, da jih lahko država prizna kot vredne »dialoga« pri javnih razpisih, formalno ustanoviti in urediti, tj. organizirati kot društva, zavodi ali ustanove. In še takrat morajo določena prizorišča zaprositi za priznavanje statusa mladinskega centra ali društva v javnem interesu. Zato je za marsikatero prizorišče shema, po kateri naj bi se oblikovala politika dialoga oziroma sodelovanja med državo in nevladnimi organizacijami, nekoliko privlečena za lase.

Po modelu, ki sta ga razvila Kuhnle in Selle, je mladinski nevladni sektor težko umestiti v shemo štirih kategorij glede na merila odvisnosti in neodvisnosti od države ter bližine in oddaljenosti med obema, saj med njima marsikdaj sploh ne pride do potrebnega stika, tako da bi večino »priznanih« nevladnih mladinskih centrov še najlažje uvrstili v okvir »ločene avtonomnosti«, ki jo zaznamujeta oddaljenost in neodvisnost od države (prim. Rakar in Črnak Meglič 2010: 9). Hkrati pa bi se javni zavodi v svojem lokalnem okolju v najboljšem primeru uvrstili v kategorijo »integrirane odvisnosti«, ki jo zaznamujeta odvisnost od države in bližina, saj delujejo kot del integralni del organov lokalne skupnosti (občine).

Mladinsko polje pri nas temelji na štirih stebrih:

1. nevladnih mladinskih centrah,
2. mladinskih centrih – javnih zavodih,

3. mladinskih svetih in

4. drugih nevladnih mladinskih organizacijah, ki nimajo statusa mladinskega centra.

Država in njeni organi, zlasti Urad RS za mladino, so s sprejemanjem zakonodaje in spodbujanjem nastajanja organizacij na mladinskem polju dokaj odločno oblikovali politiko razvoja mladinskega polja. Podedovane strukture mladinskega polja, katerega pomembni akterji so se obdržali še iz socialističnih časov kot mladinska društva, študentski klubi in neformalne skupine, si je Urad prizadeval dopolniti oziroma nadgraditi z mladinskimi sveti in mladinskimi centri – javnimi zavodi, ki jih ustanavljajo organi države (lokalnih skupnosti) in jim s tem jamčijo preživetje.

Na Uradu so že v 90. letih spodbujali ustanavljanje javnih zavodov, ki naj bi prevzemali vlogo osrednjih dejavnikov na terenu, v naslednjem desetletju spodbujeni mladinski sveti pa so začeli prevzemati povezovalno vlogo med najrazličnejšimi načini organiziranja, organizacijami in vidiki vključevanja mladih v družbo, od stanovskih do političnih. Zakon o mladinskih svetih (ZMS 2000), sprejet leta 2000, je nevladnemu delu mladinskega polja prinesel dodatne težave, saj narekuje povezovanje vladnega in nevladnega sektorja ter političnih strank. Zunaj teh organizacijskih okvirov so – vsaj doslej – ostali študentski klubi, ki delujejo na podlagi Zakona o skupnosti študentov (ZŠŠ 1994) iz leta 1994.

Nekaj korekcij k dosednji politiki je prinesel Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju (ZJIMS 2010), ki je opredelil tudi nevladje kot pomemben steber razvoja mladinskega polja, čeprav je po nepotrebnem ločil delovanje društev kot »mladinskih organizacij« in zasebnih zavodov, ustanov ali zadrug kot »organizacij za mlade«. Pravo razmerje med podporo državnemu oziroma javnemu sektorju in nevladju bo pokazal šele novi nacionalni program za mladino.

Mladinski del slovenskega nevladja ne občuti le pritiskov lokalnih oblasti, različnih inšpekcij in drugih organov nadzora, temveč tudi doživlja prav tako nevarno in dolgoročno pogubno obliko državnega pritiska: ignoranco. Zato bi se akterji mladinskega nevladja pri nas težko strinjali z oceno, da »v splošnem lahko na podlagi prikazanega povzamemo, da gre za srednjo stopnjo avtonomije organizacij civilne družbe v Sloveniji« (Rakar in Črnak Meglič 2010: 12).

Civilni dialog v 90. letih: brezbržno sobivanje

Čas po postopni odpravi socializma je po pričevanju Željka Pelicono zaznamovalo to, da »niti nevladni niti vladni sektor nista vedela, kaj bi drug z drugim«.

Na eni strani so se ohranjale strukture iz obdobja socializma, na drugi pa so nastajale nove organizacije civilne družbe. Pomen novih družbenih gibanj in v socializmu oblikovane civilne družbe je bil za oblikovanje nove države tako velik in samoumeven, da država ni videla potrebe po civilnem dialogu, saj so njeni glavni akterji izšli prav iz tega »civilnega dialoga«, na drugi strani pa je bila teža formalnih in neformalnih nevladnih organizacij v tistem času tako velika, da jih v oblikovanju politike in pri oblikovanju javnega mnenja enostavno ni bilo mogoče spregledati.

Prve pobude za civilni dialog med nevladnimi organizacijami so se začele že takoj po spremembi političnega sistema. Leta 1997 sta Regionalni center za okolje in Zavod za odprto družbo v Fiesi organizirala posvet med predstavniki države ter vlade in predstavniki civilne družbe. Regionalni center je izdal tudi zbornik posveta, ki v materialnem smislu označuje začetek dialoga med civilno družbo in državo pri nas.

V prvih poročilih iz Slovenije, ko je Republika Slovenija začela pridružitvena pogajanja, poročevalci sploh niso omenili nevladnega sektorja, zato so v Evropski uniji spodbudili raziskavo nevladnega sektorja pri nas. Izvedla jo je nizozemska organizacija *MEDE European Consultancy* s podporo programa nizozemskega ministrstva za zunanje zadeve *Social Transition Programme Central and Eastern Europe (Matra)*, ki je ostala v spominu kot raziskovalna skupina Matra (Dekkers idr. 2004). Odziv države je bil v spodbujanju mreženja in ustanavljanju organizacij, ki jih država razume kot ključne partnerje civilnega dialoga.

Začelo se je novo obdobje civilnega dialoga, ki so ga označevala prizadevanja obeh strani pod pritiskom približevanja Evropski uniji.

Tudi v mladinskem polju je bila že zgodaj, v prvi polovici 90. let, ob izdatni pomoči Sorosevega Zavoda za odprto družbo, ustanovljena prva povezovalna mreža nevladnega mladinskega polja, Zveza plemenskih skupnosti in vračev, ki je združila aktivna samonikla prizorišča pri nas in pritiskala na vlado z zahtevami po ureditvi mladinskega polja.

V drugi polovici 90. let se je začelo razmerje med državo in civilno družbo strukturirati. Država se je trudila v že tedaj dokaj obsežnem nevladnem sektorju najti reprezentativne sogovornike, zato je spodbudila (tudi s finančnimi ukrepi oziroma javnimi razpisi) nastanek nacionalno ključnih mrež in zvez nevladnega sektorja.

To je vodilo k nastanku prvih mrežnih (nad)organizacij. Med prvimi je bil ustanovljen Center nevladnih organizacij Slovenije (CNVOS), ki je ključno zaznamoval nadaljnji potek civilnega dialoga, saj je bil prvi tak center, ki je nastal na pobudo vlade. Državo je v civilni dialog spodbudilo predvsem približevanje EU.

Obdobje pobude za sklenitev sporazuma med Vlado RS in nevladnimi organizacijami po letu 2002

Po pričevanju Marka Breclja in Željka Peliconca so dali ob koncu 90. let pobudo za dialog z vladne strani liberalni demokrati, ki so se oprli na CNVOS in v letu 2002 sklicali posvet z »reprezentativnimi« predstavniki civilne družbe. Take *nevladne vodene organizacije*, kot je CNVOS, imenuje Marko Breclj *lože*. V letu 2002, več kot 10 let po družbeni spremembi, je tako prišlo do prvih resnejših pogovorov med civilno družbo in državo. Na pobudo vladne strani so se predstavniki nevladnih organizacij zbrali na delovnem posvetu v novih prostorih Viba filma. Dogajanje takratnega časa – in njegove posledice – najbolje osvetljuje gradivo spletnega portala [Dodogovor](#)).

V dogovarjanje so se vključili po mnenju zastopnikov države in državnih organov najpomembnejši akterji nevladnega sektorja, ki so hitro monopolizirali dogovarjanje, recimo ZDOS (Zveza društvenih organizacij Slovenije) in druge mrežne nadorganizacije, ki jih Marko Breclj imenuje *loža nespregljivih*. V osnutek sporazuma z vladno stranjo so takrat

posegli akterji manjših, toda pomembnih nevladnih organizacij, ki so zastavili ključne razsežnosti pričakovanega sporazuma.

Ni čudno, da so predstavniki neodvisnih nevladnih organizacij postavljali neprijetna vprašanja in dajali, po mnenju osrednjih organizacij, zoprne pobude. Zadnje srečanje, na katerega so še bili vabljeni, je bilo v Piranu pred sedmimi ali osmimi leti, sicer pa se od takrat dialoga z vlado in vladnimi organi udeležujejo zlasti reprezentativne mreže, kakršna je tudi Mreža slovenskih mladinskih centrov (Mreža MaMa).

Resnejši impulz brez fige v žepu za doseganje konkretnjših rezultatov spodbujenega civilnega dialoga je v času približevanja Evropski uniji vendarle prispevala civilna družba. Po mnenju nekaterih tedanjih akterjev dogovarjanja so se v letu 2002 začeli pogovori o strategiji systemskega razvoja nevladnih organizacij na pobudo nevladnih organizacij. Z dodelavo dokumentov se je začela nikoli uresničena Pobuda za prihodnost nevladnih organizacij, neformalna koalicija posameznikov in posameznic iz nevladnih organizacij (Pobuda 2003; še Rakar in Črnak Meglič 2010: 19), katere daljna naslednica je tudi Ustanova nevladnih mladinskega polja Pohorski bataljon.

Novembra 2004 je nastal osnutek sporazuma med nevladnimi organizacijami in Vlado RS, ki ga je pripravila pogajalska skupina za pripravo sporazuma, sestavljena iz predstavnikov nevladnih organizacij in vlade. Čeprav je bil zasnovan kot temelj nadaljnje obravnave, je ostal temeljni, a nedorečeni dokument, ki naj bi odseval minimalno soglasje obeh strani, vladne in nevladne. *Sporazum o sodelovanju med nevladnimi organizacijami in Vlado Republike Slovenije za obdobje 2005–2008* je natančno in jasno opredelil pomen in poslanstvo nevladnega sektorja, izhajajoč iz izkušenj, mednarodnih in nacionalnih dokumentov:

V nevladnih organizacijah se uresničuje ustavna pravica do mirnega zbiranja in združevanja, svobode izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja, s čimer so neprecenljivega pomena za uresničevanje ustavnih pravic prebivalcev in prebivalcev ter doseganje načel pravne in socialne države. (Osnutek sporazuma 2004: 1)

Predlagatelji osnutka sporazuma so posebej izpostavili, da »je njihovo delovanje javno koristno in je potrebno njegovo uravnoteženje« z javnim sektorjem (Osnutek sporazuma 2004: 2), ki je pod neposrednim ali posrednim nadzorom vlade. Partnerji sporazuma so se strinjali, da je treba urediti »sistem javnega financiranja« in zagotoviti finančna sredstva ter primerne možnosti in stimulatívne mehanizme »za zaposlovanje v nevladnih organizacijah« (Osnutek sporazuma 2004: 2).

Za nevladno stran je bila ena ključnih točk predlaganega sporazuma 15. točka, v kateri se partnerja strinjata, da »izvrševanje sporazuma ne sme ogroziti suverenega in neodvisnega delovanja nevladnih organizacij« (Osnutek sporazuma 2004: 5) in da je skupni cilj partnerjev zagotovitev »avtonomnega delovanja nevladnih organizacij ne glede na vire in načine njihovega financiranja, zato si bosta prizadevala, da financiranje nevladnih organizacij iz javnih virov ne bo ogrozilo njihove samostojnosti« (Osnutek sporazuma 2004: 6).

Iz tega je izhajala tudi skrb, da vlada ne bi izključevala nevladnih organizacij, ki bi si jo drznile kritizirati: »V dogovoru z nevladnimi organizacijami zagotovi mehanizme, ki bodo preprečevali izključevanje, diskriminacijo ali neenakopravno obravnavo nevladnih organizacij, ki kritično presojujejo delo parlamenta, vlade in drugih organov javne oblasti« (Osnutek sporazuma 2004: 7).

Vladni partnerji naj bi s predstavniki nevladnih organizacij uskladili še »definicijo nevladne organizacije« in poenotili terminologijo (Osnutek sporazuma 2004: 9).

Z vidika nadaljnjega razvoja dogodkov je bilo vizionarsko tudi stališče pogajalcev z nevladne strani, da naj bi »pretežni del sredstev iz javnih razpisov za izvajanje programov posameznih ministrstev« pridobile prav nevladne organizacije, »javni zavodi in drugi subjekti« pa naj bi pridobivali sredstva »le po načelu subsidiarnosti« (Osnutek sporazuma 2004: 13).

S temi stališči so bile povezane tudi težnje – v skladu z evropsko prakso – po povečanju števila zaposlenih v nevladnih organizacijah za približno 4.000 do konca leta 2008 (Osnutek sporazum 2004: 14–15). To so zagovarjali takole:

Upoštevajoč načelo, da se mobilizira več javnega denarja v nevladni sektor, večji del tako zagotovljenega denarja nameni za zaposlovanje novih in za večjo profesionalizacijo kadrov, ki že delujejo v nevladnih organizacijah. V obdobju od leta 2005 do leta 2008 vsakoletno zagotovi 1.000 novih delovnih mest v nevladnem sektorju. Zaposlitve subvencionira v višini poprečne plače v javnem sektorju oziroma glede na primerljivost zahtevnosti delovnih mest. Ministrstva za šolstvo vzpostavi verifikacijo izobraževalnih programov, ki se že izvajajo v nevladnih organizacijah in poskrbi za možnost dopolnilnega in dodatnega usposabljanja kadrov za delo v nevladnih organizacijah. (Osnutek sporazuma 2004: 15)

Z vidika sodobnih teženj v vladnem sektorju je bila daljnovidna tudi točka, v kateri je osnutek sporazuma zagovarjal izboljševanje izobrazbene sestave, izboljšanje kompetenc in vodenja v nevladnih organizacijah, saj naj bi Vlada RS z Ministrstvom za šolstvo (in šport)

podpirala »nastajanje in delovanje intelektualnih in inkubacijskih centrov za mlade raziskovalce za vnos novih znanj v nevladne organizacije« (Osnutek sporazuma 2004: 15).

Treba pa je še dodati, da je bil osnutek sporazuma pripravljen v času, ko je Vlada RS v nevladni sektor vlagala več kot zdaj, saj je bil vir prihodkov iz javnih virov nižji od ene tretjine vseh sredstev, s katerimi so razpolagale nevladne organizacije. Pri tem je bila razlika do števil v Evropski uniji, v katero se je takrat vključevala Republika Slovenija, zelo opazno, kajpak na škodo nevladnega sektorja pri nas. V Sloveniji je takrat delež prihodkov nevladnega sektorja iz javnih sredstev znašal 27 odstotkov, petnajsterica Evropske unije pa je nevladnim organizacijam prispevala povprečno 53 odstotkov sredstev, s katerimi so razpolagale (Osnutek sporazuma 2004: 21). Slovenija je takrat dosegala polovično raven državne podpore nevladnemu sektorju, zato so predlagatelji sporazuma dodali:

Izhajajoč iz ocene višine BDP za leto 2003 (5.670.640 milijonov SIT), bi to pomenilo, da mora država podvojiti svoj delež sredstev za delovanje nevladnih organizacij. [Glede na] višino BDP pomeni 0,5 BDP [%] več kot danes. Ker Slovenija v višini BDP dosega 75 % povprečja Evropske unije, bi lahko bila točka kompromisa raven 40 % prispevka države za delovanje nevladnih organizacij, kar pomeni potrebo po dodatnih 14 milijardah oz. 0,25 % BDP. (Osnutek sporazuma 2004: 21)

Čas za pritisk nevladnih organizacij na državo ne bi mogel biti bolj ugoden za nevladni sektor, saj se je morala država sredi pogajanj z Evropsko unijo preprosto pogajati s civilno družbo. Zato so se pogajanja nadaljevala s sprejetjem »strategije na vladni strani v oktobru 2003« in nacionalno konferenco o sodelovanju med Vlado RS in nevladnimi organizacijami »z naslovom *Vzpostavimo sodelovanje*« (Rakar in Črnak Meglič 2010: 19). Videti je bilo, da naj bi v letu 2004 prišlo do sporazuma in ureditve odnosov med državo ter civilno družbo. Partnerji naj bi podpisali sporazum, država pa ustanovila telo za spremljanje določil sporazuma.

Junija 2004 je vlada imenovala mešano skupino vladnih in nevladnih predstavnikov za uskladitev Sporazuma. To je bil formalni začetek civilnega dialoga s predstavniki nevladnih organizacij, ki pa je potekal le do septembra 2004, ko je bil predložen tudi osnutek Sporazuma, ki so ga pripravili na nevladni strani. (Rakar in Črnak Meglič 2010: 19)

Potem pa je vse potihnilo, saj se je zamenjala vlada, Slovenija pa vstopila v Evropsko unijo. Civilni dialog, ki je obetal sporazum med državo in predstavniki civilne družbe, je z novo vlado zamrl, vlada pa je področje nevladnega sektorja prenesla na Ministrstvo za javno upravo, ki še vedno vodi civilni dialog.

Končni rezultat pobude za sklenitev sporazuma med nevladnimi organizacijami in Vlado RS je bila ustanovitev medresorskega posvetovalnega telesa vlade, kasneje pa

ustanovitev stalnega posvetovalnega organa za sodelovanje z nevladnimi organizacijami na Ministrstvu za javno upravo.

Civilni monolog po vstopu Republike Slovenije v Evropsko unijo

Čas civilnega dialoga z desnosredinsko vlado (2004–2008) nekateri akterji ustanove Pohorski bataljon imenujejo »protokoliziranje«, saj je Ministrstvo za javno upravo vodilo politiko priprave »protokolov« za sodelovanje z nevladnim sektorjem. Iz vlade so prihajala tako nenavadna stališča, da je bilo težko govoriti o resnem dialogu, saj je takratni finančni minister Andrej Bajuk bojda izjavil, da je kandidiranje na razpisih za nevladne organizacije donosno početje. Formalno naj bi šlo za napredek, sredstva, namenjena nevladnemu sektorju, pa so se dejansko drastično znižala.

Kljub temu je desnosredinska vlada leta 2005 sprva pokazala dober namen po ureditvi odnosov z nevladnim sektorjem in je »za reševanje odprtih vprašanj na področju sodelovanja z nevladnimi organizacijami ustanovila Stalno medresorsko delovno skupino« (Analiza 2006: 3). V analizi financiranja nevladnih organizacij v letu 2005 so zapisali, da je »država z nevladnimi organizacijami« najpogosteje sklepala enoletne pogodbe, vendar se je dobro zavedala, da takšne pogodbe »niso najstabilnejši vir financiranja« (Analiza 2006: 8).

Poročilo o financiranju nevladnega sektorja v letu 2005 omenja, da »so vladne službe« v letu 2005 v nevladne organizacije prispevale »pribl. 4,6 % od celotnega zajema državnih finančnih sredstev« (Analiza 2006: 13). Kaj natančno naj bi ta primerjava pomenila, ni jasno, saj drugi izračuni kažejo, da je bil nevladni sektor v primerjavi z Evropo pri nas izrazito podcenjen. Pri naštevanju »vladnih služb« in uradov – kako simptomatično – Urad RS za mladino ni bil niti omenjen.

V analizi lahko beremo, da so društva povprečno prejemale toliko sredstev, da bi to zadoščalo »za 1/3 redno zaposlenega člana« (Analiza 2006: 22). Največji delež vlaganja v nevladni sektor je takrat prispevalo Ministrstvo za kulturo (Analiza 2006: 16) – 39,9 odstotka sredstev, ki jih je država namenila nevladnim organizacijam.

Še bolj zanimivo je to, da so po podatkih Ajpesa za leto 2005 nevladne organizacije prejele od države »zgolj 5,4 odstotka njihovih prihodkov« (Analiza 2006: 22). Dodati je treba še, da se večina dobrodelnih in invalidskih organizacij financira po obvodu od iger na srečo,

pridobljena sredstva pa razporejata Fundacija za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij ter Fundacija za šport. Njuna sredstva so v letu 2005 znašala kar »2,8 % prihodkov nevladnih organizacij« (Analiza 2006: 22).

Številke so še bolj presenetljive. V tej analizi lahko najdemo tudi povzetek raziskave, ko jo je izvedel Center za proučevanje družbene blaginje na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, po kateri so nevladne organizacije »od občin pridobile 28,7 % prihodkov, od države 5,2 % in iz javnih skladov (FIHO, FŠO) 2,4 %«. Ti podatki naj bi Slovenijo že približevali Evropski uniji, kajti »po tej oceni naj bi NVO iz javnih sredstev dobile skupno 36,3 % finančnih sredstev« (Analiza 2006: 22).

V obdobju desnosredinske vlade je vlada vendarle sprejela načelo, da je pri sprejemanju predpisov in zakonodaje treba pridobiti mnenje civilne družbe, toda v praksi so to načelo začeli izvajati tako, da so pridobivali le formalna mnenja od nevladnih organizacij, ne da bi jih morali tudi upoštevati. Vendar je res, da je vlada nakazala možnosti sodelovanja nevladnih organizacij pri oblikovanju politike, čeprav morajo organizacije to početi na lastne stroške in praviloma po lastni pobudi.

Končni izkupiček dialoga (bolje rečeno »dialoga«) ni bil pretirano uporaben. Tudi z novo vlado v letu 2008 ni bilo bistveno drugače: »aktivnosti za izboljšanje položaja organizacij civilne družbe« so znova zastale (Rakar in Črnak Meglič 2010: 21), zato so pobudo spet prevzele nevladne organizacije.

Februarja 2009 so organizacije civilne družbe pripravile Memorandum slovenskih nevladnih organizacij z opredelitvijo ključnih nalog, ki bi jih morale uresničiti vlada in organizacije civilne družbe, da bi se izboljšal njihov položaj in da bi se aktivno vključile v proces premagovanja krize. Ministrstva so se na Memorandum odzvala zelo različno in vlada ni zavzela enotnega stališča. (Rakar in Črnak Meglič 2010: 21)

Rezultat te pobude je bila aprila 2009 »imenovana Stalna medresorska delovna skupina za usklajevanje odprtih vprašanj na področju sodelovanja Vlade RS z nevladnimi organizacijami« (Rakar in Črnak Meglič 2010: 21). Vlada se je s to delovno skupino skušala odzvati na memorandum, ki so ga pripravile nevladne organizacije, in nov predlog strategije, ki naj bi zajemal obdobje 2009–2012. Nato so oktobra 2009 »organizacije civilne družbe pripravile odprto pismo predsedniku Vlade RS o nerealiziranih nalogah na področju sektorja civilne družbe« (Rakar in Črnak Meglič 2010: 21). Sledila je ustanovitev Službe za nevladne organizacije v okviru Ministrstva za javno upravo.

Po letu 2009 se civilni dialog skorajda ni več nadaljeval.

V mladinskem polju se je tedaj začel nenavaden proces, ko je vladna služba (Urad RS za mladino) dala pobudo za ustanovitev mreže v mladinskem polju, znane kot Mreža MaMa (Zavod mreže slovenskih mladinskih centrov), ki združuje mladinske centre pri nas. Težava pa je v tem, da je neprofitni zasebni zavod, ki je s tem ustanova civilne družbe, nastal na neposredno pobudo državnega urada (Urada RS za mladino) in to se, milo rečeno, v demokratičnem okolju ne spodobi.

Pri nastajanju mreže so sodelovali različni akterji z mladinskega polja, toda ne vsi. Tudi zdaj v njej sodelujejo zlasti javni zavodi, pri nevladnih organizacijah pa je različno – od aktivnega sodelovanja do pasivnega opazovanja ali bojkota. Eden od sogovornikov v ustanovi Pohorski bataljon je povedal: *Šlo je za zločesti proces na pobudo vlade in vladnih uradnikov.*

Mreža MaMa je mešana organizacija, v kateri sodelujejo vladne in nevladne organizacije. Ko je Marko Breclj predlagal, da bi v mreži imele večje zastopstvo nevladne organizacije, pobuda ni bila sprejeta, nato pa so jo v mreži prevzeli javni zavodi in njihovi zastopniki. Težava je v tem, da taka mreža ne more biti čisto neodvisna od pobudnika, v tem primeru Urada RS za mladino, podobno, kot ne more biti javni zavod, ki ga ustanovi občina (ali »drugi ud« države), čisto neodvisen.

Politika nadzora nad dogajanjem v mladinskem polju se je najbolj kazala v tem, da so se v zadnjih letih večinoma ustanavljali mladinski centri kot javni zavodi, bistveno manj pa novi nevladni mladinski centri. Tipičen primer je Gornja Radgona, kjer nastaja nov mladinski center, ki bo ponudil prostore tudi mladinskim društvom, čeprav si društva in neformalne skupine posameznikov že desetletja prizadevajo za pridobitev ali ohranitev lastnih prostorov za svoje dejavnosti. Spomin na legendarni MD Grom živi, toda ni jamstva, da bo v Radgoni še kdaj grmelo tako kot nekoč.

Nekateri strokovnjaki menijo, da bi se pri nas morali zgledovati po skandinavskem sistemu blaginje, pri čemer »odnose med organizacijami civilne družbe in državo umeščajo v model *integrirane odvisnosti*« (Rakar in Črnak Meglič 2010: 28). Ta model bi pomenil, da je nevladni sektor blizu potrebam ter interesom države in državne politike, za to pa prejema tudi dovolj sredstev. Z vidika izkušenj v mladinskem polju za Slovenijo to ne pomeni nujno, da bi bil ta model učinkovit, saj bi se interesi države in lokalnih skupnosti z načini financiranja in razpisovanja pogojev pristopa k razpisom lahko sprevrgli v odvisnost nevladnega sektorja od države. Za mladinski nevladni sektor pa je ključno, da ohranja absolutno programsko neodvisnost v interesu posameznikov in skupin, ki se v določenem okolju želijo samoorganizirati.

Tako rekoč vsaka odhajajoča vlada doslej je nameravala sprejeti dokument, ki naj bi zavezoval prihajajočo vlado k ustreznemu ravnanju v nevladnem sektorju. Služba za nevladne organizacije na Ministrstvu za javno upravo je v letu 2011 napovedala ustanovitev Sveta Vlade RS za spodbujanje razvoja nevladnih in prostovoljskih organizacij. Predstavniki nevladnih organizacij so to namero toplo pozdravili, češ da se »tudi vlada zaveda precejšnjih razvojnih zaostankov slovenskega nevladnega sektorja in s tem potrebe po enotno koordiniranih in trajnostno naravnanih podpornih ukrepih za njegovo krepitev in razvoj« (Predlogi 2011), in dodali, da računajo na sodelovanje čim višjih predstavnikov vlade v tem svetu.

Mladinsko polje: med svobodo in nadzorom

Že vse od herojskih časov »novih družbenih gibanj« v 80. letih se pri nas vzpostavlja razmejitve med državo in civilno družbo. Novo opredeljevanje razmejitve med civilno družbo in državo je bil pogoj odprave socializma, ki si je vsaj z nekaterimi ukrepi prizadeval za podružbljanje politične (ter gospodarske) sfere in s tem za brisanje meje med civilnodružbenim ter državnim. Ta ločnica pa je pogoj za učinkovito delovanje demokratične družbe, pri čemer velja pravilo, naj civilna družba z instrumenti, kar jih ima na voljo, vpliva na državo in njene politike v prid državljanov, vpliv države na civilno družbo pa naj bi se končal s sistemskim in treznim načinom financiranja civilne družbe brez vsebinskega pritiska nanjo.

Uveljavil se je hibridni sistem razmerja med civilno družbo in državo, ki zajema kontinentalne in etatistične prvine, temelji pa na pretežno ignorantskem obravnavanju nevladja in v trajno gluhem civilnem dialogu, ki je pravzaprav bolj podoben dvojnemu monologu v različnih jezikih kot dialogu. V to polje vzajemnega izogibanja in privlačnosti so vstopile posredniške nevladne organizacije, katerih nastanek je delno spodbudila vlada oziroma njeni organi. Poleg starejših krovnih organizacij, ki smo jih omenili (CNVOS, ZDOS, ZSU), je v zadnjem času nastalo nekaj mrež, sicer ustanovljenih kot nevladne organizacije, vendar so pri njihovem nastanku del vloge odigrali tudi državni in z državo povezani organi.

Prva¹ taka mreža je M3C (Mreža multimedijskih centrov Slovenije; od tod trije m-ji), v kateri so se med drugimi multimedijskimi centri znašle tudi tri, kot je povedal Marko Breclj, *Soroševe stvarjenke*: ljubljanska Ljudmila (lani se je osamosvojila, prej pa je delovala pod okriljem KUD-a France Prešeren), mariborska Kibla (od začetnega društva se je razvila do neslutnih višav) in koprška Pina. Okrog teh treh so se kasneje organizirali še drugi multimedijski centri, ki pri komunikaciji in v umetnostni praksi uporabljajo digitalne tehnologije.

Mrežo so ustanavljali zaradi prijav na razpise za evropska sredstva, zlasti za krepitev infrastrukture, ki jo je mogoče izboljšati s sredstvi evropskih strukturnih skladov. Nova mreža M3C je postala izvajalka novega razpisa v režiji Ministrstva za kulturo, na razpise pa so se

¹ Ta del besedila temelji na zapisu posveta Konferenca kontra demenca 18. in 19. oktobra 2011 v mariborski Pekarni. Zapis je pripravila Anja Ivakič, delno transkripcijo pogovorov pa Andreja Potočnik. Prvo verzijo besedila je uredila Tina Glavič, končno redakcijo pa je pripravil Rajko Muršič.

lahko prijavile le organizacije, ki so članice mreže. Razumljivo je, da so sčasoma omejili dostop z dodatnimi merili.

Druga tovrstna mreža je Mladinska mreža MaMa, ki združuje javne zavode in mladinsko nevladje. Nastala je kot rezultat pobude z vladne strani (po namigih Urada RS za mladino). Ustanovili so jo javni zavodi ter nevladne organizacije in je hrbtenica sodelovanja in povezovanja zlasti javnih zavodov.

Pri združevanju nevladnih organizacij in javnih zavodov je potrebna previdnost – slednji ne bi smeli kandidirati na razpisih, namenjenih nevladnim organizacijam.

Udeleženci posveta so omenili še kulturniško mrežo Asociacija, ki je po splošnem mnenju centralističen ljubljanski produkt, ki naj bi akumuliral državno kanalizirane evropske razpise.

Oglejmo si še posledice Zakona o mladinskih svetih. Na papirju je zamisel mladinskih svetov dobrodošla, vendar je njihov vstop utišal nikoli dorečeni civilni dialog na mladinskem področju, kakršenkoli je pač do takrat bil. Zdaj je že jasno, da bodo v uradnih strukturah »nevladniki« težko prišli do besede na političnem polju, če imajo za tekmece ali – v najboljšem primeru, kolikor gre za civilni dialog – sogovornike politične podmladke in profesionalne strokovnjake na mladinskem polju. Enak problem je tudi pri prijavah na razpise za sredstva, ko je tekmovanje s političnimi podmladki in z državo povezanimi institucijami nespodobno.

Marko Breclj je takole sklenil svoje razmišljanje o mladinskem polju v primežu politike ter »nesnažnih« mrež in vlogi Urada RS za mladino:

Nimam razloga za optimizem. Verjamem, da bomo, če se povežemo in dobro strukturiramo, morda prišli do evropskih socialnih skladov, zaposlili par ljudi ali angažirali agencijo za tehnično administriranje. Ampak ustanova Pohorski bataljon kot mrežna struktura noče postati piramidalna. Okviri, v katerih delujemo in nam jih zapoveduje država, ostajajo nedotaknjeni. /.../ Evropski socialni skladi so tam; resničnost, v kateri delujemo, ostaja tu, in se pogloblja. Politika v mladinskem polju stoji na treh stebrih: mladinskih svetih, zakonu o študentskih skupnostih in nevladju. /.../ Mladinski sveti so se redko izkazali kot forum, so pa oporišča strankarskih interesov. Imamo množico nacionalnih organizacij, ki temeljijo na strukturi strank.

Zakona o študentskih skupnostih se ne dotaknejo, pa tja tečejo velike količine denarja - v študentsko zabavo, povprečnost trošenja.

Nisem proti študentskim organizacijam, toda naj se organizirajo tako kot mi, nezaposleni. Nisem proti političnim podmladkom, a naj jih financirajo stranke. Tehnično administriranje se kopiči. Če bi bila politična volja, bi lahko te ovire premaknili. /.../ Vlada določa, če smo v javnem interesu. Zaradi vsake pobudne skupine ali posameznika v samoniklih prizoriščih smo tu, ne le nevladnih organizacij. Ne moreš zaprositi za status, da si v javnem interesu. Status mladinskega delavca ni določen. /.../ Na tisto malo sredstvih so se nabrale pragmatične muhe, ki v mladih ne delajo sprememb. Že sami se sprašujemo, če

delamo v njih pozitivne spremembe, ker se v njih dogajajo tako velike spremembe.
(Marko Breclj, 19. 10. 2011)

Slovenska družba se je v petih desetletjih, odkar je prvič začela sistematično skrbeti za mladinske klube, spremenila in tudi postarala. Povprečna starost prebivalstva se viša. Še leta 2001 je bila 38,8 leta, leta 2010 pa že 41,6 leta (Valantič 2011: 16). Izobrazbena raven se zvišuje: v letu 2010 je končalo terciarno šolanje 18,8 odstotka prebivalstva, deset let nazaj pa le 13,4. Osip v osnovni šoli je upadel, za malenkost pa se je zvišal delež mladih s končano srednjo šolo (32,7 odstotka), zmanjšalo pa število tistih s končano osnovno šolo ali poklicno šolo (Valantič 2011: 24).

Največji problem mladih po končanem šolanju je iskanje (prve) zaposlitve in odhod od doma v lastno stanovanje oziroma lastno gospodinjstvo (Murn 2010; Vertot 2010; Lavrič idr. 2011; Kuhar in Razpotnik 2011). Stopnja registrirane brezposelnosti v letu 2010 je bila 11,8 odstotka (anketne 7,1 odstotka) (Valantič 2011: 31), stopnja anketne brezposelnosti med mladimi do 25. leta starosti v drugem četrtletju leta 2010 pa 15,7 odstotka. To na prvi pogled morda ne vzbuja skrbi, saj je bila ta stopnja nižja od povprečja 27 članic EU, ki je znašala 21 odstotkov, kljub temu pa je več kot dvakrat višja od stopnje brezposelnosti pri preostalem aktivnem prebivalstvu in tudi jasno kaže, da sledimo tokovom drugih držav EU, med katerimi pri stopnji anketne brezposelnosti med mladimi prednjačijo Španija – 42,1 odstotka, Estonija – 39 odstotkov in Litva – 37,1 odstotka (Rejec in Valantič 2011: 10–11).

Kljub tem očitnim pritiskom »realne ekonomije«, ki je nadomestila pritiske »realnega socializma« z drugačnimi oblikami družbene marginalizacije mladih, med mladimi ves čas brbota. Ti se v lastnih »osvobojenih prostorih« še vedno upirajo in ustvarjajo, pa naj bo njihov boj zavezan še tako očitnim iluzijam.

Naloga družbe pa je, kot menijo veterani mladinskega nevladnega polja, »dati mladim možnost, da bodo lahko prosti čas smiselno uporabili, a jim brez odvečnih besed in insinuacij prepustili odločitev in pobudo. Resnična svoboda je le svoboda posameznika, svoboda imeti možnost različnih iskanj.« (Švajger 2010: 14)

Upor mladih je usmerjen proti potrošniški družbi in pridobitništvu kot temeljnim dehumanizacijskim prvinam sodobne družbe. Prejšnje generacije so se upirale ideologiji socializma, sedanje pa se upirajo potrošništvu (Lozar 2010: 19–20).

Kratka zgodovina mladinskih klubov na Slovenskem

Pri nas imamo kar bogat seznam literature o razvoju mladinskih prizorišč in klubov, predvsem z vidika prizorišč, s katerih je odmevala glasba (Malečkar in Mastnak 1984; Štrajn 1986a; Beranič, Hedl in Muzek 1994; Beranič in Bozi 1998; Muršič 1998, 2000; Čepič 2000; Bibič 2003; Gril 2007; Kosi 2009a, b; Weiss 2010; Poklar 2011). Deli uvodnega prikaza zgodovine mladinskih klubov in prizorišč so bili že objavljeni (recimo v Muršič 1995, 2000) in jih nekoliko dopolnujem.

V antropološki literaturi lahko najdemo vzporednice s posebnimi prostori ali organizacijami druženja mladih po vsem svetu. Klasičen primer take družbene institucije je melanezijska *bukumatula*, ki jo je Malinowski opisal kot prostor, kjer trobriandski najstniki doživljajo prve spolne izkušnje (gradivo o »moških kočah« ali klubih na tem območju je povzel Škerlj 1962: 170–171; tudi Štrajn 1986b).

Prizorišča druženja mladih oziroma mladinski klubi pri nas imajo več izvirov in predhodnikov. V tradicionalnem kmečkem okolju so se mladi združevali v fantovske in dekliške skupnosti, v katere so po različnih merilih vstopali neporočeni fantje in dekleta v najstniških letih ali s polnoletnostjo. Fantovske skupnosti so bile nosilke družabnega in ritualnega življenja na vasi. Med ključnimi prvinami druženja je bilo petje – dobre pevce so sprejeli v fantovsko družbo tudi pred starostjo, s katero so v skupnost vstopali avtomatično. Druga oblika prostorov druženja so bili meščanski saloni in čitalnice iz druge polovice 19. stoletja – posebnost slovenskega oziroma slovanskih okolij. Tem prostorom druženja so se kasneje pridružila športna društva, orli in sokoli. Slednji so gradili sokolske domove za vadbo in druženje. Po drugi svetovni vojni pa je za nastajanje vaških kulturnih domov skrbela nova oblast.

Socialistična oblast je v 40. in 50. letih prejšnjega stoletja spodbujala gradnjo in ustanavljanje zadružnih domov, ki sicer niso bili namenjeni le mladim, so pa ti v njih (pogosto dekleta, organizirana v aktive AFŽ) prevzemali večino dejavnosti in tako izrabili priložnost za neformalno druženje. Zaradi uspešnost zadružnih domov in pomanjkanja podobnih prostorov v urbanem okolju, zlasti zaradi vse večjega razkola med generacijami v 60. letih, so socialistične oblasti začele načrtno in množično ustanavljati mladinske klube. Med njimi je tudi najstarejši tak delujoči klub pri nas, Mladinski klub Nade Žagar v Ilirski Bistrici, ki je

pravkar praznoval 45 let obstoja in nepretrganega delovanja, od zgodnjih 90. let pa deluje kot društvo (Poklar 2011).

Zahteve po mladinskih klubih so bile vse glasnejše na začetku 60. let, ko se je začela spreminjati tudi plesna glasba. Zadružne domove, ki so jih gradili prostovoljno, z »udarniškim« delom, so, zlasti v urbanem okolju, počasi preoblikovali v *klube občanov* in *klube mladih* (prim. Gorjup 1967). Maribor in Koper sta postali središči dogajanja in razvoja novega zvoka, ki se je zgledoval po britanskih ansamblih, recimo The Beatles, tako da so tudi rokovsko glasbo sprva imenovali *beat*. Zahteve po odprtju klubov mladih so prihajale od spodaj navzgor in tudi od oblasti.

Glavni motiv ustanavljanja klubov je bil nadzor nad mladimi, vendar so ti postali ne le ključna prizorišča razvoja mladinske kulture, temveč tudi prostori, kjer se je kovala nova javnost in to, kar lahko imenujemo socialistična civilna družba. V mariborski občini je že leta 1962 obstajala Komisija za klubske življenje, ki je ugotavljala, »da kažejo občani, predvsem mladina, veliko zanimanje za delo klubov družbenih organizacij ...« (Nepodpisani članek 1962). Spomladi leta 1962 naj bi v poslopju na Vrbanski cesti uredili enega prvih mariborskih mladinskih klubov (Jauk 1999: 12).

Mladinske klube so navadno odpirali na dan mladosti (25. maja, ko so simbolno praznovali Titov rojstni dan). Leta 1965 so odprli klube v Kopru, Novi Gorici in Idriji (Hmeljak 1995: 11). Leto kasneje so odprli dva kluba v Mariboru: spomladi mariborski Klub mladih v Orožnovi ulici, katerega naslednik je (kljub premorom v njegovem delovanju) sedanji Mladinski kulturni center Maribor, jeseni pa še klub na Prvomajski cesti na Teznem (Pokrajinski arhiv Maribor, fond MK ZSMS Maribor). Plesi so bili vsako soboto in nedeljo, med počitnicami pa tudi ob sredah.

V teh klubih so vrteli in izvajali glasbo takratnega časa. Starejše generacije je niso pretirano navdušeno sprejemale ali pa so jo celo zavračale. Toda toka zgodovine ni bilo mogoče spremeniti. Bojan Gorjan v Katedri ob koncu leta 1967 navaja da »je bila« v mariborskem Klubu mladih samo beat glasba, »kakor da bi druge glasbe sploh ne bilo«. Celo programski vodja kluba naj bi se pritoževal, češ da je »vzdušje v Klubu mladih dozorelo v pravicato plešočo, histerično, kaotično brezdušje«. Po Gorjanovem mnenju ni šlo za upornost, temveč le za »huronsko norenje« (Gorjan 1967).

Dejansko se je v vzdušju mladinskih klubov 60. let kalilo nekaj novega in oblikoval velik revolucionarni potencial, ki se je pokazal ob študentskem gibanju 1968-1971. Kot je že v zgodnjih 70. letih pisal Darko Štrajn, je bilo takratno mladinsko gibanje usmerjeno predvsem v iskanje novih izraznih načinov na področju kulture, izobraževanja, nove

senzibilnosti, revolucije in spopada generacij. Mladinska revolucija se je začela »ob dejanskih pojavih rock kulture, študentskih uporih, rasnih nemirih, seksualni revoluciji ipd.« z vrhuncem v Woodstocku (Štrajn 1974: 93, 96).

Kot edino zdravilo proti neukrotljivi mladeži in njihovi nenasitni težnji po uživanju v sodobni glasbi se je izkazalo ustanavljanje disko klubov, ki so pritegnili pomemben del mladih v ekstatično zabavo brez upornosti, ki je označevala zgodnji *beat* in rojevajoči se progresivni ter avtorski rock. V 70. letih so *klube mladih* ustanavljali tudi v manjših krajih. Lokalne enote mladinske organizacije (na ravni krajevnih skupnosti) so ustanavljale komisije za klubske dejavnosti. Včasih je bilo težko ločiti med diskoteko, kjer so plese organizirali v okviru lokalne mladinske organizacije, in mladinskim klubom, ki je pripravljali tudi druge prireditve. Nastalo pa je tudi veliko zasebnih disko klubov ali disko klubov v lasti ali upravljanju gostinskih podjetij.

Podeželske mladinske klube ali mladinske prostore v manjših mestih so si praviloma z nekaj prostovoljnega dela urejali in opremljali mladi sami. Glede vsebine in dogajanja so bili ti klubi zelo pestri. Ponekod so v njih imeli samo sestanke, drugje pa so uredili prave disko klube. Marsikje so v lokalnih mladinskih klubih poslušali plošče ter igrali šah ali druge razvedrilne igre in se ukvarjali z različnimi športi.

V takem klubu v Dolu pri Hrastniku ob koncu 70. let so imeli prav spodoben prostor za mlade. V enem so na boljšem gramofonu predvajali izbrano glasbo s plošč, vendar ta prostor ni bil dostopen vsem. V njem se je namreč zadrževala, kot je opisovala takratna študentka Radoška Vecko, »elita«, drugi dve sobi pa sta bili namenjeni vsem – s še enim gramofonom in razmetanimi ploščami, mladi pa so v teh prostorih igrali karte, poslušali glasbo, se pogovarjali in družili (Vecko 1979: 7).

V 70. letih je tudi mladinska organizacija, do sprejetja ustave leta 1974 Zveza mladine Slovenije, nato pa Zveza socialistične mladine Slovenije, postajala vse bolj vpeta v delovanje »podružbljene« oblasti, delovne akcije v njeni organizaciji pa so bile valilnica pravovernih državljanov. Politična oblast jo je pooblastila za spremljanje dogajanja na lokalni ravni. Mladim na tej temeljni ravni lokalne samouprave so morali dati prostore in sistemsko financirati njihovo dejavnost: »Mladina ne rabi prostorov le za *disko-klube*, pač pa predvsem za poljudne oblike izobraževanja, čitalnice, za pogovore, za družbeno-pozitivne aktivnosti« (Šoln 1974: 95–96).

Mladinska organizacija (Zveza mladine Slovenije) je v 60. letih ustanavljala te klube v okviru treh programskih točk oziroma ciljev, ki so zajemali združevanje in druženje mladih iz različnih slojev, vzgojo »mladine po socialističnih načelih o morali, etiki« in zagotavljanje

»pravilne politične orientacije« ter tudi zabave »na dostojni ravni« (povzemam po dokumentu *Okvirni program dela mladinskih klubov za leto 1968*, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Maribor v fondu MK ZSMS 1966–1986). Za vodje klubov so po pripovedovanju takratnih vodij mladinskih klubov prirejali seminarje za vodenje kluba. V vsakem klubu so imeli seznam članov, žig kluba, blagajno in volitve.

V 80. letih je ta vnema popustila, »dostojna raven« zabave pa ni ravno privlačila mladih, ki so iskali ter zasedali bolj avtonomna prizorišča in jemali usodo klubov v lastne roke. Ob propadu socialistične ureditve in preoblikovanju mladinske organizacije v politično stranko je prišlo do tega, da so se dotedanji mladinski klubi, ki so delovali v okviru dotedanjih osnovnih organizacij mladinske organizacije (OO ZSMS), morali preoblikovati. V marsikaterem kraju so – ponekod že pred letom 1991 – ustanovili društvo in tako organizacijsko prebrodili čas sprememb.

Po letu 1991 so začeli intenzivneje nastopati v javnosti in uporabljati tudi politične prijeme ter akcije. Do leta 1994 so se trudili legalno pridobiti v rabo izpraznjene vojašnice v Ljubljani, Mariboru, na Ptuju (prim. Beranič, Hedl in Muzek 1994) in v nekaterih drugih slovenskih mestih. Čeprav javni protesti na ulicah (na Ptuju in v Mariboru leta 1993) niso kaj prida zalegli, so bili pomemben glasnik zasedbe nekdanjih vojašnic v največjih slovenskih mestih, Ljubljani in Mariboru. V manjših krajih so se organizirali sami ali nadaljevali avtonomno delo predhodnikov (Idrija, Železniki, Ilirska Bistrica, Postojna, Ormož, Koper ...). V 90. letih je bilo mogoče občudovati vztrajanje najbolj trdoživih prizorišč, med katerimi sta prednjačila koprski MKSC in MKNŽ v Ilirski Bistrici, razvijali sta se Pekarna v Mariboru in Metelkova v Ljubljani, vse pomembnejši vpliv na življenje mladih v glavnem mestu pa je imel KUD France Prešeren, ki je postal glasnik sodobnega nevladnega delovanja že v 80. letih in organizacijski zgled za druga nevladna samonikla prizorišča. Njihovo delovanje po kolektivni pozabi njihove vloge ob koncu 90. let prejšnjega stoletja ni več imelo posebne javne odmevnosti. Niso bili več nosilci sprememb, ki so se upirali socializmu v 80. letih, ampak le še marginalci vse bolj na robu družbe.

V prvi polovici 90. let so dogajanje na prizoriščih druženja mladih najbolj spodbujali študentski klubi z dotokom stalnih sredstev na podlagi Zakona o študentskih skupnostih iz leta 1994 in študentskega organiziranja, hkrati pa je s financiranjem dejavnosti mladih nadaljnji razvoj mladinskega nevladja narekoval ustanovitev Urada RS za mladino, ki naj bi usmerjal nadaljnji razvoj na tem področju. Kljub temu je še skozi vso drugo polovico 90. let nastajalo vse več samoniklih prizorišč, ki so se praviloma ustanavljala kot društva ali ostajala zavezana neformalnemu druženju. Naslovi, na katerih so ustanavljali društva (zavodi so kot organizacijska oblika prišli na vrsto šele kasneje), pa niso več bili nujno povezani z lokalno

javno infrastrukturo, ampak so vse pogosteje ustanavljali društva na zasebnih naslovih, tu in tam pa so celo zasebne prostore začeli namenjati javni (društveni) rabi. Tako je na primer leta 1997 nastalo Kulturno-umetniško društvo Zid na meji v Ceršaku.

Urad RS za mladino je ponudil možnost trajnejšega systemskega financiranja prizorišč dejavnosti mladih. Četudi drži, da so zaradi stalnega financiranja preživela in se tudi razširila, je prav Urad s svojo politiko financiranja in skrbi za mladinski sektor iz leta v leto, od ukrepa do ukrepa bolj podpiral organizirano ustanavljanje mladinskih centrov kot javnih zavodov, ni pa bil enako pozoren na pobude od spodaj, ki večinoma niso niti prišle do vrat Urada, saj neformalne skupine in samonikla prizorišča v prvotni fazi obstoja niti ne potrkaajo na ta vrata.

Razmere na začetku drugega desetletja 21. stoletja se zdijo na videz zelo dobre, saj se število mladinskih centrov iz leta v leto povečuje, možnosti njihovega delovanja so iz leta v leto boljši in tudi zaposlitev v tem sektorju je iz leta v leto več. Toda z enim ključnim dodatkom: to povečevanje (števila centrov ter števila zaposlenih in infrastrukturne opremljenosti) je očitno le pri vladnem oziroma javnem sektorju, ne pa tudi pri nevladnem. Ta v zadnjih letih sicer ne upada, v primerjavi z javnim delom mladinskega polja pa nedvomno izgublja svoj težko priborjeni prostor.

Usoda samoniklih prizorišč še zdaleč ni jasna. V zadnjih letih je bitko za prostor – vsaj za nekaj časa – izgubilo največje samoniklo prizorišče zadnjih 10 let, kranjski Izbruhov kulturni bazen. Nekatera so propadla, se preoblikovala, vključila v delovanje javnih zavodov ali prešla v zasebno sfero, drugim grozi, da jih bodo nadomestili javni zavodi. Možni pa so tudi pritiski drugih struktur in dejavnikov, da bi dobili nadzor nad njimi. Najpogosteje gre za interese občin in zasebnih vlagateljev, ki v prostorih vidijo dobiček, če bi zgradili nova stanovanja ali nakupovalna središča. Včasih pa se izkaže, da tudi lastništvo prostorov ni merodajno, če nevladne organizacije ne dobijo infrastrukturnih sredstev. Ali pa, kot pri Mladinskem klubu Nade Žagar v Ilirski Bistrici, lastnik prostorov ni zainteresiran ne za obnavljanje in vzdrževanje prostorov ne za pogodbo o upravljanju. Pri novih prizoriščih ali tistih, ki nimajo vseh dokumentov, gre tudi za neposredne pritiske države z njenimi inšpekcijami in mehanizmi financiranja, občin, ki so za nadzor najbolj zainteresirane, in včasih tudi Cerkve, ki plete vzporedno mrežo lastnih mladinskih centrov.

Mladinska prizorišča danes

Hočem imeti plac, kamor lahko grem.

(Izjava sogovornika iz Bistrice ob Sotli.)

Glede na velikost države imamo veliko mladinskih prizorišč. Sicer smo še vedno daleč od števila, ki sem ga predlagal pred leti, ko sem ugotavljal, da bi bila norma za obstoj mladinskih centrov približno en klub na 10.000 prebivalcev (Muršič 1998). S skoraj 100 prizorišči (na začasnem seznamu v okviru raziskave jih je 87) smo nekako na pol poti k cilju, da bi se lahko primerjali z denimo skandinavskimi državami.

Mladinska prizorišča pri nas lahko delimo na več tipov, vendar je težko določiti enostavno merilo njihovega razvrščanja. Najpreprosteje jih je razdeliti po merilu ustanovitvenega akta. V tem primeru jih lahko razdelimo na javne in zasebne neprofitne organizacije. Prve so javni zavodi, druge nevladne organizacije. Med javnimi zavodi lahko najdemo nekaj uspešnih primerov sodelovanja z nevladnim sektorjem, med nevladnimi organizacijami in samoniklimi prizorišči pa so velike razlike v njihovem delovanju, naslavljanju uporabnikov in ciljih delovanja.

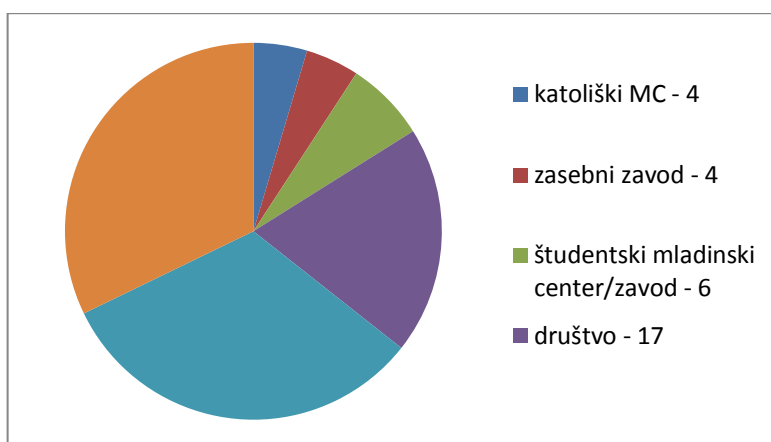
Če vzamemo kot merilo njihovega delovanja usmerjenost v specifični segment mladih, bi lahko nevladne mladinske centre oziroma mladinska prizorišča razdelili na tiste, ki naslavljaajo sekularno javnost, in na tiste, ki nastajajo v okviru Rimskokatoliške cerkve. Teh v raziskavi nismo posebej obravnavali, čeprav spadajo v mladinsko nevladje, toda naslavljaajo povsem druge uporabnike od tistih, ki jih naslavljaajo samonikla prizorišča, ki so predmet tega besedila.

Naslednje merilo bi bilo lahko ločevanje med prizorišči, ki jih ustanovijo posamezniki in izhajajo iz neposredne pobude od spodaj navzgor, čeprav gre le za neformalne skupine in posameznike, in tistimi, ki jih ustanovijo druge nevladne organizacije ali organizacije posebnega tipa, recimo študentski klubi, ki ustanovijo mladinski center kot zavod in zanj prevzamejo ustanoviteljske obveznosti. Nevladna mladinska prizorišča bi lahko razdelili tudi glede na stopnjo notranje organiziranosti in hierarhiziranosti, ki se dokaj dobro sklada tudi s prejšnjim merilom.

Pri analizi posameznih primerov je treba omeniti zlasti prakso delovanja spontano nastalih in avtonomnih prizorišč, ki so zaradi kakršnegakoli razloga pokazala poseben položaj

in razvoj, ki ga ni mogoče uokviriti v šablone. V nasprotju z javnimi zavodi, ustanovljenimi po dokaj enotnem kopitu in tudi podobno organiziranimi, mladinska prizorišča, organizirana na nevladnem načelu samoorganizacije, izžarevajo unikatne modele delovanja in z njimi povezano programsko politiko, tako da pod njimi ni mogoče potegniti drugega skupnega imenovalca, razen tega, da so večinoma kronično finančno in materialno podhranjena in da z minimalnim vložkom izvajajo raznolik, odmeven in za javnost pomemben program.

Graf: Prizorišča glede na tip prizorišča, ki izhaja iz njegovega nastanka oziroma načina ustanovitve

Ključni skupni imenovalec mladinskih prizorišč je, da so javna. To velja tudi za neformalno združevanje in ustanavljanje društev ter zavodov, čeprav so se za njihovo uporabo in upravljanje združili zasebniki. Najpomembnejše skupne poteze samoniklih prizorišč so javnost delovanja in ravnanja, nehierarhično vzajemno sodelovanje ter delo v korist skupnosti, predvsem mladih.

Med pogovori tistih, ki aktivno delujejo na nevladnih mladinskih samoniklih prizoriščih, se je počasi izkristalizirala sistematika prizorišč in mladinskih centrov, ki jo je mogoče vzeti le za orientacijo premisleka, ne pa kot končni rezultat raziskave.

Ker je za samonikla prizorišča najpomembnejše glasbeno prizorišče, so akterji dogajanja na samoniklih prizoriščih izhajali iz te komponente klasifikacije mladinskega polja. Glede na ponudbo in glasbeno programsko politiko se nakazuje taka klasifikacija mladinskih centrov:

1. javni zavodi brez koncertnega prizorišča;
2. javni zavodi s koncertnim prizoriščem oziroma klubskim prostorom;
3. versko zaznamovani mladinski centri nevladnega tipa, večinoma pod okriljem Rimskokatoliške cerkve, s klubskim prostorom;
4. društvena prizorišča;
5. prizorišča v upravljanju zasebnih zavodov;
6. zasebna prizorišča;
7. prizorišča neformalnih skupin;
8. zasedena (zaskvotana) prizorišča neenotnega tipa.

Kraji, v katerih se pojavi potreba po prostoru za druženje mladih, imajo sicer praviloma pomemben odstotek populacije mladih, ki hodijo v šolo, predvsem srednjo, ali študirajo, ni pa to tudi nujni pogoj. Prizorišča pogosto nastanejo v krajih brez srednje šole, imajo pa uporabne prostore ali pa so na pomembnem križišču, ki omogoča višjo frekvenco stikov med mladimi (takšne so bile recimo Trate in takšni prizorišči sta v Bistrici ob Sotli ali Laškem).

Večinoma obstoj večjih srednješolskih in univerzitetnih središč narekuje nastanek in uspešno delovanje mladinskih prizorišč, bodisi pod posrednim nadzorom lokalnih oblasti ali drugih deležnikov, denimo študentske organizacije, bodisi avtonomnih in samoniklih. Pri tem je treba vsekakor omeniti, da imajo največja slovenska mesta z močnim univerzitetnim zaledjem tudi najmočnejša nevladna samonikla prizorišča.

Mladinski centri – javni zavodi

Težnja lokalnih oblasti, da poskrbijo za mladino z ustanovitvijo mladinskega centra, ima različna izhodišča, najpomembnejši dejavnik pri sprejemanju odločitve pri ustanovitvi javnega zavoda pa je težnja po vsaj delnem nadzoru dogajanja v njem.

Nekaj težav pri delovanju mladinskih centrov, ki jih ustanovijo občine, je v tem, da občinski sveti na vodilne položaje v javnem zavodu pogosto postavijo osebe, ki nimajo izkušenj pri praktičnem delu v mladinskem centru ali klubu. Zato lahko pride do neustreznih strokovnih odločitev, ki jih je v nevladju precej manj, saj uporabniki poznajo podrobnosti delovanja in si pridobivajo strokovne izkušnje pri delu, pri tem pa prihaja tudi do medgeneracijskega sodelovanja in izmenjave izkušenj.

Dodaten problem mladinskih centrov, organiziranih kot javni zavodi, je, da se v njih hitro menjava vodstvena struktura, ki ne dopušča kontinuitete delovanja centrov. Čeprav je dobro, da mladinske centre vodijo mladi, izkušnje mladinskih centrov v nevladnem sektorju kažejo, da se tu in tam obnese medgeneracijska kontinuiteta. Izkušnje in hkratno razumevanje interesov mladih pri formalnih ali neformalnih vodjih društev in zavodov omogočajo ne le kontinuiteto, temveč tudi uspešen prenos izkušenj in vrednot iz generacije v generacijo. To se v javnih zavodih praviloma ne dogaja, saj se njihova programska politika spreminja od direktorja do direktorja, od programskega vodje do programskega vodje. V najboljšem primeru gre za kovnico kadrov, v najslabšem pa za inficiranost mladinskega prizorišča s prevladujočo politiko v lokalnem okolju, zlasti pa se ta posredna odvisnost kaže v programu, ki zadovoljuje specifične interese mladih pod krinko skupnih ter javnih interesov, in programu, ki naj zadovolji vse. V praksi to pomeni, da taki centri težko sprejemajo dejstvo, da kontradiktornih interesov »vseh« ni mogoče zadovoljiti pravično.

Včasih iščejo ustanovitelji čim širšo nevladno podporo in obljublajo sodelovanje ali celo soupravljanje centra, nato pa prav nevladniki ne dobijo obljubljenega ali pričakovanega položaja pri odločanju mladinskega centra, da bi lahko odločali o njegovem programu ali usodi. Tipičen primer takega dogajanja je Krško, kjer nevladniki in mladinski center sicer sodelujejo, toda nevladne in neformalne skupine, ki so bile osrednje nosilke pobude za njegovo ustanovitev, v njem nimajo nobenega upoštevanja vrednega položaja in tudi ne morejo vplivati na njegovo delovanje. Društvo zaveznikov mehkega pristanka ter njegova neodvisna Luksuz produkcija gostujeta v prostorih Mladinskega centra Krško in sta v delovanju neodvisna.

V najslabšem primeru pa je vodenje ali delovanje v mladinskih centrih nekakšno odložišče kadrov, zlasti tistih, ki se niso obnesli na drugih položajih ali se znajdejo v politični nemilosti – vsaj tako so menili nekateri sogovorniki in sogovornice.

Toda razmere so različne. Nekje imajo opredeljeno politiko sodelovanja z mladimi, druge jih to področje sploh ne zanima. Pogosto je pobuda za ustanovitev javnega zavoda sredstvo za utišanje lokalne pobude, bodisi neformalne bodisi nevladne.

Največji mladinski center v Sloveniji: Mladinski center Velenje

Mladinski center Velenje je bil ustanovljen leta 1997. Gre za profesionalizirano ustanovo z razvejenim programom. Posamezni deli programa potekajo na različnih lokacijah in pritegnejo različno občinstvo. Osrednje koncertno prizorišče je eMCe Plac, ki ga je mladinski center prevzel iz nevladnih rok. Še vedno deluje dokaj samostojno, zlasti programsko. V središču Velenja je še multimedijski center, upravni prostori in prostori za delavnice, predavanja in druge prireditve pa so na robu mesta, skupaj z novim mladinskim hotelom. Velenjski center ima veliko prostora – najbrž je med redkimi prizorišči, ki se ne morejo pritoževati nad njegovim pomanjkanjem.

Razvejena organizacijska struktura zahteva profesionalno vodenje in izvajanje programov, ki segajo od neformalnega izobraževanja in mednarodnih izmenjav ter prakse do koncertov in informacijskih multimedijskih vsebin. Mladinski hotel je povezan z upravo mladinskega centra, v okviru katerega deluje tudi dnevni center za socialno izključene oziroma iskalce zaposlitve. Tako se mešajo generacije in izkušnje. Poleg upravno-vodstvenih nalog v centru izvajajo tudi popoldanske dejavnosti in delavnice. Zlasti so ponosni na možnost igranja in učenja z Xboxom, ki ga imajo v srednje veliki dvorani v upravnih prostorih in na projekt MC kulinarika, ki temelji na prostovoljnem delu ter animaciji in omogoča neformalno izobraževanje kakšnim 20 do 30 obiskovalcem, ne da bi ti sploh opazili, da se dejansko izobražujejo.

Prostore oddajajo mladinskim društvom in drugim skupinam, posameznikom in pobudnikom. Pri tem ločujejo profitno in neprofitno najemnino. Posojajo tudi profesionalno ozvočenje za javne prireditve. Z občino, ki ji ga morajo prednostno ponuditi zaradi njenega vložka v nakup opreme, imajo posebno pogodbo. Direktor Mladinskega centra Velenje Markom Pitržnikom je povedal, da so imeli oktobra 2011 osem zaposlenih in enega zaposlenega v okviru javnih del. Tako zagotavljajo stalno navzočnost njihovega osebja na različnih lokacijah v mestu.

Na koncertnem prizorišču v Rdeči dvorani, v eMCe Placu, organizirajo redne koncerte vsaj ob koncu tedna. Kolikor vedo, so edini javni zavod pri nas, ki organizira koncerte ob

koncu tedna skozi vse leto. Klub eMCe Plac je deloval že pred ustanovitvijo mladinskega centra. Pravzaprav je v tistih prostorih že leto pred uradno ustanovitvijo deloval tudi zametek velenjskega mladinskega centra.

Radi poudarjajo tudi to, da poleti ob jezeru organizirajo letni kino. To je bila njihova pobuda, saj so leta 2009 s prostovoljci v nekaj dneh uredili prostor ob jezeru. Od leta 1997 organizirajo tudi odmeven festival Kunigunda. V njegovem okviru izdajajo tudi spletni časopis Info-Kunigunda. V letu 2012 bodo festival izvedli v okviru evropske prestolnice kulture, pri čemer sodelujejo z mariborskimi organizatorji tega projekta.

Vizija centra je, da bi čim bolj izrabili novi mladinski hotel in se vključili v turistično ter kulturno ponudbo kraja. Vodilni vidijo posebnost v tem, da lahko v svojem okolju ponudijo doživetja, od premogovnika in športa ob jezeru do izkušnje sodobnih umetnosti v (po)socialističnem mestu. Sodelujejo tudi pri mladinskih izmenjavah in mednarodnem mreženju. V okviru nekega evropskega projekta so organizirali delavnico za izdelovanje električnih kitar, ki se je končala z zelo zanimivimi rezultati.

Poleg centra v Velenju delujeta še mladinski svet, pa tudi Zavod šaleške mladine.

Mladinski center Celje

V celjskem mladinskem centru težko najdemo napis, ki bi nam natančno povedal, kam smo prišli. Po pripovedovanju njegovega direktorja Primoža Brvarja naj bi nov mladinski center nastal na povsem drugačnih temeljih kot legendarni celjski Kljub, ki se ga sotrudniki delovanja na samoniklih prizoriščih večinoma spominjajo kot legendarni primer učinkovitega samoniklega prizorišča. Ta je namreč imel stalne težave s stanovalci oziroma sosedi. Teh si MMC več ne želi. Prav zaradi stalne konfliktnosti v soseski je po pripovedovanju direktorja *občina izgubila interes* za mladinski klub. Za konstitucijo MMC je bilo torej ključno distanciranje od Kljuba. To pa obenem pomeni, da se je novi center tudi s programsko politiko moral čim bolj oddaljiti od segmenta mladih, ki so nekoč hodili v Kljub. Ti zdaj nimajo lastnega prostora, zato pa imajo po mnenju vodstva MCC veliko več izbire drugi.

Težišče dejavnosti centra torej ni več glasba, kot je bila nekoč v Kljubu, ampak paleta dejavnosti mladih, zlasti mednarodne izmenjave in projektno delo z mladimi, ki vključuje tudi počitniško animacijo. MMC si njegovi vodje zamišljajo kot *podporno infrastrukturo mladih*, ki deluje v širokem polju zadovoljevanja njihovih interesov.

Odkar imajo mladinski hotel, imajo več zaposlenih, saj nekaj ljudi dela tudi v hotelu, del stroškov svojega delovanja pa pokrivajo s sredstvi, ki jih prinaša kavarna oziroma »šank« v zgledni restavraciji, ki si ju delita mladinski center in hotel. V skladu s politiko vodstva MCC-ja je osrednja točka, kamor prideš, ko vstopiš v mladinski klub (če morda niso odprta vrata v osrednjo dvorano, ki čez dan gosti delavnice, predavanja, kulturne prireditve, ob večerih pa občasno tudi kak koncert), Info točka, katere jedro je regionalna točka Evrodeska, ki jo financira program Movit.

Za sprotno programsko delovanje je pomemben tudi multimedijiški in podporni center z računalniki ter opremo za izdelovanje večpredstavnostnih sporočil. Izvedli so recimo projekt snemanja filma, za katerega so dali pobudo srednješolci, ki so po prijavi na razpis za sredstva mladinskega centra posneli film.

MMC o svojem delovanju obvešča zlasti dijake in jih vabi k sodelovanju z razpisom za mladinske organizacije (organizirane predvsem v okviru šol) z naslovom *Uresniči idejo*. Na razpis se lahko prijavijo mladinske organizacije, zavodi in društva, sprejemajo pa tudi prijave neformalnih skupin in posameznikov. S tem v praksi potrjujejo naše razumevanje nevladnega sektorja. Slednjemu omogočajo tudi organizacijo prireditev. Pri organizaciji koncertov (ne organizirajo jih veliko, saj po besedah direktorja prinašajo izgubo, če niso dobro obiskani) lahko vskočijo tudi drugi, denimo Društvo ustvarjalne mladine, ki organizira koncerte v prostorih MMC.

MMC je imel ob našem obisku oktobra 2011 osem zaposlenih, od katerih jih pri programu dela šest. Od osmih zaposlenih so bili štirje zaposleni v okviru javnih del.

Občinski mladinski centri med državo in javnostjo

Med ključnimi dejavnostmi, ki ohranjajo pri življenju javne zavode, so različne evropske mladinske izmenjave, ki jih bodo še dodatno spodbudili na novo zgrajeni hostli oziroma mladinski hoteli. Glavna značilnost javnih zavodov je, da so infrastrukturno dobro opremljeni, da večinoma delujejo v nedavno prenovljenih prostorih in imajo na voljo dovolj

prostora za delovanje, da po opremitvi prostorov spominjajo na vodstvene prostore podjetij in da je v delovanje klubov vključenih veliko zaposlenih, delno zaposlenih, honorarnih sodelavcev in prostovoljcev.

Hierarhična vodstvena struktura javnih zavodov je najbrž glavna značilnost mladinskih centrov, ki so ustanovljeni kot javni zavodi, v nasprotju s samoniklimi prizorišči in nevladnimi mladinskimi centri. Javni zavodi imajo nekaj zaposlenih, ki opravljajo jasno določene naloge. Med njimi imajo osrednjo vlogo direktor zavoda, odgovoren ustanovitelju in svetu zavoda za zakonito in uspešno poslovanje, programski vodja in strokovni sodelavci za posamezna področja dela. Take hierarhije na samoniklih prizoriščih in v večinoma nevladnih mladinskih centrih ni.

Za financerja oziroma uporabnike bi morale biti najpomembnejše merilo uspešnosti prizorišč učinkovitost porabe pridobljenih sredstev, ki se kaže v razmerju med vloženimi sredstvi in izvedenim programom. Glavnina stroškov za delovanje mladinskih centrov, ki so organizirani kot javni zavod, je namenjena (to je mogoče ugotoviti na podlagi analize podatkov, zbranih iz pregledanega gradiva razpisov Urada RS za mladino) plačam zaposlenih in vzdrževanju prostorov.

Prihodnost mladinskih prizorišč

Zaradi poudarjanja od zgoraj nadzorovanega ustanavljanja javnih zavodov je marsikdo, ki deluje na mladinskem polju in uravnava mladinsko politiko, spregledal pomen in odmevnost nevladnih prizorišč. Celo v javnosti zelo uveljavljena prizorišča nimajo zagotovljenega lokalnega financiranja, podpora Urada RS za mladino, sicer izjemno pomembna, pa za redno delovanje ne zadošča. Tako se na primer, kar zadeva druge državne in lokalne vire financiranja programov, po pričevanju Željka Peliconu KUD France Prešeren ukvarja z nekaj zaporednimi upadi dotedanjega zajema financiranja njegove dejavnosti, najprej za 20, potem pa še za 15 odstotkov.

Okoliščine, v katerih delujejo nevladna mladinska prizorišča, z vidika financiranja niso dobre. Za tiste posameznike in posameznice, ki vanje vložijo vse, kar se jim zdi vrednega, predvsem pa lasten delovni in prosti čas, pride prej ali slej trenutek, ko se vprašajo, ali se to sploh splača. Marsikdo ugotovi, da ne zmore več in prizorišče zapusti ter si poišče

kakšno »normalno« službo. Tisti, ki vztrajajo, so v večni negotovosti: nevladno polje jim ne more jamčiti ne službe ne programa. Življenje v stalni negotovosti pa je naporno in tvegano. Vendar ni nujno, da je tako. Nevladni sektor bi moral najprodornejšim omogočiti dostojno preživetje, vsaj minimalno plačilo za opravljeno delo. Toda za zdaj lahko ugotavljamo le, da so nevladna prizorišča večinoma finančno podhranjena. To se najprej pozna pri kadrih, nato pa tudi v njihovi infrastrukturi in delovnih razmerah.

Delo »mladinskega delavca ali delavke« ne bi smela biti zaposlitev, ki bi temeljila na socialnem podjetništvu ali javnih delih, temveč minimalno zajamčena zaposlitev na živem mladinskem prizorišču, ki bi zadoščala za razumno (pol)profesionalizacijo nevladnih mladinskih centrov na vsaj dobrem približku, če ne že na enaki ravni, kot jo imajo zajamčeno javni zavodi s podporo občin. Če te podpore v lokalnem okolju ni, bi zanjo morala poskrbeti država, bodisi z institucijo sistemiziranega »delavca v mladinskem polju«, ne glede na ustanoviteljsko podlago mladinskega centra, bodisi z minimalnim programskim financiranjem nevladnih centrov, ki bi omogočalo vsaj eno ali dve stalni zaposlitvi, za programskega vodjo in administriranje, bodisi s spodbujanjem skupnega nastopa nevladnih prizorišč pri zaposlovanju v okviru javnih del in podobnih programov zaposlovanja mladih. Če bodo državni in paradržavni organi še naprej zaposlovali predvsem v javnih zavodih, bodo neuspešna prizadevanja mladinskega nevladja za zaposlovanje vsaj v okviru javnih del povzročila še dodatno in bolj dramatično škodo.

Nevladna študentska prizorišča

Zakon o skupnosti študentov (ZSŠ 1994) je priznal in vključil regionalne študentske klube kot nosilce študentskih interesov na posameznih območjih Slovenije. Ti študentski klubi so v 90. letih, po razpadu ZSMS, z lastnimi sredstvi, pridobljenimi z deležem dajatev ob posredovanju študentskega dela, nekaj let ohranjali pri življenju pomemben del klubskega življenja mladih pri nas. Kasneje so se zadeve spremenile in v marsikaterem študentskem klubu so prevladali drugačni, praviloma podjetniški interesi, včasih pa so študentski klubi

ustanovili lokalne mladinske centre ali sodelovali kot partner pri ustanovitvi zasebnih zavodov. Takšni zavodi pri izvedbi njihovega programa niso odvisni samo od dotacij Urada RS za mladino, ministrstev in lokalnih oblasti, ampak lažje načrtujejo svoje delovanje ob stalnem predvidenem dotoku sredstev prek študentskih klubov, ki so njihovi (so)ustanovitelji.

Ker so študentski klubi le pogojno rečeno del civilne družbe, saj se financirajo neposredno iz sredstev, ki jih odvajajo študentski servisi pri posredovanju študentskega dela, so skoraj bolj rezultat Zakona o skupnosti študentov iz leta 1994 in s tem državne intervencije kot pa samoniklih pobud v danem okolju. Toda nimajo statusa javnih zavodov in tako nedvomno spadajo v nevladni sektor. Marsikateri se sploh ne prijavlja na razpise Urada RS za mladino za mladinske centre, čeprav ponekod taki zavodi držijo pokonci ključni del (samo)organiziranosti mladih.

Mladinski center Dravinjske doline – Klub Patriot

Mladinski center Dravinjske doline v Slovenskih Konjicah kaže drugačno podobo kot drugi mladinski centri. Prvi vtis je, da se ob vhodu v Klub Patriot znajdeš pred gostinskim lokalom. Pred vstopom v upravne prostore mladinskega centra, ki se nahaja nad lokalom, še vedno nekoliko dvomiš, saj te tam pričakata napisa društva upokojencev in kluba študentov. Šele ko vstopiš v prostore mladinskega centra, ugotoviš, da gre zares. Po prvem prostoru z nekaj računalniki se znajdeš v podaljšanem prostoru, polnem delovnega vrveža ... Najprej naletiš na računalniške zaslone, nato pa na različno gradivo o izmenjavah in drugih priložnostih za mlade. Na koncu širokega hodnika, ki je tudi Klub študentov dravinjske regije, vstopiš v Modro dvorano, ki jo delijo še z drugimi uporabniki teh prostorov. Ugotoviš, da si se znašel v delovno uspešnem zavodu, ki ga je ustanovil klub študentov. Center namenja največji del dejavnosti evropski izmenjavi prostovoljcev in drugim projektom mobilnosti mladih. Njihovi klubski prostori so lepo urejeni in se ne nanašajo le na alternativne koncerte: klub gosti tudi prireditve pred izbiro bendov za Rock Otočec.

Klubski prostori z dokaj velikim gostinskim prostorom so zgledno urejeni ter obiskovalcem omogočajo preživljanje prostega časa in obiskovanje javnih prireditev. Center kljub dokaj ugodni finančni podpori študentskega kluba in precejšnjemu razumevanju v lokalnem okolju pestijo podobne težave kot druga nevladna prizorišča, predvsem negotovost pri prijavljanju na evropske razpise.

Kompleks – Koroški mladinski kulturni center Ravne na Koroškem

Zavod, ki ga je ustanovil Koroški študentski klub v Ravnah na Koroškem, deluje od leta 2002. Takrat so pridobili sedanje kletne prostore sredi blokovskega naselja na Čečovju. V klubu se je največ dogajalo v letu 2007, dve leti kasneje pa se je pojavila kriza, vendar se je v zadnjem letu znova postavil na svoje noge. Prostor je izjemno zanimiv, saj je v kleti trgovsko-upravno-gostinskega objekta sredi spalnega naselja. Izžareva prijaznost in preprostost, čeprav malo spominja na nočni bar. Osrednja, odlično opremljena dvorana za prireditve je preurejeno kegljišče, v drugem prostoru pa je dolg točilni pult z nekaj barskimi mizicami.

Poleg koncertov pripravljajo prireditve z žanrsko različno glasbo. Prevladujejo pa *underground*, komedije *stand up*, plesi in druge prireditve. Imajo težave s sosedi in stanovalci, saj jih moti hrup odhajajočih obiskovalcev kluba, zlasti po kakšnih veselicah, ki trajajo vso noč. Klub ima namreč dovoljenje za nočni čas obratovanja.

Pri organizaciji koncertov je v ospredju kakovost, ne pa toliko obisk ali zvezdniško odmevnost prireditve. Direktor zavoda Aleš Logar meni, da je vedno dovolj bendov, ki bi nastopili, gre pa za to, da izberejo ključne. Paradni konj zavoda je izobraževanje, ki ga ponujajo po res ugodnih cenah.

Večino dejavnosti Komplexa financira študentski klub, vendar le pod pogojem, da gre za program za mlade in za kulturo, zlasti alternativno. Poleg tega pa za dodaten zaslužek organizirajo veseli december v Mežici, kamor povabijo bolj komercialne skupine, kot bi jih sicer v klub, na primer narodno-zabavne ansamble.

Zavod v času našega obiska, tj. novembra 2011, ni imel nobenega zaposlenega.

Da se bi seznanili s sosedi, v klubu pripravljajo prireditev za okoliške stanovalce z naslovom *Kje vas Komplex žuli?* To bo dan odprtih vrat. Čeprav je več težav z gosti sosednjega lokala *Night Club*, je na udaru tudi Komplex. Ključno je, meni Aleš Logar, da ljudi v lastnem okolju dobro poznaš in ohranjaš neodvisnost. Za vodenje takšnega zavoda moraš biti neodvisen in trdoživ. Predvsem pa ne smeš biti tiho in moraš ves čas pritiskati na župana in mestni svet, je še dodal direktor zavoda. Z županom se je o problematiki mladinskega kluba nekoliko lažje pogovarjati, saj je bil v mladosti tudi sam predsednik Kluba koroških študentov.

Vizija? *Kompleks naj bo poligon za učenje mladih kadrov, da se postavijo na svoje noge.* Ni nujno, da se vse to razvija v smeri SP ali DOO, ampak gre po mnenju direktorja zavoda za menedžment v nevladnem sektorju, v katerem je mogoče delati čudeže. Društva in zavodi nimajo kadrov za pisanje prijav na razpise. Zaposlitev v nevladnem sektorju si mora zagotoviti vsak sam. Glavni cilj mladinskega centra je kakovosten program. Za svoj obstoj mora klub jasno artikulirati svoje perspektive.

Nadzor nad klubom in prizoriščem ima svet zavoda, ki tudi imenuje direktorja. Ključna je transparentnost delovanja in poslovanja, menijo v zavodu, predvsem pa, da vedno delaš v javno dobro. Gre za druženje, združevanje in prijateljevanje med mladimi. To pozitivno energijo mora okolica začutiti.

In finance? Študentski klub KKŠ vложи v zavod okoli 60.000 € na leto, Kompleks pa izvede za 200.000 € programa, saj se uspešno prijavlja na razpise občine, ministrstev in pridobiva tudi sredstva sponzorjev.

Mladinska samonikla prizorišča od blizu in od daleč

Na podlagi subjektivnih občutij in pogleda od spodaj navzgor, od izkušnje zakajenega prostora, ki jo lahko danes (po)doživiš le v zasedenih (oziroma osvobojenih) prostorih, do ne ravno najbolj urejenih sanitarij, čeprav dovolj snažnih, in izkušnje neogretega prostora, v katerem zlahka prisostvuješ koncertu, veliko težje pa se dalj časa pogovarjaš, je bilo mogoče sestaviti mozaik pripovedi in vidikov, ki se zdijo pomembni za delovanje v mladinskem nevladju. Za raziskovalca je bila najbolj dragocena izkušnja ta, da je lahko na nekaterih prizoriščih sodeloval s tako malenkostnimi gestami, kot je prenašanje zvočnikov ali pijače na prizorišče. Ker so posamezniki, ki so vajeni nehierarhičnih razmerij in znajo poprijeti za katerokoli opravilo pri vodenju programov samoniklih prizorišč, sodelovali pri raziskavi, so se zlahka prilagodili načinu in tempu izvajanja raziskave.

Metodologija raziskave je temeljila na kombinaciji etnografskega pregleda in spremljanja dogajanja na posameznih izbranih prizoriščih, pridobivanja podatkov na podlagi že v maju poslanega kratkega vprašalnika, pridobivanja podatkov po spletu, predvsem pa v kombinaciji z angažiranim sodelovanjem posameznikov in posameznic, ki aktivno sodelujejo v dejavnosti prizorišč. pri raziskavi.

Raziskava kaže ključni vidik mladinskega nevladja: ljudi, posameznike in posameznice, mlade in nekoliko bolj izkušene, ki skrbijo za dogajanje v lastnem okolju, za prostore druženja in jim z ustvarjalnimi posegi in požrtvovalnim delom dajejo na daleč – tudi v svetovnem merilu – prepoznaven pečat.

Terminologija raziskave in prizoriščna praksa

Prva značilnost samoniklih prizorišč mladinskih dejavnosti, ki jo moramo upoštevati kot minimalno skupno merilo, je upor, ki izhaja iz samostojnega in kritičnega razmišljanja mladih, ki jim ni vseeno, kaj se dogaja v njihovem okolju in ki so pripravljeni vzeti lastno usodo in usodo vrstnikov v roke ter aktivno sodelovati pri dejavnostih, ki po njihovem mnenju (ali občutku) izpolnjujejo vrednote, ki jih bomo opisali v enem sklepnih razdelkov.

Med merili, po katerih je mogoče prepoznati oziroma na podlagi katerih je mogoče izpostaviti mladinske samonikle dejavnosti, je bila med pogovori aktivnih akterjev in akterk

na takih prizoriščih izpostavljena združljivost funkcij, ki jih izvajajo. V spontano nastalih organizacijah se ne razvijejo ali formalno opredeljujejo ločene funkcije, ki bi jih opravljali le določeni posamezniki, temveč si delijo delo in ga opravljajo po načelu prostovoljnega prispevka vsakogar v skladu z njegovo zmožnostjo in interesi. To pomeni, da pravzaprav ni dela, ki ga kdo ne bi opravil. Načeloma se vsak loti kateregakoli dela, potrebnega za delovanje samoniklega prizorišča, tako da vsak občasno nastopa kot direktor ali projektni vodja ali čistilec, pometač ali nosač. K učinkovanju celote vsak prispeva po svojih (z)možnostih, zato se tudi ne razvije hierarhija, ki bi izhajala iz položaja, ampak po načelu, da vsak dela vse, temu pa sledi tudi bolj enakovredna razdelitev odgovornosti in pravic.

To načelo je za tiste, ki aktivno delujejo na takih prizoriščih, učinkovita alternativa prevladujoči praksi delovanja v hierarhično jasneje organiziranih javnih zavodih in drugih organizacijah javnega in zasebnega sektorja. Pomembno je tudi pri vsebinskem delovanju, saj omogoča tudi bistveno večjo programsko prožnost in raznolikost ter je glavni branik pred nevarnostjo okostenelosti prizorišča.

Samonikla prizorišča so samoumevno nevladna iniciativa, ki se praviloma začnejo z neformalnim druženjem, so avtonomna in nastanejo na podlagi pobude od spodaj navzgor. Predvsem gre za okolja in prostore samostojne iniciative mladih, ki vzamejo usodo druženja in ustvarjanja v lastne roke. V ta prizorišča po mnenju akterjev ne smejo in ne morejo bistveno posegati niti interesi kapitala niti političnih strank. Zajemajo minimalni obseg organiziranja skupine ljudi, ki praviloma temelji na nehierarhičnem načelu samostojnega in avtonomnega vodenja, temelječega na konsenzu. Na teh prizoriščih, razen v povsem formalnem smislu organiziranja društev in zavodov, ni vodij in direktorjev. Na njih ne pristajajo na strogo delitev dela, ampak vsak akter počne vse, kar je potrebno za delovanje prizorišča. Prostor, ki ga upravlja tako samoniklo prizorišče, je zelo pomemben, njegova ključna komponenta pa je javni prireditveni prostor, ki sicer ni namenjen le glasbenim prireditvam, vendar so prav te in dejavnosti njegov ključni povezovalni dejavnik.

V tem smislu prostora, kjer potekajo dejavnosti, lahko samoniklo prizorišče pojmuje kot »javni skupnostni prostor« ali javni prostor, namenjen skupnosti uporabnikov oziroma »javno dostopen prostor skupnosti«. Ni namreč bistveno, kdo je lastnik prostora, ampak to, kako je ta prostor dostopen uporabnikom.

Ker pa samoniklo prizorišče ni le organizacija ali prostor, ga moramo opredeliti kot skupnost mladih, ki v javnem prostoru in za javnost oblikujejo sorazmerno odprto skupnost spontanega in samoiniciativnega druženja in ustvarjanja.

Z vidika razpisov Urada RS za mladino se večina samoniklih prizorišč uvršča v kategorijo mladinskih centrov. Po Zakonu o javnem interesu v mladinskem sektorju (ZJIMS 2010, 28. člen) je mladinski center »organizirano funkcionalno središče za mlade, ki ga zagotavlja lokalna skupnost ali druga pravna oseba javnega ali zasebnega prava oziroma fizična oseba, v katerem se izvajajo programi v mladinskem sektorju in mladinsko delo na lokalni ravni«. Po dikciji zakona mladinski centri »skrbijo za pogoje delovanja, druženja in drugih dejavnosti mladih posameznikov, ne glede na to, ali so člani mladinskih organizacij ali ne, in mladinskih organizacij lokalnih skupnosti; skrbijo za mladinsko infrastrukturo; zagotavljajo ustrezne prostorske pogoje in opremo za izvajanje mladinskega dela ter ustrezno usposobljenost kadrov za podporo mladinskemu delu; nudijo pogoje za razvoj ustvarjalnih in kritičnih mladih posameznikov; razvijajo in izvajajo programe na področju informiranja in svetovanja ter neformalnega učenja; sodelujejo pri izvajanju mobilnosti mladih, prostovoljnem mladinskem delu, aktivnem državljanstvu, raziskovalnem delu mladih in pri povezovanju na mednarodni ravni« ter »dajejo podporo drugim programom v mladinskem sektorju v lokalnem okolju«. Zveni lepo.

Najbolj znana opredelitev iz ustanoviteljskih aktov samoniklih prizorišč, torej ena od normativnih opredelitev mladinskega centra, je opredelitev nastanka koprskega Mladinskega kulturnega, socialnega in multimedijskega centra (MKSMC). Ustanovni akt opredeljuje mladinski center kot »splet dejavnosti mladih in za mlade«. To je široka in jedrnata definicija, ki jo lahko vzamemo za svojo tudi v znanstveno-strokovnem smislu, čeprav ne dovolj jasno omejuje področij delovanja, kamor bi bilo mogoče umestiti tudi »splete dejavnosti«, ki ne bi imeli lastnosti mladinskega centra.

Mladinski center je po mnenju akterjev mladinskega nevladja samoniklo mladinsko prizorišče, ki postane javni prostor. Odkar pa dajejo pobude za nastanek mladinskih centrov predvsem občine, so to z vidika naše raziskave organizacije javnega prostora oziroma organizacije upravljanja javnega prostora, namenjene mladim, vendar zunaj vpliva države in z njo povezanih institucij.

Mladinsko nevladje so društva, zasebni zavodi in ustanove, pa tudi različne neformalne skupine, ki jih ustanovijo zainteresirani posamezniki, ne da bi se povezali v organizacijo s statusom pravne osebe.

Uporabniki in uporabnice mladinskih centrov so vsi, ki funkcionirajo in delujejo v mladinskem centru in uporabljajo njihove storitve. To so tudi obiskovalci, pri čemer je težnja samoniklih prizorišč, da postanejo ti tudi ustvarjalci ...

Samoniklih mladinskih prizorišč ne bi bilo, če se ne bi nekoč v mladosti posamezniki vprašali, zakaj se v njihovem okolju nič ne dogaja. Najprej začnejo delovati v lastnem interesu in interesu neformalne skupine druženja (pogosto so to glasbene skupine), potem pa se zadeva samodejno razvije v malodane življenjski projekt delovanja na samoniklem prizorišču, ki za marsikateri »nosilni hrbet«, kot nosilce lokalnega dogajanja na samoniklih prizoriščih imenuje Marko Breclj, traja vse življenje.

Ustvarjalna nevladna samonikla prizorišča označujejo samoniklost, organizacijska struktura od spodaj navzgor, neinstitucionalnost, nehierarhičnost, spodbujanje novih načinov mladinske ustvarjalnosti in medsebojnega delovanja, organiziranja ... Model nehierarhične organiziranosti je trdoživ, vendar ni več in tudi ne prenese vseh obremenitev. V nadaljevanju je nekaj primerov z določenih območij Slovenije.

K samoniklim prizoriščem

Mnenja nosilcev dogajanja na samoniklih prizoriščih o tem, kdaj gre za »pravo« samoniklost, se pri nekaterih podrobnostih razhajajo, zato je bila navedena opredelitev samoniklih prizorišč samo zasilna.

Bistvena značilnost samoniklih prizorišč je, da se širijo v javni prostor in da širijo področje delovanja navzven – nikakor se ne zapirajo ali ožijo. Seveda pa tudi ne težijo h komercializaciji delovanja.

Pomembna je tudi primerjava med samoniklimi prizorišči nevladnega tipa in pogosto s politično voljo ustvarjenimi prizorišči, ki delujejo kot javni zavodi. Prva primerjava je takoj očitna: pri obisku prostorov samoniklih prizorišč in mladinskih centrov – javnih zavodov je vsakemu obiskovalcu takoj očitna ključna razlika: samonikla prizorišča so v bistveno bolj rudimentarnem stanju, prostori, kjer delujejo javni zavodi, pa so praviloma večji in veliko bolj infrastrukturno urejeni ter opremljeni, tako da lahko delujejo že kar nekoliko sterilno.

Mladinski centri, ustanovljeni kot javni zavodi, so glede organizacijske strukture, ne le po opremljenosti prostorov, bistveno bolj hierarhizirani in profesionalizirani. S tem so pa tudi njihove upravne strukture bolj odtujene neposrednim uporabnikom. Vendar so se tudi pri tem pokazale velike razlike.

Samonikla prizorišča in od zgoraj ustanovljeni mladinski centri so kar enakomerno posejani. Omeniti pa moramo še eno podrobnost, zaradi katere je Slovenija dokaj raznolika: ponekod (na Celjskem ali v koroškem delu države) prevladujejo javni zavodi, drugje pa samonikla prizorišča (Primorska). V novembru in decembru 2011 je bilo moč opaziti sovpadanje višje stopnje brezposelnosti v vzhodni Sloveniji, nagnjenje volilnega telesa k desnim strankam in razmerje med številom samoniklih prizorišč ter mladinskih centrov, ustanovljenih kot javnih zavodov na teh območjih. Toda naj bo to le namig k razmišljanju o pestri umeščenosti mladinskih prizorišč pri nas. Razpršenost kapacitet včasih morda ni nujno slaba.

Med najboljšimi primeri samoniklih prizorišč je ljubljanski Rog, ki je nastal na pobudo manjše skupine, združene v društvo, nato pa so se mu pridružile različne pobude in posamezniki ter neformalne skupine. Prizorišče deluje nehierarhizirano in odprto. Posamezniki, ki ne nastopajo kot zasebniki ali le v lastno pridobitniško korist, so integralni del nevladja. Tudi program Metelkove in Pekarne večinoma temelji na delovanju neformalnih skupin.

Marko Breclj uporablja za skupine, okoli katerih se na podlagi trmastega in sistematičnega začetnega dela oblikuje jedro neformalne skupine, ki sčasoma vzame usodo svojega razvoja v svoje roke, termin »pobudne skupine«.

Prostorov, ki jih upravljajo samonikla prizorišča, ni mogoče enostavno opredeliti. Gotovo niso sterilno čisti in urejeni po zadnji arhitekturni modi, ampak so praviloma v dokaj grobem stanju. Četudi so redno vzdrževani, jih uporabniki in uporabnice vzdržujejo brez večjih posegov, saj si ne morejo privoščiti večjih investicij. Prav zato so praviloma bistveno bolj ukrojeni po človeški meri od tistih, v katerih je vse standardizirano in estetizirano. Tak prostor ima posebno atmosfero, čar, *žmah*, kot je izjavljal marsikateri sogovornik ali sogovornica. Ne narekuje formalnega vedenja, ampak spodbuja ustvarjalno sproščenost, neposredno komunikacijo med obiskovalci in tistimi, ki nastopajo na odru ali vodijo kakšno drugo prireditev: *V teh prostorih pač veš, da nisi na primer v Cankarjevem domu ali podobnem prostoru.*

Tudi med samoniklimi prizorišči so velike razlike. Tako bi lahko razdelili prizorišča na bolj avtonomna in nekoliko bolj prilagodljiva. Dober primer avtonomnega delovanja je škofjeloška Rdeča ostriga, skrb nad tem, da se avtonomija prizorišča vse bolj izgublja, pa so nekateri izražali v zvezi z novomeškim klubom LokalPatriot.

Po pričevanju Sama Vesela iz Mladinskega centra Postojna je ključni temelj nastanka večine samoniklih prizorišč punk, katerega ključni del je uporništvo. Osrednja vrednota

samoniklih prizorišč je po njegovem upor: upiranje osrednjemu toku, standardizaciji in poneumljanju. Prav v tej luči je treba brati podrobnejše opise posameznih izbranih nevladnih samoniklih prizorišč, ki vsako pove neko zgodbo, bistvo njihovega opisovanja pa je odmik od standardiziranih modelov.

Znani kranjski punker Andraž Šulc je navedel zabavno in kompleksno opredelitev punka v letu 2011. Po njegovem je punk *nekaj, kar naj ne bi postavljalo meja*. To je prostor, kjer lahko narediš, kar meniš, da je prav ali potrebno. Punk je v bistvu smešna stvar, ki si jo lahko definira vsak po svoje: *S'm to, kar sem, tud če s'm anarhist*. Punk je rock 'n' roll, rock 'n' roll pa je življenje. Kot meni Šulc, zadošča ugotovitev, da si drugačen, da se zavzemaš za svobodo, da si proti diskriminaciji, sovraštvu do drugačnosti in na strani tistih, ki želijo drugim dobro.

Med prizorišči, ki smo jih obiskali, so taka, za katera menimo, da so najpomembnejša samonikla prizorišča pri nas. Čeprav je težko izpostavljati posamezne primere, se moramo zavedati, da je marsikatero samoniklo prizorišče – v nasprotju z mladinskimi centri, ki so organizirani kot javni zavodi – znano v mednarodnem okolju, s katerim tudi intenzivno komunicirajo.

KUD France Prešeren Trnovo

KUD France Prešeren je najstarejše društvo, ki deluje kot avtonomno nevladno samoniklo mladinsko prizorišče. Ustanovljeno je bilo že daljnega leta 1919, vendar se njegova novejša zgodovina začne v 80. letih 20. stoletja, ko je skupina zainteresiranih posameznikov in posameznic prevzela vodilno vlogo v društvu in začela delovati v Trnovem na povsem novih in drugačnih temeljih. Sčasoma je institucija, znana s kratico KUD, postala eden največjih in najpomembnejših kulturnih središč ne le v Ljubljani, temveč v Sloveniji. Kdo si lahko zamišlja poletje v Ljubljani brez Trnfesta?

Do vsesplošne prepoznavnosti institucije je bila dolga in trnova pot. Morda je bil najpomembnejši temelj delovanja KUD-a France Prešeren po ustanovitvi srečno naključje, da je društvo v 20. ali 30. letih dobilo v dar – po oporoki – in posest nepremičnino. Trnovčani so

del te nepremičnine – hlev – porušili in zgradili dvorano KUD, na dvorišču pa uredili prostor za balinanje in vrtno koncertno uto. Po pripovedovanju Željka Pelicon (Peca) je bilo društvo tedaj bolj *orlovsko* usmerjeno. V njem sta delovala duhovnik Fran Saleški Finžgar in sosed Jože Plečnik, ki je med gradnjo dvorane nadzoroval *udarniške gradbinske posege*. Kolektivni spomin, ki ga ohranjajo sedanji sodelavci delovanja društva, prča, da je iz predvojnega obdobja *društvo ostalo v prijetnem spominu kot prostor, kjer so se izpod fašizma pregnani Primorci kulturno in športno udeleževali*, kot je zapisal Željko Pelicon.

Po ponovnem preoblikovanju in registraciji društev v 40. letih je društvo izgubilo pravno samostojnost in premoženje, toda v zgodnjih 50. letih, ko je zakonodaja to omogočila, so ga obudili in sredi 60. let po napornih pogajanjih in vztrajnem agitiranju članov in članic pridobili nazaj večino nepremičnine, kajti medtem so igrišče za balinanje in koncertno uto uporabili za cesto, ki vodi do šole in vrtca.

Sredi 70. let so – kar brez gradbenega dovoljenja – dozidali avlo pred dvorano. Prostor KUD-a so medtem ves čas opravljali svojo funkcijo: v dvorani so organizirali gledališke in baletne predstave, organizirali glasbene koncerte in izvajali različne izobraževalne, športne in druge dejavnosti, seveda tudi družabne dogodke.

V prvi polovici 80. let so dejavnosti KUD-a skoraj zamrle, tako da je bil prireditveni prostor dve leti zaprt. Zato sta se lokalna mladina, ki je sanjala o tem, da bi v njem izsanjala svoje rokavske sanje, in Gledališče Ane Monro, ki je iskalo prostore, saj so jim odpovedali gostoljubje v kapelici na Kersnikovi 4, povezala. Pomemben akter takratnega dogajanja, ki je v KUD-u sprva zastopal interese Gledališča Ane Monro, je bil – poleg Željka Pelicon in drugih – tudi Bratko Bibič.

Do ključne spremembe je prišlo leta 1987, ko so mladi, skupaj z zainteresiranimi somišljeniki, prevzeli društvo. Akcija je bila legitimna, toda vseeno nekoliko revolucionarna: kakšnih 200 se jih je včlanilo v društvo in zmagalo na volitvah za organe društva. Iz sedanjega zornega kota je nekoliko presenetljivo, da je, kot se spominja Željko Pelicon, »lokalna oblast na to gledala z naklonjenostjo, ker je hotela vse porušiti in narediti center krajevne skupnosti, saj se je stara KUD-ova kmečka hiša zajedala v ulico in so avtomobili zadevali otroke na poti v šolo in iz nje«.

Osební interesi sopotnikov Gledališča Ane Monro in lokalnih »mladincev« so se križali z javnim interesom in obrodili sadove. Posamezniki so se angažirali pri prevzemu društva in nekateri med njimi ostali trajno povezani z njim. Željko je takrat ponudil svojo nekajmesečno administrativno pomoč in prevzel funkcijo tajnika društva, a se je ta obljuba spremenila v trajnejšo, 25-letno zavezo delovanju društva.

Do jeseni 1988 so akterji »prevzema« postavili *vsebinski in organizacijski koncept*, ki je v rabi še danes, to pa so programi in izobraževanja za otroke in starejše, hendikepirane, neuveljavljene ustvarjalce, pa tudi »skrb za okoličane, odprtost za vse vrste ustvarjalnosti«, od gledališča in lutkovnih predstav za otroke in odrasle do glasbe, tudi klasične, literature, razstav, delavnic, predavanj, okroglih miz itd. Zaradi novega zagona so tudi povsem spremenili organizacijski pristop: uvedli so projektni način dela, ki je prišel v ospredje v ključnih časih družbenih sprememb.

V poznih 80. letih so potekala pogajanja z oblastmi, da KUD-a ne bi porušili, so pa privolili v to, da se stara kmečka hiša umakne z ulice. Zato so leta 1990 postavili nadomestni objekt ob Karunovi ulici, kjer so zdaj galerija, kavarna in delovni prostori. Obnovili in posodobili so tudi stari del poslopja in ga opremili s centralno kurjavo ter novimi električnimi vodi. Tokrat so gradili s potrebnimi dovoljenji.

KUD France Prešeren Trnovo je lastnik prostorov in zemljišča, vendar to ne pomeni, da društvo brez omejitev gospodari na svoji lastnini. Nasprotno, odgovornost je kvečjemu večja, predvsem pa morajo člani društva sredstva za investicijsko vzdrževanje objektov zagotoviti sami, saj se ne morejo prijavljati na razpise, namenjene za poslopja v državni ali občinski lasti.

Obdobje hiperinflacije in spremembe režima so preživeli brez hujših pretresov. Po pričevanju Željka Peliconu ga je zaznamoval »razcvet dejavnosti in obiska«. KUD France Prešeren se je v 90. letih predstavljal kot »neprofitno kulturno-umetniško društvo, ki s svojo programsko politiko odprtega socialnega prostora podpira drugačno in še neuveljavljeno kulturo« (po Torkar in Čandek 1999: 34). Omenjali so, da si že od leta 1919, ko je društvo nastalo, prizadeva za oblikovanje in izražanje interesov članov in posameznih skupin na kulturnem, umetnostnem, družbenem, izobraževalnem in tehničnem področju. Posebno pozornost so namenjali deprivilegiranim skupinam in drugačnosti: »KUD zajema lutkovni in gledališki program za otroke in odrasle, koncerte različnih glasbenih zvrsti, razstave, predavanja, literarne večere, seminarje, okrogle mize, delavnice in performanse, hkrati pa ima ugodno lokacijo« (po Torkar in Čandek 1999: 34). Že takrat so dosegli približno polovično stopnjo samofinanciranja, glavni uporabniki programa pa so bili mladi do 30. leta, zlasti študentje (Torkar in Čandek 1999: 36).

V obdobju razcveta delovanja društva so leta 1991 začeli organizirati Trnifest. Takrat so dnevne prihodke od vstopnin ter »šanka« obračunavali po vnaprej dogovorjenem ključu (v gotovini) in razdeljevali med ustvarjalce in delavce. Obdobje razcveta še zdaleč ni potekalo brez težav. V 90. letih je KUD nenehno doživljal pritiske oblasti. Te so v prostore KUD-a

vztrajno pošiljale policijo, različne inšpekcije, ki so izrekale vse višje kazni, tako da so najprej uredili in legalizirali prihodke od strežbe, kakšno leto kasneje pa tudi od vstopnin. Seveda je prihajalo tudi do različnih pogledov na nadaljnji razvoj KUD-a in njegovega delovanja. Ljudje so prihajali in odhajali, tako ali drugače skrbeli za lastno kariero, pogledi na delovanje in razvoj KUD-a so se pogosto razhajali in prihajalo je do občasnih *ustvarjalnih izpetosti*, kot je dejal Željko Pelicon.

Sredi 90. let mestna oblast ni bila navdušena nad podporo, ki jo je izražal KUD zasedbi Metelkove, tako da je za več kot pol leta ustavila subvencioniranje. To je bilo toliko bolj boleče, ker so takrat še gojili navado iz socialističnih časov, da so redno financirali delovanje takih institucij po dvanajstinah. KUD France Prešeren Trnovo je seveda imelo velik minus. Toda dejavnosti niso trpele. Nasprotno, prav v zgodnjih 90. letih se je izkazalo z izjemnimi projekti. Željko Pelicon je povedal:

...Ex Yu vojna, ki je sproducirala po mojem do sedaj najpomembnejši KUD-ov projekt – projekt Pregnanci, ki je v času vojne izpeljal več kot 450 prireditev na leto po slovenskih koncentracijskih taboriščih za begunce, številne delavnice, gledališke, glasbene, literarne, video produkcije in prireditve pregnantih v KUD-u. Otroški Orffov orkester iz tolminskega taborišča je nastopal v parlamentu Evrope, projekt je prejel nagrado Evrope, pa Naše žene ..., meni najljubša je pisna uradna občinska zahvala, ki je pripotovala iz obkoljene Srebrenice.

Na spletnih straneh KUD-a France Prešeren Trnovo piše:

KUD France Prešeren je kulturno umetniško društvo, ki s svojo neprofitno programsko politiko odprtega socialnega prostora podpira kakovostno, drugačno in še neveljavljeno kulturo. Je prostor, kjer že od daljnega leta 1919 posamezniki in skupine oblikujejo in izražajo svoje interese na kulturnem, umetniškem, izobraževalnem, sociološkem in tehničnem področju. Posebno skrb posvečamo deprivilegiranim skupinam in želimo s tem spodbujati in razvijati večjo strpnost in spoštovanje drugačnosti.

Na oblikovanje naših aktivnosti, vzdušja in podobe društva v veliki meri vpliva tudi povezovanje med obiskovalci naših prireditev in ustvarjalci ter izvajalci programa.

KUD združuje lutkovni in gledališki program za otroke in odrasle, koncerte različnih glasbenih zvrsti, razstave, predavanja, literarne večere, seminarje, okrogle mize in delavnice ter razne performanse. Prireditve v KUD-u nudijo razgiban, kvaliteten in sproščen kulturni program.

V poletnih mesecih KUD objavi razpis za razstave in programe v naslednjem letu. Udeležijo se ga lahko vsi, ki želijo sooblikovati kulturno ponudbo KUDa.

V nasprotju z drugimi prizorišči v KUD-u ni bila v ospredju glasba in z njo povezane dejavnosti – čeprav je bila vsaj za del tistih, ki so se ob koncu 80. let včlanili v društvo, zelo pomembna motivacija –, ampak gledališče. Sprva je bilo to Gledališče Ane Monro, kasneje pa se je začela impro liga. Ustvarjalni potencial tega gledališča lahko še vedno občudujemo.

V nekem smislu avtonomne produkcije na več frontah hkrati je KUD France Prešeren Trnovo takoj zapolnil praznino, ki je takrat zevala v Ljubljani. Mladi niso imeli kam, razen v nekaj gostiln in kavarn, od koder pa so jih tako ali tako vztrajno metali na cesto. Ključna je bila trajnejša prostorska in ustvarjalna ter družbena avtonomija, ki jo je omogočal prevzem oziroma zasedba društva in društvenih prostorov.

KUD je že od začetka podpiral program za mlade in najmlajše. Ker je v soseščini šola, imajo tako ali tako stalen stik z otroki, ki mimo hodijo v šolo in iz nje. Lutkovne predstave in druge prireditve za otroke pa so tudi jamstvo dobrega komuniciranja KUD-a z lokalnim okoljem oziroma sosesko. Ta odnos se jim je zdel že od začetka med najpomembnejšimi.

Kljub temu imajo soseda, ki jim postavlja meje. To je cena, ki jo, kot meni Željko Pelicon, plačuje tudi marsikatero drugo tovrstno prizorišče v Evropi. Po njegovem so društvo zainteresirani posamezniki in posameznice, ki v združevanju vidijo načine uresničevanja lastnih interesov in načrtov. Zaradi izjemne akumulacije izkušenj in stalnega angažmaja pri delu z mladimi je samoumevno, da KUD France Prešeren Trnovo z vidika zunanjega opazovalca ni le še eno društvo v množici društev v Ljubljani in Sloveniji, ampak da je s svojimi različnimi prireditvami, katerih vrhunec je Trnfest, eno osrednjih kulturnih središč in ljubljanskih prizorišč.

Mladinsko društvo Bistrica ob Sotli – Mladinski klub Metulj

Eksplozija bistriških bendov se je zanetila, ko so trije prijatelji zgradili prostor za vaje, in med pavzami za mešanje cementa, montiranjem izolacije in inštalacij so čas izkoriščali za jam sessione. Nastal je prvi komad, »Me«, takrat še benda z delovnim imenom Kella, v spomin na zidarsko žlico. Kmalu so se preimenovali v The Ghen in odigrali dva koncerta, v ljubljanskem Rogu in seveda v domačem klubu Metulj v Bistrici ob Sotli.

(Iz promocijskega gradiva pred nastopom skupine The Ghen v Menzi pri Koritu; elektronsko sporočilo info.menza@gmail.com, poslano 7. 7. 2011.)

Mladinski center v Bistrici ob Sotli je nastal v drugi polovici 90. let. Poročevalca iz kluba, Andrej Černelč in Manuel Šterlek, sta zapisala, da je bil »prvi, neformalni vodja

dogajanja v prostoru /.../ Marko Kunst«. Klub so odprli julija 1996. Zapisali so, da je »slavnostna otvoritev Kluba Metulj« dodobra »pretresla ustaljeno življenje v Bistrici«. Najpomembnejši začetni namen nastanka takšnih prizorišč je druženje: »Sprva je bil Klub namenjen le druženju, kasneje pa se je program razširil.« Prvi koncert, ki so ga organizirali (nastopila je prleška skupina Dežurni krivci), »je bil zelo obiskan«. Ker je bila začetna pobuda za ustanovitev mladinskega kluba povsem neformalna, so imeli različne organizacijske težave, zato so si »prizadevali delovanje legalizirati in v ta namen« ustanovili društvo. Prvi predstavnik društva je bil Matej Rogina.« Zaradi dobrega in odmevnega delovanja so začeli društvo resno jemati tudi na občini. V odgovorih na vprašalnik so zapisali:

Z leti je občina kazala vse več razumevanja za želje mladih in od takrat je bil v občinskem proračunu zagotovljen denar za delovanje društva oz. kluba. Program se je širil. Zvrstili so se koncerti, literarni večeri, pa kresovanje in tradicionalni pohodi ...

Klub oziroma samoniklo mladinsko prizorišče je počasi raslo in širilo dejavnost, tako da se je leta 2006 »s pomočjo lokalnih oblasti pričela temeljita prenova in razširitev klubskih prostorov« Mladinskega društva Bistrica ob Sotli (MDBS). Poročevalca poudarjata, da so »velik del sredstev /.../ skozi razne razpise zagotovili člani društva sami«. Posamezniki in posameznice so tudi sodelovali pri prenovi prostorov ter kot prostovoljci in prostovoljke opravili večino sklepnega dela kar sami: »Tako smo sami položili ploščice in linolej, opremili WC-je, po stenah kluba montirali posebne plošče za izboljšanje zvočne akustike, pobarvali stene itd.« V letu 2006 je društvo pridobilo status mladinskega centra in kot tako sodelovalo na razpisu Urada RS za mladino. Sledila je prava eksplozija dejavnosti: »Naš največji projekt v letu 2007 je bila organizacija in izvedba mednarodne mladinske izmenjave *Meje*.« Od leta 2008 vsako leto uspešno kandidirajo na razpisu Urada RS za mladino, namenjenem sofinanciranju delovanja mladinskih centrov.

MDBS, kot trdijo akterji, »s svojim delom zagotavlja možnost, da mladi, člani društva in ostali zainteresirani, spoznavajo alternativne kulturne koncepte, sceno in hkrati daje zaledje vsem, ki se želijo kakorkoli kreativno udeleževati«. V času poročanja o delovanju kluba je bil predsednik društva Andrej Černelč, za njim pa je »funkcijo tudi uradno prevzela Špela Drašler«. Tajnik društva je Andrej Antonijo Černelč, vodja Mladinskega centra Bistrica ob Sotli pa je Irena Černelč (Rudolf), v centru zaposlena za polovični delovni čas.

Društvo formalno posluje po Zakonu o društvih, njegova vodstvena struktura pa je »v določenih segmentih neformalna«. V okviru društva delujejo različne sekcije. Med njimi so nekatere posebej formalizirane za potrebe delovanja mladinskega centra (MC BoS). Po

pričevanju akterjev je med najpomembnejšimi »sekcija bendov, ki prihajajo iz Bistrice in zanje MDBS predstavlja naravno zaledje« delovanja.

Kot pri večini sorodnih prizorišč tudi v MDBS oziroma v njegovem mladinskem centru namenjajo glavno pozornost organizaciji koncertov in drugi kulturni dejavnosti – gledališki produkciji, slikarskim ateljejem ... Skrbijo še za druge aktivnosti (denimo šport) in namenjajo posebno pozornost siceršnjemu in raznolikemu delu z mladimi – s kreativnimi delavnicami, razpravami, spodbujanjem prostovoljstva in organizacijo mladinskih izmenjav. Organizirajo tudi večje kulturne prireditve, ne le koncerte in projekte, skrbijo za servisne dejavnosti in pripravljajo okrogle mize, razstave, delavnice idr. Pomemben del delovanja obmejnega mladinskega centra je tudi »čezmejno sodelovanje (povezovanje in partnerski projekti s podobnimi organizacijami iz hrvaškega Zagorja)«.

Mladi v Bistrici ob Sotli so spretni pri pridobivanju finančnih sredstev, saj med svojimi sofinancerji navajajo Urad za RS mladino, Javni sklad za kulturne dejavnosti, ameriško ambasado, Klub študentov šmarske regije in Obsotelja, Občino Bistrica ob Sotli, Kozjanski regijski park, nekaj sredstev, čeprav le »občasno ...«, dobijo tudi z vstopnino, uspešno pa so kandidirali tudi na razpise Evropskega socialnega sklada (doslej so bili partnerji pri dveh projektih), projekte pa prijavljajo tudi pri Movitu ...

Po mnenju piscev poročila je najprepoznavnejša dejavnost MDBS in mladinskega centra »koncertna dejavnost in z njo povezana glasbena (rock) scena v kraju«. Center in društvo sta, skratka, motor lokalnega glasbenega dogajanja. Sami malce skromno ugotavljajo, da imata »realno predvsem lokalni in regionalni pomen«. Po njihovih izkušnjah so »redni obiskovalci /.../ iz našega in drugih bližnjih krajev«.

Pomemben projekt v zadnjem času je bil *Kolomonov žegen*, ki ima s sočasnim glasbenim natečajem Bisergora nacionalni domet. Na podlagi uspešnih mednarodnih projektov in mreženja ugotavljajo, da jim dajejo »mladinske izmenjave in sodelovanje s hrvaškimi sosedi« tudi »transnacionalno vrednost« oziroma pomen.

Akterji mladinskega dogajanja v Obsotelju menijo: »Želimo (p)ostati motor kulturnega in umetniškega utripa v kraju in bližnji okolici, ki bo pripomogel k prepoznavnosti kraja v Sloveniji in svetu ter (in predvsem) izboljšal kakovost življenja domačinom.« Prizadevali si bodo, »da bodo mladi, ki so del izobraževalne mašinerije, imeli prostor in spodbudno okolje za ustvarjanje, in to z lastno glavo in po želji izven institucionalnih okvirov, ki že v velikem delu družbe predstavljajo coklo razvoja in dušilec ustvarjalnosti ter osebne izpopolnitve posameznikov.«

Anketno pričevanje iz Bistrice ob Sotli dopolnjujemo še z nekaj etnografskimi utrinki o prizorišču. Prvi vtis, ki ga dobiš ob prihodu, je, da je klub oziroma prizorišče učinkovito vpet v lokalno življenje. Vtis sicer najbrž ne vara, je pa gotovo bolj posledica predstavitve projekta *Bistrica je biser* (glej Šterlek 2011), ki so ga mladi podarili občini ob obisku prizorišča, kot pa mešanja različnega občinstva.

Ko vstopiš v jedro kraja, nič ne izdaja obstoja kluba. Na stavbah iščeš napis ali znak metulja, vendar na koncu vprašaš kakšnega domačina. Napoti te k stranskemu vhodu dominantne stavbe nad cerkvijo, kjer so že na prvi pogled za podeželsko okolje najpomembnejše zadeve: zadružna trgovina, gostilna in kulturni dom. Ko te napotijo okoli vogala, se spustiš po stopnicah v kletne prostore in se znajdeš v ne ravno velikem klubskem prostoru. Ko se tam zbere 30 ljudi in več, je gneča. Ne, to ni prostor, kamor bi se lahko nagnetle množice, to ni prostor, kjer bi bilo mogoče kovati dobiček s pobiranjem vstopnine – ne, tole se ne more spreobrniti v vaško veselico – to je prostor, ki sili v interakcijo, pogovor ali neposredno komunikacijo z nastopajočimi na odru. Tu se srečujejo tisti, ki si želijo druženja in spoznavanja s somišljeniki. Vendar ni eliten klub ali prostor zaprte družbe.

Čeprav je zelo urejen, očitno nedavno preurejen ali obnovljen, izraža domačnost. Najbolj padejo v oči – poleg *šanka* in preprostih barskih stolčkov – dolge cevi klimatizirane ventilacije, ki tudi v največji vročini in ob polni zasedenosti kluba omogoča znosno dihanje. Oder je majhen in zaseda od vhoda levi nasprotni kot – v levem bližnjem kotu, korak od vhoda v klub, je v varovani kletki mešalna miza. Stene so obdane z zvočnoizolativnimi tervolovimi ploščami, zato zvok ne odmeva in pridobi celo neko nenavadno toplino.

Nasproti vhoda v koncertni prostor – prav glasba je glavni vzvod druženja mladih v Klubu Metulj v Bistrici ob Sotli – je še nekaj stopnic nižje drugi, delovni in dnevni klubski prostor s tremi ali štirimi starimi računalniki, biljardno mizo in mizico s propagandnim gradivom (pano z gradivom je tudi na steni ob koncu stopnic tik pred vhodom v klub) in nekaj stoli. Delovni prostor je tudi stičišče dnevnega druženja.

Sodelavci in sodelavke kluba skrbijo za dejavnosti in opravila. Vsak dela vse in pomaga po svojih močeh. Ne poznajo hierarhije, čeprav si delijo delo in obveznosti.

Društvo so ustanovili, ker so čutili potrebo po dogajanju v svojem kraju, pa tudi po bolj aktivnem samostojnem delovanju, tudi zato, ker so večinoma že v zgodnji mladosti začutili diskriminacijo zaradi svoje drugačnosti. Če hočeš pri nas samostojno pripravljati prireditve, se moraš organizirati in odpreti transakcijski račun. Zasebno in samostojno delovanje tega ne omogoča. Če pa morda omogoča samo delovanje, je to zelo omejeno in se v

bistvenih vidikih razlikuje od zares javnega delovanja, pri čemer gre za nenehno iskanje minimalnega konsenza.

Glavni impulz nastanka društva in prizorišča je bila glasba. V 90. letih je takratne osnovnošolce pritegnil *grunge*, ki je učinkovito povezal punkovsko in starorockovsko komponento bolj alternativnega rocka in zaplodil nov razvoj rocka tudi v Obsotelju. Večinoma jih družijo nagnjenje do glasbe, pomembno pa se jim zdi, da namenijo svoj čas in energijo za nekaj skupnega, za ustvarjalno preživljanje prostega časa.

Potreba po prostoru za vaje in srečanja in stalnem javnem prostoru, kjer si je mogoče izmenjavati poglede na glasbo, se pojavi takoj, ko mladi vzamejo v roke instrumente in začnejo ustvarjati ali poustvarjati glasbo, v katero verjamejo. Tedaj zasedejo prostore, ki jih imajo na voljo, ali poskrbijo za iskanje novih. Nič jih ne more ustaviti. Prepovedi in strahovi staršev ter pomembnežev jim dajo le še več zagona.

V svojem lokalnem okolju ne iščejo konfliktov – nasprotno, z lokalnimi oblastmi ter župnikom dobro sodelujejo in sodelujejo tudi pri projektih v korist občine in vseh krajanov. Pomemben del njihove dejavnosti so ekološka osveščenost in aktivizem, organizacija pohodov in drugih z okoljem povezanih dogodkov ter projektov.

Po prireditvi v Bistrici ob Sotli, ko so mladi iz Kluba Metulj v Kulturnem domu v soboto zvečer predstavili rezultate svojega v lokalno skupnost usmerjenega projekta, ki je zajemal knjigo o Bistrici ob Sotli in njeno dediščino ter tematsko pot in film med znamenji v Obsotelju, so se kasneje v klubu srečali zaposleni z občine in pomembni krajanji z mladimi. Poleg napovedanih skupin Didwa in The Ghen – ta je pripravila prav profesionalen nastop in dala vse od sebe – so prvič nastopili tudi lokalni mladi upi, skupina Fačke. Beseda faček označuje nezakonskega otroka, *pankrta* ...

Simbioza je bila skoraj neverjetna in bi si jo težko predstavljali v kakšnem drugem kraju. To je bilo še posebej očitno v nedeljo, ko so pred občinsko stavbo pripravili srečanje lokalnih društev in pobud, na čelu z društvom mladih. Druženje, ki so ga spremljale različne prireditve in nastopi (na primer prvi nastop domače godbe Orlica), je pokazalo, da je mogoče doseči dobre skupne rezultate.

Glavni vzgib za ustanovitev društva in mladinskega kluba je bil zlasti v tem, da se po besedah akterjev v Bistrici ob Sotli ni nič dogajalo, bilo pa je nekaj zaledja porajajočih se rockovskih skupin, ki so potrebovale infrastrukturno podporo. Prva potreba je bila pridobitev prostora za vaje, vendar to ni bilo vse: *Hočemo imeti plac, kamor lahko gremo*, je bil po pripovedovanju enega od akterjev glavni motiv. Niso več hoteli zahajati le v gostilne. Ko je najbolj aktivna generacija v zgodnjih 90. letih končala osnovno šolo in začela obiskovati

srednjo, jih je zaznamoval ameriški *grunge* z energičnim rockom in dolgimi lasmi. Še v tistem času se je lahko kdaj zgodilo, da so lokalni prenapeteži napadali dolgasce in jim grozili, da jih bodo ostrigli. Tak neposredni konflikt je praviloma najboljša podlaga za nastanek lokalne samonikle scene.

V začetni fazi druženja in prizadevanj za mladinsko prizorišče so mladi doživljali tudi pritisk lokalne policije. Njihovo idejno uporništvu deloma izhaja tudi iz dokaj religiozne vzgoje lokalnega okolja in upiranja dogmam. Ko je nekoč prejšnji (*stari*) župnik med mašo pridigal proti klubu, je za prizorišče med mladino naredil najboljšo možno reklamo.

Pomembni glasbeni vplivi so prihajali tudi iz bližnjega Zagreba, kjer so se tudi seznanili s klubskim življenjem. Zaradi bližine meje prihajajo v klub tudi gostje iz sosednjega Kumrovc, občasno pa tudi posamezniki iz Zagreba. Pomemben glasbeni vpliv na takrat mlade glasbenike ter na okus publike je imela in še ima skupina Demolition Group, ki je v Bistrici ob Sotli že zdavnaj postala kulturna.

Mladi so veliko idej prinesli tudi iz Celja. Za nekaj generacij »vozačev« v šolo v Celje in nazaj je bil ključen legendarni celjski Kljub, ki je ob petkih, v času, ko so dijaki čakali na vlak ali avtobus, prirejal glasbene matineeje s predstavitevijo določenih glasbenih zvrsti, novejših plošč in scen. Kot so povedali, so nekateri komaj čakali petka, ko so se lahko udeležili matineje med 13. in 17. uro, ki so vsako uro prinašale drugačen komentiran pregled glasbe, od starega rocka, metala, crossoverja do punka, grunga in drugih takrat aktualnih zvrsti alternativne ter underground glasbe. Poleg informacije o aktualni glasbi je bilo za mlade najpomembnejše druženje in spoznavanje tistih, ki so imeli ali oblikovali podoben glasbeni okus. Sogovorniki v Bistrici ob Sotli so povedali, da se je za *petek živelo ves teden*. Matineja ni bila zastonj: bilo je treba plačati vstopnino, vendar si za to poleg glasbe dobil tudi nekaj pijače.

Rokovska podlaga druženja se je sčasoma širila tudi na druge glasbene zvrsti in sloge. Zato se je v Bistrici ob Sotli dobro prijela tudi »etno scena« z izvajalci oživljene in sodobno predelane ljudske glasbe in glasbe, ki se napaja v ljudskih virih (Brencl Banda). Razvile pa so se tudi bolj kompleksne glasbene mešanice (Malik, Zmajev rep) in jazzovsko zaznamovane struje ter zasedbe, v katerih igrata brata Drašler.

V Klubu Metulj organizirajo koncerte približno na dva ali tri tedne. V najbolj dejavnih časih društva pa so organizirali tudi po dva ali tri koncerte na teden. Čeprav je prostor sorazmerno majhen, je dobro postavljen in izrabljen, tako da je dovolj prostora za oder, občinstvo in točilni pult. Občutek, ki ga ima obiskovalec prireditve, je, kot da bi se udeležil

koncerta na domu, v zasebni hiši. Prostor ustvarja izjemno bližino med občinstvom in nastopajočimi.

Študentski, mladinski in otroški center Laško

Drugačno podobo od urejenega in po zadnjih arhitekturnih standardih oblikovanega Mladinskega centra Celje kaže nevladno prizorišče v Laškem. Študentski, mladinski in otroški center Laško (ŠMOCL) gostuje v kletnih prostorih občinske stavbe in izžareva domačo nepretencioznost. Ustanovljen je bil kot zavod in nič ne kaže, da bi si na občini ali med mladimi želeli spremembe statusa. Glede programske in kadrovske podhranjenosti ter pomanjkanja podmladka, ki bi se vključeval v delo izkušenih uporabnikov klubskega prostora, ima podobne težave kot večina podobnih prizorišč pri nas. Trenutno ima enega zaposlenega, še nedavno pa je imel več zaposlenih, saj so praviloma dobivali po nekaj zaposlitev v okviru javnih del – še v letu 2010 recimo štiri. Z vključevanjem v evropsko prostovoljno službo pridobivajo tudi prostovoljce iz različnih evropskih krajev. To je za Laško zelo dobrodošlo.

Poleg koncertnega dogajanja in spodbujanja lokalnega glasbenega undergrounda se trenutno najbolj posvečajo uvajanju internetne televizije oziroma multimedijskega centra TV Laško. Snujejo spletni medij in se financirajo s sredstvi Javnega sklada za kulturne dejavnosti Slovenije. S svojimi dejavnostmi se posvečajo različnim skupinam mladostnikov. S podporo občine, s katero dobro sodelujejo, organizirajo otroški festival, ki so ga zasnovali sami, saj imajo v Laškem dve osnovni šoli, ni pa srednje šole. Njihova programska politika je odprta, tako da se lahko dogovorijo z vsakim, ki bi pokazal programski ali drugačen interes za sodelovanje. Ponosni so na to, da v njihovih prostorih poleg rock skupin vadi tudi upokojenski pevski zbor (imenuje se *Veseli upokojenci*). Prirejajo pa tudi lutkovne predstave za otroke.

Koncerti sami po sebi zaradi omejenega števila obiskovalcev ne morejo prinašati dobička, zato organizirajo le koncerte, za katerimi programsko zares stojijo.

Subart Kranj – Trainstation Squat Kranj

Glede glasbenega dogajanja in z glasbo povezanih prostorov se lahko Kranj ponaša s kar dolgo zgodovino različnih pobud in dejavnosti, nobena pa se ni zasidrala za stalno, ampak se je morala skoraj vsaka generacija posebej boriti za svoje mesto pod soncem in si urediti lastna prizorišča. V spominu marsikdo omenja Klub ljubiteljev glasbe, eno prvih društev mladih v 70. letih, ki jih je povezoval predvsem drugačen glasbeni okus. Klub je deloval v majhnih prostorih še vse v 90. leta.

Andraž Šulc pripoveduje, da je bila konec 90. let zelo vplivna scena v Železnikih. Tjakaj je hodil na koncerte in druženje v organizaciji društva Rov iz Železnikov na legendarnem prizorišču Petek, 13. Zamisli in izkušnje nosilcev tega dogajanja je nato prenašal v Kranj. Kot pri vsakem dogajanju so bili vzponi in padci ter nekaj premorov v delovanju, končni rezultat pa je bila zasedba zapuščenega bazena.

Najpomembnejše dejanje generacije, ki je bila ob koncu 90. let znova brez prizorišča in shajališča, je bila zasedba že nekaj let opuščenega bazena ob Savi. Izbruhov kulturni bazen, ki je kasneje postal znan po delovanju Kulturnega društva Izbruh, so zasedli septembra 2001, da bi ga zaščitili pred rušenjem. Tik pred tem so za pol leta zasedali druge prostore, v kateri se je zbrala udarna ekipa. To je bila nekdanja klavnica, vendar v njej niso priredili nobenega javnega dogodka.

Kljub trudu in lepim rezultatom marsikdo meni, da je bilo to prizorišče obsojeno na neuspeh. Dolgo je potekal denacionalizacijski postopek. Čeprav se ne bi končal v korist »zunanincev«, bi prostor najbrž prej ali slej prevzela občina ali zasebni kapital.

Zaradi nesoglasij ob napovedih rušitve Izbruhovega centra so odločni organizatorji začeli ustanavljati drugo društvo (Subart), del pa jih je začel iskati nadomestne prostore v Kranju. Za zdaj so še neuspešni, saj s privoljenjem skoraj ne morejo računati na ustrezen nadomesten prostor, ki naj bi ga poiskala občina. Objektov, ki bi jih bilo mogoče zasesti (*zaskvotati*), pa ni (več) na pretek. Zato skušajo vsaj nekateri akterji prejšnjega vitalnega dogajanja v Izbruhovem kulturnem bazenu organizirati prireditve, kjer je to mogoče, čeprav so kranjske razmere morda res posebne, in je toliko pomembnejše, da je društvo Subart zasedlo opuščeno skladiščno stavbo ob kranjski železniški postaji in jo brez večjega pompa preuredilo v odlično novo samoniklo prizorišče odprtega tipa. Prostor od zunaj ni videti nič posebnega in ga za zdaj ne označuje še niti pretirana obilica grafitov, vendar je del barake

oziroma poslopja, ki so ga doslej uredili, lepo in okusno preurejen s spodobno velikim odrom in odličnim ozvočenjem ter ličnim *šankom*. Prizorišče je dokaj prostorno in diha z entuziazmom (obiskovalec lahko začuti nekaj mika izgubljenega Izbruhevega kulturnega bazena), zato ne preseneča, da se je od ust do ust hitro razširil glas o novem prizorišču v mestu in regiji.

Subart se je v drugi polovici leta 2011 začel s prenovljenimi *zaskvotanimi* prostori na kranjski železniški postaji tudi javno predstavljati in tako pokazal, da je Kranj dobil novo koncertno in mladinsko prizorišče.

Svojo pobudo so v novembru 2011 napovedali takole:

Iniciativa za nov prostor

Izjava za javnost

Kranj je mesto. Kranj je mesto kulture, Prešernovo mesto. Prešeren je bil v svojem času ustvarjalec, ki bi po sedanjih merilih veljal za alternativnega umetnika.

Pred več kot 15 leti se je začel resen boj za prostor za alternativno kulturo. Letos smo zaradi samovolje občinskih funkcionarjev in izigravanja zakonodaje dokončno izgubili Izbruhov Kulturni bazen, ki je bil desetletje kulturnotvorno središče Kranja in širše okolice, stičišče alternativnih kultur, subkultur in civilnih družbenih gibanj. Tudi klub Subart, ki je zadnje čase odpiral vrata tem dejavnostim, se srečuje s problemom najemnine in neprimerne lokacije.

Logika zabavanja na masovnih shodih, v nakupovalnih središčih in nočnih klubih je na srečo tuja mnogim mladim, ki vemo, da je v interesu Kranja kot mesta imeti prostor, kjer se dogaja kreativna in ne sledenje željam mase in kapitala.

Iz povedanega sledi, da je bila vselitev v zapuščeno in že leta neuporabljeno stavbo na železniški postaji, ki se je zgodila v soboto, 18. junija 2011, posledica notranje nuje velikega dela prebivalcev Kranja in okolice. Prostor smo že začeli spreminjati v večnamenski prostor, namenjen ohranjanju in razvijanju:

mladinske, nekomercialne, alternativne kulture;

za stičišče različnih subkultur;

za ustvarjanje kulturnih, izobraževalnih dogodkov in projektov;

za socialni in sproščen družabni prostor;

za ateljeje in glasbene studie;

za dnevni socialni kreativni center.

Ali drugače: prostor bo namenjen za predavanja, delavnice, umetniške projekte, projekcije, predstave, koncerte, vaje za mlade glasbene skupine, ustvarjalno preživljanje prostega časa mladih in starejših, humanitarne akcije, jezikovne in druge tečaje, likovne delavnice.

Odprt bo za nesovražno naravnane, ustvarjalne ljudi, ki bi želeli prostor za uresničitev idej v okolju, ki to spodbuja, ne pa prepoveduje in omejuje ter kuje dobiček iz vsega, kar je v ljudeh dobrega. Spodbujal bo kulturo svetovljanstva in odprtosti in z gradnjo mostov med različnimi družbenimi skupinami, subkulturami in kulturami prispeval k temu, da bo svet boljši.

Iniciativa za nov prostor

Sicer v Kranju obstaja tudi mladinski center, vendar za vsaj del mladih nima nobene vloge. Njegovi dogodki, kot je organizacija iger in aktivnosti v prostem času ter delavnic, so seveda povsem različne zadeve.

Ambasada Štefana Kovača Marka Beltinci

Zasedeni prostor v Beltincih je morda najbolj zanimivo samoniklo prizorišče pri nas. Vsaj zase lahko rečem, da se v njem počutim še najboljše med vsemi, kar sem jih obiskal. Beltinci imajo dolgo tradicijo v popularni glasbi. Eden najbolj znanih Beltinčanov v naši popularni glasbi, Vlado Kreslin, pripoveduje o svojem dedu in glasbenikih, ki so igrali v njegovi gostilni že v medvojnem obdobju, v času, ko sta za glasbila prišla brata Janez in Jože Kociper. Beltinci niso bili nikoli zakotje sveta.

Novejša zgodovina dogajanja se začne okrog leta 1996, ko so mladi začeli vse bolj pritiskati na občino, da bi jim zagotovila prostore za vadbo bendov – takrat je začela delovati skupina Outlaw Igorja Knaflja in še nekaj hrupnejših beltinških rock bendov – in za druženje, vendar jih niso hoteli uslišati. Sedanji prostor je bil sicer nekakšna kadilnica za Beltinko. Potem so se vendarle dogovorili in nekaj let vadili ter se družili neorganizirano, organizirali

pa so tudi zaprte zabave, nato pa so se okrog leta 2000 odločili in začeli prirejati tudi koncerte za javnost. Takrat se je začela zgodba, ki je poučna prav zato, ker kaže, kako si lokalne oblastne strukture prizadevajo, da bi pod pretvezo skrbi za mlade uvedle nadzor nad njihovimi dejavnostmi, mladi pa se temu uprejo in zavestno ostanejo v nevladnem polju in svojo usodo vzamejo v svoje roke, saj jim le delovanje v nevladju in neformalnih skupnostih zagotavlja avtonomijo.

Za prostor se je začela zanimati tudi občina, ki jo je zaskrbelo, da nad dogajanjem ne bi imela več nadzora, tako da je dala pobudo za ustanovitev mladinskega centra. Uporabnikom, med katerimi sta bila tudi Ivor Knafelj in Dani Kavaš, je ponudila, da bi bili upravitelji prostora. Sprva so se o tem pogajali in verjeli v dobro voljo občine, potem pa se je pri obnovi, pri kateri so mladi pomagali, izkazalo, da je občina prenesla upravljanje na Društvo prijateljev mladine, ne pa na Društvo iniciative mladih, ki so ga mladi aktivisti ustanovili prav v ta namen. Društvo prijateljev mladine je bilo bistveno bolj vodljivo in bližje stališčem ter interesom občine. Tudi ime *Ambasada* kaže, da gre za dislocirano suvereno ozemlje svobode: za ozemlje zunaj jurisdikcije države, v kateri gostuje.

Društvo se je še naprej trudilo. Občina je zaposlila koordinatorja, ki je delal v prostoru, vendar z njim ni imel nobene zveze. V resnici ga ni bilo nikoli tam, ko so ga potrebovali – največkrat ni bilo niti ključev za vadbo bendov. Lastne kadre so nastavljali tudi v mladinskem centru Gümla, ki ga je kot javni zavod ustanovila občina. Bilo je tudi veliko nesporazumov glede opreme. Občina je že z izbiro imena mladinskega centra jasno povedala, da jo zanima domačijskost. Mladi, ki so do takrat delovali, pa so sebe videli kot progresivno usmerjene posameznike, ki so se raje zgledovali po uporniškem izročilu narodnega heroja Štefana Kovača Marka, po katerem se imenuje tudi ulica, kjer so klubski prostori. V skladu z uporniško tradicijo organizirajo vsako leto v oktobru – skupaj z lokalno borčevsko organizacijo – praznovanje obletnice medvojnih dogodkov v Beltincih, da ne bi šli v pozabo. Hranijo in razstavljajo dva izvirna praporja borčevske organizacije, saj se zavestno navezujejo na partizansko uporniško tradicijo. Kot je povedal Tomaž Rous, gre za *simbole napredka, uporniškega duha, aktivizma*.

Prostor, ki ga je uporabljalo Društvo prijateljev mladine, so zasedli leta 2001, ko so se več kot leto neuspešno pogajali o njegovi usodi z občino in centrom. Pod vodstvom koordinatorja so izvedli tri prireditve, v prostor pa je prinesel tudi džuboks in tako pokazal podjetniško iniciativo ... Takrat so se na občini odločili, da bodo zamenjali še streho. Mladi Beltinčani predvidevajo, da je bila to pretveza za izpraznitev prostora. Uporabniki so bili to pripravljeni narediti le pod pogoji, ki so vključevali pogodbo o tem, da bodo po prenovi upravljali prostore, vendar se to ni zgodilo. Po pogovorih in dogovarjanju so tisti, ki jim je

občina zaupala prostore, zamenjali ključavnice in začel se je odkrit spopad, saj dotedanji uporabniki niso mogli priti do svoje opreme, tudi osebnih glasbenih instrumentov in ojačevalcev. Po stopnjevanju pritiska in ob podpori medijev so javnosti razkrili svoje težave in organizirali performans, v katerega so nameravali vključiti tudi delavca z občine, ki je imel ključe. Poklicali so ga, vendar je bil ravno takrat zaposlen z nečim drugim, tako da jim je preprosto dal ključe in jih prosil, naj mu jih vrnejo. Lahko so vstopili v prostore, nato pa seveda v njih tudi ostali in sami zamenjali ključavnico ter vrnili ključe. Da je bila akcija za novinarje dovolj spektakularna, so sprožili alarm in tako simbolno počastili zmago.

Prepirov seveda še ni bilo konec, toda po tednu delavnic, ki so potekale noč in dan, z obiskom in podporo ljudi z drugih podobnih prizorišč, je prostor ostal v rokah pobudnikov neodvisnega mladinskega druženja, vihar pa se je vsaj začasno polegel. Poleg lokalnih ljudi so v klubske prostore prihajali še ljudje iz Murske Sobote in od drugod. Kmalu je bilo očitno, da akterji mislijo resno in da so prostore sposobni tudi programsko upravljati. Uradno praznovanje obletnice zasedbe prostorov praznujejo konec oktobra, kot prvi koncert v tem prostoru pa je Dani Kavaš na [pogovoru](#) ob 8. obletnici zasedbe Ambasade omenil nastop zasedbe Vitaminsko polje 2. novembra 2002.

Počasi se je ustvarilo ravnovesje, ki ga vsakih nekaj let pretrga kakšna pobuda občine, ki bi zadeve rada »uredila« z novim mladinskim centrom. Po sestankovanju pa se vedno izkaže, da dogovora ni, in še naprej vztrajajo pri doseženem ravnovesju. Vsake toliko časa bi občina rada naredila kaj, da bi si kupila mir, in ustvarila kaj na »mladinskem polju«, recimo mladinski hotel. Toda uporabniki Ambasade ŠKM Beltinci za svojo dejavnost ne potrebujejo nujno občinskega denarja, temveč le mir, da bi se lahko ukvarjali z zadevami, zaradi katerih so v prostorih, ki jih zasedajo.

Poleg Društva iniciative mladih so mladi Beltinčani in Beltinčanke ustanovili še dve društvu. V Ambasadi domuje še Ivorjevo Društvo za razvoj elitne kulture (Drek), ki se ukvarja s snemanjem albumov, glasbenim založništvom in promocijskimi dejavnostmi. *God Bless This Mess* je postala mednarodno odmevna založba, katere vpliv ne sega le po Sloveniji, ampak jo poznajo in priznavajo tudi po Evropi, deloma pa jo upoštevajo tudi v globalnem smislu. Tretje je društvo Danija Kavaša, ki sicer nima sedeža v Ambasadi, ampak je prijavljeno na njegovem domačem naslovu, imenuje pa se Humanistično-umetniško društvo Črno polje in beli kvadrat, ki občasno organizira kakšne dogodke v Beltincih.

Kar zadeva finance, se vsi presežki s *šanka* umeščajo v sklad za upravljanje in obnovo prostorov, nastopajoče pa skušajo plačevati s sredstvi iz prostovoljnih prispevkov ob nastopih. Glavnino sredstev za izvajanje programa dobijo društva na podlagi razpisov Javnega sklada

za kulturne dejavnosti. Izkušnja s prijavljanjem projektov je bila doslej dobra. Niso pa se registrirali kot mladinski center na Uradu RS za mladino. Ker se izogibajo birokraciji, se na razpise prijavljajo samo toliko, kolikor se jim zdi nujno, zato še niso razmišljali niti o tem, da bi si kot društvo prizadevali pridobiti status društva v javnem interesu na področju mladine. Pritožili so se v zvezi z občinskimi razpisi, ker so na občini zahtevali osebne podatke članov društva.

Med aktivnimi uporabniki prostora v Ambasadi je 15 do 20 stalnih sodelavcev in sodelavk, ki med tednom večinoma študirajo v Ljubljani ali Mariboru. Njihov glavni interes je v tem, da imajo prostor, kjer lahko ustvarjajo in delujejo, zlasti na glasbenem področju. Vsak, ki pride s kakšno idejo ali načrtom za sodelovanje, je dobrodošel, tako da ne omejujejo spontane ustvarjalnosti.

Nočejo se opredeljevati politično, vendar se z opiranjem na Štefana Kovača Marka politično profilirajo kot protifašisti, tako da niso nevtralni. V tem se ne razlikujejo od večine samoniklih prizorišč. Stranke, celo Akacija, pa v prostor ne smejo vstopiti.

Ambasada je morda bolj prepoznavna po bendih kot po prostoru, tako da je jedro scene v bistvu zelo povezano z delovanjem glasbenih skupin, ki pa se ne zgledujejo po enem glasbenem modelu ali zvrsti, ampak njihovo delovanje sega od postrocka (ŠKM Banda) do punka, noisa in industriala (Ludovik Material, Hexenbrutal) in metala ali cross-overja (Bekko), elektronske glasbe (v prostorih Ambasade vadi tudi Kleemar, ki sicer prihaja iz Murske Sobote) in celo akustične glasbe (Dani Kavaš, Bar Cantone in bele plombe, Dinamizem) ter sodelovanja posameznikov pri rapu (Stekli psi).

Za Ambasado sta pomembna spontanost, mladinsko druženje, ki izhaja iz pristnega interesa in potreb uporabnikov. Po tem je prizorišče edinstveno in vzbuja optimizem. Bistveno je tudi to, da akterji vidijo svojo prihodnost v spontanem, svobodnem kreativnem delu, predvsem pa v avtonomnem delovanju. Glede občine pa dopuščajo nadaljevanje trenutnega vzajemnega izogibanja, ki je lahko še naprej izjemno produktivno, saj prizoriščem ne dopušča uspavanja ali samozadostnosti.

Na glasbenih dogodkih se zbere 20 do 30 ljudi, občasno pa se jih udeleži kakšnega dogodka tudi do 100 in 150, še posebej veliko jih prihaja na koncerte metala in old school punka. Tomaž Rous je mimogrede pripomnil, da je ravnica kar priročna za metalsko sceno zaradi melanholije in depresivnosti ...

Prihodnost? Radi bi čim dlje vzdržali tako, kot delajo, brez birokracije. Tomaž Rous upa, da se bodo med uporabniki obdržale solidarnost, samoiniciativnost ter spontanost, vzajemno spoštovanje in da se bodo pojavili novi mladi zagnani obrazi.

Pekarna – magdalenske mreže

Pekarno² so mariborski aktivisti zasedli leta 1994 (gl. [zgodovino prve petletke](#)), zavod pa registrirali leta 1997. Njegovi ustanovitelji so bili Bojan Jerković (Alternativna glasbena delavnica Gustav), Aleksander Paternuš (Društvo prijateljev delfinov) in Borut Wenzel (društvo Hiša Galerija). Iz tega je jasno, da zavod – in Pekarna – ni nastal le zaradi interesa glasbenikov po glasbenih prizoriščih, ampak je šlo za širšo fronto nevladnih organizacij, umetnikov in glasbenih entuziastov. Leta 2004 je iz zavoda izstopil Aleksander Paternuš. Prevezel je pravno obliko mreže in naj bi s tem nadaljeval delo (neformalne) Magdalenske mreže, ki je spodbudila zasedbo prostorov. Sčasoma je od potencialnega upravitelja kompleksa, neformalnega koordinatorja v kompleksu postal (le) eden najbolj znanih in največjih uporabnikov prostorov (v Pekarni jih je okrog 40 – zavodov, društev, bendov, posameznikov...), ki mu je mestna občina podelila status programa v javnem interesu, Ministrstvo za kulturo pa status organizacije v javnem interesu za področje intermedijske umetnosti, glasbene umetnosti, vizualne umetnosti, arhitekture, oblikovanja in fotografije, uprizoritvene umetnosti, medijev in avdiovizualne kulture.

Zavod Pekarna magdalenske mreže se je najprej imenoval *Zavod za podporo civilnodružbenih iniciativ in multikulturno sodelovanje Pekarna – magdalenske mreže*. To nakazuje njegova mrežna narava, ki se danes namesto »upravljanja« kompleksa Pekarne osredotoča na delovanje v prostorih, ki jih zaseda in upravlja (gre za prostore Dvorane Gustaf, MC Infopeko, Galerijo Hladilnica in galerijo na Koroški 18).

Vsebinsko se delovanje zavoda deli na različna področja: kultura, mladina, družba in podporne dejavnosti: »Kombiniramo lastno produkcijo in sodelovanja/koprodukcije – prostori so dostopni za uporabo, seveda po *vsebinskem ključu* (vsebina/sporočilnost, način organiziranja, (ne)profitnost, aktualnost...).«

Zavod se v predstavitvenih gradivih opiše takole:

Zavod Pekarna – magdalenske mreže je eden izmed štiridesetih ponosnih uporabnikov kulturnega centra Pekarna. Kompleks, osvobojen daljnega leta 1994, pojem alternativnega, drugačnega, avtonomnega, kreativnega, neinstitucionalnega, svobodnega ... življenja, je kot zmeraj na prepihu: premleva lastno vlogo in podobo znotraj (re)produkcije idej, pomenov, praks in smislov ter družbe na splošno; išče

² Ta razdelek temelji na odgovorih na vprašalnik, ki ga je pripravil Gregor Kosi.

najprimernejši način (samo)organiziranja in se odloča glede politike (pre)živetja in razvoja. Govor je o zagatah (ne)institucionalizacije in umestitve v mestni ter širši družbeni prostor. Zavedamo se da je od osvobojenosti do svobode še dolga pot, zato je Pekarna z vsakim dnem v postajanju!

Neinstitucionalna je Pekarna – magdalenske mreže po vsebinah. Gregor Kosi pravi, da to pomeni, da pristajajo *na lastno produkcijo, ne le na menedžiranje/gostovanja, naklonjeni naprednim in družbenokritičnim vsebinam, obenem pa tudi s tipičnim klubskim programom – tj. med Scilo in Karibdo sofinanciranja in številčnosti obiskovalstva in s tem vstopninami in zaslužkom na šanku*. Pekarna – magdalenske mreže je obenem institucionalna v smislu sofinanciranja, saj ima več različnih statusov in je zato večinoma odvisna od javnega sofinanciranja.

Vsebinsko so v Pekarni »naklonjeni naprednim idejam in praksam, ki se žanrsko ne omejujejo in so sposobne samorefleksije: ne nasedajo alter mitologijam, praznemu nakladanju, levičarjenju, antiintelektualizmu, novodobnim odrešeniškim pretenzijam hipijevskega izvora. – tj. *mi nič ne rabimo, samo družimo se in koncertirajmo pa bomo naredili svoje*. Po njihovem mnenju je bistveno merilo političnost vsebine. V tem je njen naboj za aktiviranja posameznikov, da se ozavestijo svoje vloge in »soodvisnosti ter soodgovornosti za delovanje in razvoj družbe. To niso le koncerti, predavanja. Potreben je dodaten angažma – od aktivizmov do civilnega dialoga; od Sazasa do lokalnega programa za mladino ali komisije za nevladna vprašanja.«

Ustanovni akt omogoča članstvo. Formalno se lahko posamezniki vključujejo v sklopu registriranih dejavnosti (šifrant dejavnosti), neformalno pa na področjih kulture, mladine, družbe in podpornih dejavnosti. V praksi pa dejavnosti Pekarne – magdalenske mreže delijo na kulturo in mladino. Poudarjajo, da je Mladinski informacijsko svetovalni center Infopeka samostojna programska enota, podobno pa razumejo vse, kar ni strogo del Infopeke – tj. kulturo in družbo:

V praksi to pomeni organsko prehajanje med vsemi »stebri«, so-delovanje, so-vplivanje in razvijanje. Npr. vsakemu artikuliranemu glasbenemu ciklu skušamo zagotoviti javno sofinanciranje (in posledično vpletene vpeljati v zagonetnost in zamorjenost administrativnega dela in osnovno sposobnost vodenja računice o stroških in prihodkih), obenem pa skozi arhiviranje razvijati koncertno fotografijo – slednja pa kmalu postane tudi predmet delavnic v mladinskem centru in posledično navadno »arhiviranje« spremeniti v celovito zadevo oz. ji dvigniti nivo in razviti lastno foto sekcijo.

Podobno si želijo z zvočnimi mojstri, oblikovalci lepakov ... Največ dela (in najmanj uspeha) po njihovem poročanju dosega »v polju odgovornosti za skupne zadeve, vse preveč ljudi namreč zanima le njihov lastni projekt in ne celota.« Ali pa jih »celota zanima le kot

podjetniška kategorija (vodenje, finance...), ne pa kot zapleten organizem čudaških in posebnih posameznikov«. Pokaže se nekakšen notranji pluralizem, »kjer je potrebno predvsem samoomejevanje in sposobnost jadrnanja, ne pa zahtevanje zase ali veslanje za vsako ceno.«

Spletni strani vsak dan obišče 120 do 150 ljudi, imajo pa tudi 200 do 300 klikov oziroma obiskov spletnih strani na dan. Zaradi različne in bogate vsebine imajo različno občinstvo: »Oceno damo težko – vsak teden v naše prostore (dvorano, galerijo, MC ...) prihaja 150 in 600 ljudi; trdo jedro je vsaj 50 ljudi.« Kot rečeno, imajo do 600 gostov na teden, odvisno od dogodka (elektronski kljubingi so denimo bolj obiskani kot koncerti improvizirane glasbe ali šola politične pismenosti).

Vodenje zavoda temelji na priznavanju avtonomije (v okviru) projektov. Pri izvedbi posameznih programskih sklopov imajo projektni vodje programov svoj proračun:

Taka (samo)organizacija v kombinaciji z nerealnim številom zaposlitev in nejasno organiziranostjo (nehierarhičnost itd.) nas je v zadnjem času privedla v velik minus, zmerno naveličanost in zlasti utrujenosti drug od drugega, zato uvajamo razmejevanje med projektom in platformo, kjer vsak projekt prispeva za delovanje zavoda (stroški administriranja, finančnega in poročilnega vodenja, razglašanja, koordinacije ...) ter redno komunicira svoje delovanje.

Izkušnje Pekarne kažejo, da je taka razmejitev večinoma pogodu uporabnikom, »kar pa mogoče pomeni, da jih zanima predvsem njihov projekt«. Dosedanja organiziranost Pekarne »v kombinaciji s širino delovanja in imperativom vključevanja novih vsebin in posameznic ter posameznikov je umiranje na obroke, kredite in lovljenje lastnega repa ...«. Nosilci programa in delovanja zavoda se bojijo, da bi »nikoli končano ukvarjanje s samim seboj« privedlo do »mazohizma, brezzobosti in bolezni.« O tem, kaj je alternativa, imajo različno mnenje.

Prednostne dejavnosti so mladinske in kulturne. Slednje so koncerti, gledališka produkcija, ateljeji ... in »produkcija, prireditve, teorija, glasba, vizualna umetnost, uprizoritvene, intermedijske, izobraževanje, podpora (uporaba infrastrukture in dejavnosti za izvedbo)«. V zvezi z mladino poudarjajo »informiranje in svetovanje, prostovoljstvo,« delo z mladimi z manj priložnostmi, neformalno izobraževanje, socialne programe, aktivizem, povezovanje, javno politiko, podporo ...

Pekarna magdalenske mreže se financira s prijavi na razpise Ministrstva za kulturo, Urada Vlade RS za komuniciranje in seveda Urada RS za mladino. Sredstva prispevajo še Urad za kulturo in mladino Mestne občine Maribor, Urad za vzgojo izobraževanje, zdravstveno, socialno varstvo in raziskovalno dejavnost, Zavod Maribor 2012. Sofinancerje

za svoje dejavnosti pa iščejo tudi v ustanovah EU, kot sta *European Cultural Foundation* ali *Asia-Europe Foundation*.

Vstopnina za prireditve znaša 2 in 5 € in večinoma »pokriva dogodke«. Donacij je manj, večinoma posameznikov, vendar so nizke in redke.

Najbolj odmevne in prepoznavne prireditve v Pekarni magdalenske mreže zajemajo SolarPulseMusic – cikel naprednih rockovskih godb, Garage Explosion – festival garažnega rocka, podpora produkciji, Mariboring – cikel improvizirane godbe. Prizorišče pa ponuja brezplačno uporabo infrastrukture za razstave, snemanje plošč, organiziranje dogodkov... S konceptom »surove energije 2012« ponujajo alternativni koncept dogajanja ob prireditvah Maribor – evropska prestolnica kulture: MISC Infopeko, razstavišče Hladilnica in galerijo na Koroški 18. Sodelujejo tudi v EVS z močno evropsko prostovoljno službo. Odbor za Pekarno vodi in koordinira njeno preno: »V tem trenutku pooblastila prehajajo na izvoljeni programski svet, OZP pa je bil ustanovljen samostojno in si je izbral pozicijo na začetku preno ...«

Pekarna ima predvsem lokalni domet: je nespregledljiva in eden najpomembnejših generatorjev mladinskih dejavnosti v Mariboru: »Samonikle kulture, civilnega dialoga in vsake toliko zajeban sogovornik, ki mu lokalni mediji pri vseh pomembnejših stvareh na področju kulture, mladine, družbe dajejo besedo.« Zavedajo se tudi regionalnega in državnega pomena. Ob večjih dogodkih jih mediji dobro predstavljajo in imajo veliko obiska. Stalno uvajajo novosti. Med zadnjimi je rezidenčni program. Menijo pa, da so morda vseeno regionalno premalo aktivni na področju kulture, se pa bolj trudijo v zvezi z mladino (MISC Infopeka).

Na državni ravni spadajo ob bok Metelkove kot dva centra alternative pri nas. Sebe doživljajo kot tako imenovani »primer dobre prakse«. Predvsem imajo zaradi združevanja raznolikih dejavnosti, ki ga javnost seveda redko opazi in nagradi. Največ upanja za razvoj dogajanja vidijo v delovanju Ustanove Pohorski bataljon. Mladinski center ima med nevladniki najvišji delež sofinanciranja s strani URSM ...

Ko zrejo v prihodnost, se zavedajo, da bodo morali zdržati pritiske in ne nasedati sebi ter drugim: *ČE smo patologija, se ta mora razširiti. ČE smo zdravilo, se ta mora razširiti. Vsekakor nismo geto ali pobeg iz realnosti. Spremeniti svet! In sebe. Vizija direktorja v odhajanju ...*

Mladinska prizorišča v Prekmurju

V tem razdelku predstavljamo del raziskave, ki zadeva dogajanje na posameznih območjih Slovenije. Nekatera prizorišča so zelo povezana med sabo, drugje pa vzajemnega sodelovanja ali koordinacije skoraj ni. Ponekod prevladujejo javni zavodi, drugje samonikla prizorišča. Edino območje, na katerem se javni zavod in samonikli prizorišči dobro dopolnjujeta in sodelujeta, je Prekmurje. Delujejo samo tri mladinska prizorišča: javni zavod, društveno samoniklo prizorišče in zasebni zavod. Ta tri prizorišča v nekem smislu ustrezajo velikosti območja, ki ga prepoznavamo kot območje z najvišjo stopnjo brezposelnosti pri nas. Zelo pomembno je, da obe glasbeni prizorišči dobro sodelujeta eno z drugim, saj sta povezani kadrovsko in zgodovinsko. Programski vodja soboškega javnega zavoda Ivor Knafelj je bil med pobudniki dogajanja v Beltincih. Vendar to verjetno ni edini razlog vzajemnega sodelovanja in dopolnjevanja. Obe prizorišči delujeta povsem drugače in na ne pretirano veliki razdalji omogočata uresničevanje različnih vizij in poslanstva. Primer tretjega prizorišča, Art središča, pa kaže, da tudi v prekmurskem okolju odnos lokalne skupnosti do projektov mlajših ni povsem neproblematičen.

Ambasado Štefana Kovača Marka sem že opisal, zato bom najprej predstavil Mladinski in informacijski klub v Murski Soboti, nato pa še rezidenčni center za ustvarjanje umetnikov Art središče v Središču.

Mladinski informativni in kulturni klub Murska Sobota (Mikk Murska Sobota)

V preteklosti so klub poznali kot Mladinski klub, ki je, kot pravi ustno izročilo, že od sredine 60. let deloval v soboškem gradu. Klubska soba je bila odprta – vsaj občasno – tudi kasneje, tako da je mogoče sedanji Mikk povezati s preteklimi generacijami mladih v Murski Soboti, ki tudi zdaj večinoma dobro poznajo lokacijo Mikka in vsaj po medijih spremljajo njegovo dejavnost. Prostor kluba je v kar elitnem okolju soboškega gradu, katerega glavni najemnik je Pokrajinski muzej Murska Sobota.

V 90. letih, ko so se mladi Sobočani in Sobočanke prvič organizirali v zvezi z nastajanjem novega kluba, je Mikk, že takrat ustanovljen kot javni zavod, gostoval v dveh drugih prostorih. Mladinski informativni in kulturni klub Murska Sobota je bil ustanovljen

leta 1995 in je najprej dobil prostore na Kosovi ulici, nasproti galerije v Murski Soboti. V prostore gradu se je dokončno preselil leta 2006.

Vhod v klub je ob stranskem vhodu v grad. Ob eni zadnjih obnov gradu so dogradili stopnišče, tako da ima obiskovalec vtis, da vstopa v stanovanjski blok, zgrajen v poznih 60. ali 70. letih. Pred vhodom je manjši napis, na vrhu stopnišča, ki vodi v prvo nadstropje, pa je vhod, kjer obiskovalce ob prireditvah pričakajo pobiralec vstopnine, blagajna za vstopnino in varnostnik. Obiskovalci kluba, ki ob vhodu dokažejo, da so starejši od 18 let, dobijo posebno zapestnico, ki jim omogoča nakup alkoholnih pijač ob *šanku*. Za izhod iz prireditvenega prostora dobijo med prireditvijo na roko žig, ki ga »prepozna« ultravijolična svetloba v predprostoru.

Sam klubski prostor je lično urejen in z minimalističnimi posegi v obokani prostor, ki lahko sprejme kakšnih 200 obiskovalcev. Bela barva sten in gladko spolirani parket vdahneta nekaj sterilnega vzdušja, ki ga dodatno poudari še osvetlitev.

Vse je urejeno in sistematično regulirano, tudi *šank* (prihodki so evidentirani), v birokratskem smislu vse zgledno urejeno, gotovo tudi dejavnosti v klubski sobici z dostopom do interneta za izobraževalne ter druge dnevne dejavnosti za najmlajše.

Čez dan poteka veliko delavnic in izobraževalnih tečajev. Za te dejavnosti sta odgovorna Janez Žlebič, ki vodi multimedijski center, in Dego Kapič, ki je bil pred tem programski koordinator. Programski vodja Ivor Knafelj je dolgo časa delal prostovoljno, potem je bil zaposlen v okviru programa javnih del, sedaj pa je že nekaj let programski koordinator. Koncerte organizirajo predvsem ob koncu tedna, ko se vračajo študenti. Imajo kakšnih pet ali šest koncertov na mesec, vstopnina pa je povprečno tri do štiri €. Čeprav so javni zavod in imajo urejene vse papirje in servise, doživljajo pritisk inšpektorjev in policije, ki jih stalno preverjajo. V preteklosti, ko so še bili v prejšnjih prostorih, so organizirali več gledaliških predstav za otroke, vendar so tudi oni v zadnjem času doživeli nekaj proračunskih rezov: od občine so dvakrat zaporedoma prejeli po 20 odstotkov manj za izvedbo programa.

Nekoč so izdajali časopis, ki so ga urejali srednješolci. Izšle so štiri številke na leto, kasneje pa so ga prenesli na splet. Žal je poniknil tudi ta ... Ivor Knafelj opaža, da prihaja do menjave generacij, saj je občinstvo zlasti na glasbenih prireditvah že nekoliko starejše – to so večinoma študenti, ki se ob koncu tedna vrnejo domov.

V preteklosti jih je pogosto obiskovala policija, tu in tam tudi inšpektorji, tako da so jih prisilili v zgledno poslovanje. Dijaki, ki obiskujejo klub, pogosto nimajo dovolj denarja za vstop in raje preživljajo čas v parku. Toda klubu kljub temu uspeva pritegniti mlajše uporabnike, saj ima pester dnevni in nočni program.

Art središče, Središče

Morda najbolj zanimiva in perspektivna pobuda med vsemi, kar jih je v mladinskem polju pri nas, ne le v Prekmurju, je ustanovitev rezidenčnega središča za umetnike, Art centra, na pobudo društva Onej, ki so ga v poznih 90. letih ustanovili mlajši prekmurski angažirani intelektualci, zlasti nedavni diplomanti, med katerimi je bil tudi pokojni kolega in prijatelj Borut Brumen, naselil pa se je v izpraznjene prostore obmejne stražarnice na meji med občinama Šalovci in Moravske Toplice.

Nastal je kot zavod, katerega glavni ustanovitelj je bilo društvo Onej, skupaj z občinama Šalovci in Moravske toplice. Društvo si je pri ustanovitvi zavoda v aktu o ustanovitvi zajamčilo glavno besedo pri vodenju Art centra in pri izbiri organov zavoda. Sprva so na podlagi razpisov in lastnih sredstev zagotovili prvo obnovo objekta, s pridobitvijo evropskih sredstev pa so nadaljevali temeljito prenovo objekta in njegovo dopolnitev z dodatnimi prostori za posebne namene, recimo s prostorom livarne in dodatnimi ležišči. Ker pri črpanju evropskih sredstev sredstva ne prihajajo vnaprej, ampak šele po končanem projektu, so se za izvedbo projekta zadolžili in s tem se je začela kalvarija Art centra. Občina Moravske Toplice se je odločila izpeljati notranje spremembe v zavodu in zamenjala njegovega direktorja, četudi se je na sodišču kasneje izkazalo, da teh pooblastil ni imela. Sledilo je obdobje nejasnega pravnega reševanja zadev, ki je vključevalo tudi izpraznitev prostorov, nadomestne dejavnosti in ustanovitev novega Art središča, ki nikakor ne more zaživeti tako, kot so si ga že pred desetletjem zamislili v društvu Onej, kot avtonomen rezidenčni center, namenjen umetniškim in drugim ustvarjalnim dejavnostim. Art središče si je na podlagi ustanoviteljskega akta, po katerem je imelo prevladujočo vlogo odločanja društvo Onej, spretno pripojilo Art center in od njega prevzelo premoženje ter dolgove. Občini sta pri tem molčali in zavod izpustili iz rok.

Namesto občin je dobilo Art središče za strateškega partnerja državo oziroma kulturno ministrstvo in njegov Javni sklad za kulturne dejavnosti, ki je po novem upravitelj prostorov. V nasprotju z Art centrom, ki je domoval v prostorih ob vasi Središče, ima Art središče, ki je

bilo ustanovljeno leta 2007 in si je pripojilo prejšnji zavod Art center, uradni sedež v Ljubljani. Ustanovitelji so bili znova društvo Onej (z 99 odstotki) in tri fizične osebe, Julij Boršnik, Nataša Serec in Vita Žgur. S tem je postalo Art središče nevladna organizacija, Art center pa je imel mešani status.

Trenutno ima zavod spet blokiran račun, edini aktivni člen dogajanja v Art središču pa je ponovno društvo Onej, ki sodeluje v projektu čezmejnega sodelovanja, tokrat s Hrvaško. Delovanje obeh institucij je usklajeno in še vedno avtonomno, čeprav so nekateri nosilci pobude sčasoma opustili sodelovanje. Danes v Art središču aktivno delujeta predvsem Zdravko Pravdič – Pec in Vita Žgur.

V procesih, ki so potekali na sodiščih po prvotnem sporu z Občino Moravske Toplice, so sodelavci Art centra doživeli obtožbe, da naj bi društvo Onej kot ustanovitelj ukradlo sredstva zavodu Art center. Dokazov o tem ni bilo, razen izpiska, iz katerega se je videlo, da je društvo Onej doniralo Art centru tri milijone tolarjev. Na koncu je po pričevanju Zdravka Pravdiča občina izstopila iz zavoda v zameno, da jih novi zavod ne bi tožil za odškodnino.

Ker je bil prvi in večinski ustanovitelj zavoda društvo Onej, občini pa manjšinska partnerja, zavod sprva ni bil ustanovljen kot javni zavod. To so deležniki ob pomoči prvega direktorja spremenili. Zavod se mora namreč ustanoviti kot javni, ko ima država ali lokalna skupnost prevladujočo moč v svetu zavoda ali ustanoviteljskem deležu. To so brez soglasja društva Onej tudi naredili.

Partnerstvo z državo (z Ministrstvom za kulturo je temeljilo na iskanju rešitev za poplačilo prvotnega dolga za evropski projekt. Pogoj je bil prenos lastništva objekta, ki je medtem po sporazumni poti že prešel v last zavoda Art center. Ministrstvo je predalo upravljanje prostorov Javnemu skladu za kulturne dejavnosti. Zapletlo pa se je s pogodbo za najem prostorov. Art središče naj bi podpisalo pogodbo o trajnejšem najemu prostorov in ohranilo popolno avtonomijo pri izvajanju dejavnosti, vendar se to še ni zgodilo. Pogajanja še vedno trajajo, začela pa so se že leta 2008.

Hkrati je potekala tudi zgodba z društvom Onej, ki je izvajalo prvotni projekt rekonstrukcije z evropskimi sredstvi oziroma posojilom in preneslo lasten vložek (in dolgove) na Zavod Art center. Društvo se je ves čas prijavljalo tudi na druge razpise. Na nekem razpisu leta 2008 je Zavod Art središče, ko je bil še lastnik prostorov, prijavitelj za projekt čezmejnega sodelovanja pa je bilo lahko le društvo, ki deluje v Prekmurju, zaradi razpisnih pogojev podpisal pogodbo z društvom Onej, da je lahko najemnik prostorov za nedoločen čas. To je bilo seveda za novega lastnika sporno.

Od leta 2004 je Art center (in s tem tudi njegov naslednik Art središče) tudi multimedijski center, vendar zadnja leta na razpisih za multimedijske centre ne dobiva več sredstev. Izguba prostorov ob pritiskih Občine Moravske Toplice je prinesla še dodatno težavo: ker zavod ni imel prostorov, se ni mogel prijavljati na razpise in je pretrgal kontinuiteto delovanja, s tem pa izgubil tudi nujne reference za uspešno prijavljanje na nadaljnje razpise. Tudi projektov, ki so jih izvajali, niso mogli izvesti tako, kot so načrtovali, čeprav so jih vsebinsko pripeljali do konca. Zdaj izvajajo manj projektov, kot bi jih lahko. Edini stalni vir sredstev so sredstva Urada RS za mladino za mladinski center. Status mladinskega centra imajo že od leta 2000, ko se je zanj prijavilo društvo Onej in ga z ustanovitvijo Art centra preneslo na zavod. Stalno sodelujejo tudi pri programih Evropske prostovoljske službe (EVS).

Julij Borštnik je kot direktor zavoda podpisal pogodbo o prenosu lastništva. Ker ima društvo Onej to pogodbo za nedoločen čas, jih na Ministrstvu tožijo za ničnost pogodbe o prenosu lastništva in hočejo društvo Onej vreči iz prostorov. Na začetku dogovarjanja z Ministrstvom o prenosu dolgov iz projekta, ki so ga morali ustaviti zaradi nesoglasij z Občino Moravske Toplice, je bilo vse skupaj videti čisto drugače, saj je bilo, po besedah direktorice Art središča Vite Žgur, videti, da je Ministrstvo zainteresirano predvsem za nadaljevanje dejavnosti Art središča in je pri prvotnih pogajanjih nastopilo zelo konstruktivno, potem pa se je po podpisu pogodbe o prenosu lastništva odnos čez noč spremenil.

Po pridobitvi statusa zavoda, ki deluje v javnem interesu na področju kulture, naj ne bi bilo ovir za podpis pogodbe o uporabi prostorov, vsaj tako je bilo videti na pogovorih. Ko je bil postopek končan in so se skušali dogovoriti, da bi prostore uporabljalo več uporabnikov, tudi Akademija za likovno umetnost in druge fakultete ljubljanske univerze, ki so podpisale pismo o nameri, so predstavniki Javnega sklada za kulturne dejavnosti predlagali, da bi dali zavodu v uporabo en prostor, druge prostore pa zaklenili, nato pa po potrebi odpirali in oddajali še druge. Ker zahteva program Art središča stalno odprtost ter navzočnost prostovoljcev in rezidenčnih umetnikov, to za zavod ni bilo sprejemljivo. Očitno so na Javnem skladu računali, da bi kar sami uporabljali prostore (80 odstotkov razpoložljivega letnega časa in programa), zavod pa bi imel manjši delež. To seveda zanj ni bilo sprejemljivo.

Naslednja faza pogajanja je zadevala upravljavski načrt, ki so ga zahtevali na Javnem skladu. V Art središču so ga na hitro pripravili, nato ga je Javni sklad predložil Vladi RS, ki je podpisala pogodbo o upravljanju prostorov. Potem je dogovarjanje šlo le še navzdol in Javni sklad pripravlja pogodbe ob popolnem neupoštevanju pričakovanj Art središča ter mu grozi z izselitvijo. Pogovarjajo se le še z odvetniki. Javni sklad je ponudil petletno pogodbo brez jamstva, z enomesečnim rokom prenehanja, brez sovlaganj in vsega, o čemer so se dogovorili.

Verjetno nimajo konkretnega programa. Bistveno za Art središče je, da bi ohranili programsko neodvisnost in neodvisnost delovanja, tako da bi sami poravnali stroške elektrike in drugih nujnih zadev. Tudi temu niso ugodili, ker naj bi kril stroške upravljavec in to je drugi vir groženj.

Svet zavoda deluje operativno in po potrebi. Trenutno čakajo na to, da bi videli, kaj bo z dvema različnima tožbama: zavod toži državo za ničnost pogodbe, država pa toži društvo Onej, da neupravičeno zaseda njene prostore. Ker so se bali, da se bo to zgodilo, je pred notarjem takratni direktor Julij Borštnik večkrat ponovil, da nima pooblastil ustanovitelja za podpis pogodbe o prenosu lastništva. Obe tožbi čakata. Zdravko Pravdič meni, da bi lahko država po zakonu svoje nepremičnine dala drugim pravnim subjektom le, če delujejo v javnem interesu, ne smejo pa te lastnine prodati oziroma služiti z njo najmanj 40 let. Drama poteka v društvu Onej, ki ga vodi Zdravko Pravdič, in v zavodu Art središče, ki ga vodi Vita Žgur.

Zdravko Pravdič – Pec je predsednik prekmurskega društva Onej, ki šteje okrog 80 članov, med katerimi jih je tudi nekaj iz Ljubljane – bolj za solidarnost. Če pride do česa resnejšega, se povežejo in povabijo aktiviste. Ko so naredili tiskovno konferenco v Moderni galeriji v Ljubljani, so ponovno pridobili naklonjenost medijev.

Art središče ima status mladinskega centra, ker dela z mladimi iz bližnje okolice, ciljno pa z umetniki iz Ljubljane in drugih krajev, zlasti v okviru izmenjave v projektih mobilnosti. Ker imajo blokirani računi, se na projekte trenutno prijavlja le društvo Onej, ki je pri tem kar uspešno. Ker redno izvajajo dejavnost za mlade, je bilo mogoče prikazati in izpolniti pogoje Urada RS za mladino, saj so imeli še lansko leto zaposlene štiri osebe, večinoma v okviru javnih del. Projektov socialnega sklada trenutno ne izvajajo, nekoč pa so jih. Prijavljajo se tudi na razpise, na katere se lahko.

Usoda samoniklih prizorišč

Javni zavodi so kot mladinski centri ponekod dobesedno ali metaforično izrinili lokalne samonikle pobude, ki so omogočile nastanek mladinskega centra. Kljub doseženemu sobivanju in delitvi dela, zlasti pri izvajanju programov, ki spadajo na področje kulturne ustvarjalnosti, bi lahko rekli, da je ta težnja v zadnjih letih dramatična in hromi neposredno ter nepredvidljivo ustvarjalnost lokalnih akterjev.

Društva sicer še vedno delujejo in dosegajo rezultate, niso pa vpeta v jedro ključnega dogajanja in dobivajo le del sredstev, ki bi jih potrebovala za funkcioniranje ter izvajanje programov in jih je gotovo manj, kot bi jih bilo brez profesionalizacije v javnem sektorju.

Med mračnimi vidiki možne usode samoniklih prizorišč, proti katerim se bori pričujoča raziskava, je možnost, da se samoniklo prizorišče preoblikuje v javni zavod in s tem bistveno spremeni (tak primer je morda mladinski center v Medvodah). Samoniklo prizorišče lahko deluje ob javnem zavodu oziroma skupaj z njim, toda ohrani programsko avtonomijo in doseže celo podpis pogodbe za upravljanje prostora (na primer Unterhund v Ormožu). Ob sobivanju obeh se lahko zgodi, da javni zavod ostane, samoniklo prizorišče pa izgine, zaradi manj atraktivne ponudbe javnega zavoda pa se lahko izgubi pomen javnega zavoda (tak primer je v Kranju).

Sicer pa je še veliko slovenskih krajev, kjer ni niti samoniklega mladinskega prizorišča niti javnega zavoda. Poveden primer težav samoniklih scen je dogajanje v Gornji Radgoni, kjer KUD Zrak ne pride nikamor, čeprav se člani društva še tako trudijo in skušajo obuditi koncertno prizorišče. Čeprav jim je to novembra 2011 končno uspelo, je veliko vprašanje, kakšno podobo bodo lahko dali prizorišču. Povsem drugačen primer, ki daje nevladju nekaj upanja, je v Izoli, kjer pobuda lokalne oblasti oziroma države za ustanovitev javnega zavoda ni bila uspešna.

V Gornji Radgoni se bo občina morda zavezala financirati samoniklo pobudo, ki se je vključila v delovanje občinskega mladinskega sveta, in z društvom Zrak ter drugimi pobudniki mladinskega prizorišča skleniti pogodbo o najemu prostorov, kjer bodo ti delovali avtonomno in izvajali program. V tem trenutku še ni jasno, kaj se bo zgodilo, vsekakor pa so akterji samonikle pobude v Gornji Radgoni prepričani, da bo dogovor občino zavezoval in da se ta ne bo sprevrgel v ignoriranje nevladnikov.

So pa tudi primeri, ko je občina ustanovila javni zavod, prostore pa oddaja različnim mladinskim društvom. Čeprav so šli v soustanovitev javnega zavoda, praviloma ne odločajo.

Tak primer je Krško, kjer je Društvu zaveznikov mehkega pristanka uspelo preživeti in celo razširiti delovanje, vendar ne na področju, ki so ga sprva pokrivali, ampak v produkciji vizualne komunikacije, zlasti na filmskem področju.

Prizorišča so ljudje

Prizorišč ni mogoče razumeti kot geografske lokacije, še manj pa le kot organizacije, ne glede na njihov nastanek in temeljno (statutarno) ureditev. Za delovanje institucij mladinskega polja so ključni ljudje in njihov položaj, vloga, perspektiva.

Pomembno je, da je med »nosilnimi hrbti« mladinskega nevladja veliko aktivnih glasbenikov in umetnikov, ki razumejo civilnodružbeno delovanje kot stalni performans, med katerim se trajno briše meja med umetnostjo in življenjem, med zagovarjanjem določenih vrednot in stališč ter njihovim dejanskim izživetjem. Težko bi našli bolj tipičen primer tovrstne kongruence in prav v tem ustvarjalnem spoju prehaja pragmatični realizem vsakdanjega življenja v polje umetniškega ustvarjanja, umetniška ustvarjalnost pa neposredno v vsakdanje življenje. Kakšna pa bi bila Slovenija brez »mehkega terorizma« Marka Breclja?

Brez prostovoljstva in nešteti ur posameznikov, ki jih vložijo v to, da izpeljejo lastne zamisli v prostorih, ki jih zasedejo in si jih uredijo za lastne potrebe, najbrž ne bi bilo samoniklih prizorišč in tudi skupnih akcij. Toda le s prostovoljstvom ni mogoče delati čudežev. Potrebno je tudi profesionalno ali polprofesionalno delo.

Med vodilnimi »nosilnimi hrbti« slovenskega nevladnega mladinskega polja je očitna samozavestna drža. Po njihovih izkušnjah težko najdemo kaj podobnega v tujini – kvečjemu bi lahko naši akterji dajali nasvete tujcem. Ni razloga, da bi nas učili tujci, meni Marko Breclj, lahko pa jih povabimo, da bi se kaj naučili od nas.

Vrednote in njihovo generiranje na samoniklih prizoriščih

Rokenrol mi pomeni vse, to je moj lajff!

(Andraž Šulc)

Generator vrednot je ta problematika, kakor praviš ti, samozaposlovanja mladih. Ne da si jim ti servis, ampak, da oni sami delajo za to, kar hočejo imeti na odru, ali pa za prireditev, da si sami organizirajo. In še bi rekla, pozorni moramo biti na to, da prireditev ni le zabava. Da ne postanejo dejavnosti, ki jih počnemo, enostavno zabava, zato da se troši, da se pije, da brez tiste vsebine, vsaj minimuma neke kulture, ni nujno, da je mladinska, kakršnakoli pač, to mora biti, če ne, ni to prava vrednota.

(Arijana Markučič, Konferenca kontra demenca, 19. 10. 2011)

Vzvod generiranja vrednot mladih na samoniklih prizoriščih je osebni zgled, s katerim starejši akterji vplivajo na mlajše. Poleg vrednot samopomoči, solidarnosti in neodvisnosti so v ospredju delovni zgledi, ki ne pristajajo na podjetniško ideologijo sodobnega časa, pa tudi ne silijo v ustvarjanje institucionaliziranih hierarhičnih odnosov. Kljub medgeneracijskim razlikam se ustvarjajo tesna kolegialnost in sistemi vzajemne pomoči ter sistem izmenjave uslug. Glavna vrednota – v radikalnem nasprotju s prevladujočimi sistemi poglobljanja neenakosti – je egalitarizem, način njegovega uresničevanja pa tovarištvo. V ospredju so torej strategije avtonomnega ravnanja, predvsem pa svoboda.

Raziskava je pokazala, da je akterjem na polju mladinskega nevladja še najbolj vseeno, kaj je mladinska kultura, če ta sploh obstaja oziroma če ima kakšen pomen. Večinoma vidijo ločene mladinske kulture od integralne celote, v kateri obstaja kontinuum ustvarjalnega loka od otroštva in odraslosti do biološke starosti. Tisto, kar akterji vidijo kot pomembno in značilno, pa ni nujno večinsko mnenje katerekoli generacije o tem, kakšna naj bi bila njihova skupna ustvarjalnost.

Tudi ne pristajajo na to, da bi kdorkoli drug zastopal njihove interese, zastopati jih morajo sami. Zato se toliko bolj zavzemajo, da bi UPB (Ustanova nevladnih mladinskega polja), če bi se razvil v njihovo skupno (nad)organizacijo, deloval na principu konsenza in plenarnega odločanja. Če sploh vidijo smisel v tovrstnem mreženju in zastopništvu, ga vidijo dolgoročno brez hierarhije in centralizacije.

Med osrednjimi vrednotami, ki se porajajo na neodvisnih samoniklih prizoriščih, je upornost, povezana tudi z bolečim spoznanjem mladostnikov, da se v njihovem lokalnem okolju nič ne dogaja. Vprašanje pa je, ali uporništvo sploh lahko vzamemo kot generično vrednoto, saj je po mnenju nekaterih morda precej bolj zaznamovalo preteklost kot sedanjost. Kljub temu še vedno velja, da so glavne vrednote jedra najbolj vnetih podpornikov scene uporništvo in revolucionarnost, prostori, kjer ti nihče ne postavlja vnaprejšnjih mej.

Samonikla prizorišča so kovnice izkušenj. Z nehierarhičnim sodelovanjem se oblikuje socialni čut. Samonikla prizorišča so nekakšni »skupnostni prostori«. Bližina, ki jo ustvarja delo z mlajšimi, omogoča tudi starejšim nosilcem dejavnosti na teh prizoriščih ustvarjalni dialog med akterji dogajanja in občinstvom, zlasti glede tistih vprašanj in problematike, ki ustvarjajo prepad med generacijami. Toda tudi tisti z izkušnjami in naklonjenostjo do najmlajših niso prepričani, da razumejo spremembe v aspiracijah mlajših. Osrednje vrednote, ki so jih naštevali akterji, sta tudi solidarnost in vera v to, da delaš nekaj dobrega za druge.

Vrednote samoniklih prizorišči so še pravica in svoboda, stališča proti diskriminaciji, sovraštvu do drugačnih. Za dobro in za ljudi, ki delajo dobre stvari.

Naslednja vrednota ali kar sistem vrednot sta avtonomnost ravnanja in kritičnost razmišljanja. V času vse večje infantilizacije zgodnje odraslosti je avtonomija oziroma samostojnost izkušnja, ki ni več samoumevna. Tudi v sodobnem času je pomembno, da si lahko nekaj drugega, drugačen. Drugačnost in pravica do drugačnosti gotovo spadata med temeljne vrednote, ki jih generirajo samonikla prizorišča, saj je to eno glavnih motivacijskih sidrišč tako nastalih scen v oddaljeni preteklosti in danes, gotovo pa bo ostalo pomembno motivacijsko jedro tudi v prihodnosti, ki se ne kaže kot nič bistveno bolj tolerantna do drugačnosti od preteklih obdobj. Gre za zagovarjanje različnosti kot vrednote, ne le tolerance do drugačnosti.

Za tiste, ki se aktivno vključujejo v splete dejavnosti, je ključna ustvarjalnost kot zanikanje in zavračanje pasivne potrošnje. Pomembna vrednota, ki izhaja iz izkušnje vključevanja na samoniklih prizoriščih, je tudi sodelovanje.

Samonikla prizorišča se praviloma kristalizirajo okoli glasbe. Mladi, ki začnejo igrati v rockovskih ali drugih išočih se glasbenih skupinah, potrebujejo poleg prostora za vaje in vsaj občasnega koncertnega prizorišča tudi prostor za druženje s somišljeniki. Ko ugotovijo, da imajo dovolj tega, da se nič ne dogaja, se organizirajo in (po)iščejo ustrezen prostor. Tako se najučinkoviteje uprejo spoznanju, da »nič ni«. Pomemben del vrednot, ki jih generirajo samonikla prizorišča, se vrti tudi okoli ideologije rock & roll kot življenjskega sloga, oblačenja, govora, tudi posla, povezanega z njim.

Neformalne akcijske pobude mladih

Izjemno pomembna značilnost mladinskih prizorišč je njihova dovzetnost za akcijske pobude neformalnih mladinskih skupin (posameznic in posameznikov). Ključno merilo živosti prizorišč je po mnenju akterjev dejavnosti v ustanovi Pohorski bataljon kodifikacija načinov, kako lahko je mogoče prodreti v prizorišče in koliko je mogoče uresničiti lastne in skupne zamisli.

Bistvena razlika med javnimi zavodi in spontanimi samoniklimi prizorišči je po mnenju marsikaterega sogovornika iz nevladnega mladinskega sektorja v tem, da zaposleni v javnih zavodih živijo »od mladinskega dela«, posameznike, ki delujejo v klubih, pa lahko imenujemo kar aktiviste, ki z vsem bitjem živijo za mladinsko delo.

V to polje pa vstopijo mladi – večinoma brez vnaprejšnjega premisleka ali načrta. Najprej skočijo, potem pa rečejo hop. Tipična je pripoved Roka Ariha, ki je po mladostniškem angažmaju ob zasedbi prostora in delu na samoniklem prizorišču –povsem drugačnega od tistih, ki smo jih večinoma opisovali – postal sodelavec najstarejšega takega prizorišča pri nas, KUD-a France Prešeren. Na konferenci v Mariboru je takole pripovedoval:

Kar se lastnih izkušenj tiče glede tega, lahko rečem, da sva imela s prijateljem, zdaj je že sedem let, zdaj že malo propada vse skupaj, nekje sedem, osem let nazaj, sva zaskvotala v bistvu bazen Kolezija, če kdo pozna to zadevo, kjer sva samoiniciativno zgradila skate park, kar so potem ljudje tudi videli, zato, v bistvu se nanaša na to vprašanje, kako pritegniti mlade, in so to tudi drugi mladi videli. Resnica je, kar se je do sedaj povedalo. Mladinska kultura se ne da tako enoznačno označiti. To je zdaj tako kot, da bi rekli: mi pa rabimo populacijo ljudi med 50 in 60. Kaj je zdaj to? Ne gre to tako. Ni jim skupno le to, da so mladi oziroma to je po moje še zadnja skupna točka, ki jo imajo/imamo.

So pa se nabrali počasi ljudje ob tem bazenu, ki so delili interese, v tem primeru do športa in se je začelo premikati. Zgradili smo, glih smo imeli srečo, da so ljubljansko vpadnico v center gradili, kjer smo, to bo malo grdo zvenelo, ampak drugače nismo vedeli, kako bi se znašli, ker financ nismo imeli; smo si tam kup lesa sposodili, nakradli, kakorkoli, te bosanke, neuporabljene. Fajn je bilo, karkoli nam je prišlo pod roke. Čez pol Ljubljane smo s kariolo tramove vozili. Svega i svašta. To je bilo, kar se motivacije tiče; zdaj, če najdete ta motivacijski faktor tu notri, jaz ga ravno ne morem izpostaviti.

V glavnem, zgradilo se je. Fajn je bilo, dokler je trajalo. Seveda smo bili premladi, da bi se lahko lotili birokratskih prijemov ali drugačnih, da bi se na papirju vedelo, da bi bilo napisano, kdo in kaj je tam. Kar pomeni, da so itak začeli, ko nas ni bilo, kadarkoli nas ni bilo, je lahko kdorkoli prišel, da se je

dogajalo, da smo bili enkrat mesečno šokirani, ko smo prišli, pa je bil požgan en objekt ali pa kar cel bazen oziroma cel skate park.

Enkrat smo prišli, ko je imela, to je zanimiva zgodba, če še malo politiko damo zraven, ko je Janković kandidiral za prvi mandat, Danica govor na Koleziji in obljubljala, da bo, če bo izvoljena, prenovila bazen in v duhu te obljube je naslednji dan spraznila; Snaga je prišla s kamioni in so spraznili bazen, vse, kar je bilo notri. Hišico na drevesu so požagali! Imeli smo hišico na drevesu; ker je niso mogli zbiti dol, so požagali veje.

Sicer smo uspeli, to pa smo kar znali, je, pa biti malo človeški, in smo se uspeli z delavci zmeniti, da nam pustijo material zunaj, tako da zgleda, kot da so oni to naredili, pa da lahko mi to, če ne drugega kamorkoli drugam damo, ker ni lahko dobiti tega materiala, tudi, če si ga »sposojaš«. Ni bilo starejših zraven takrat v tem bazenu. Ničesar ni bilo, zato tudi tega zdaj najverjetneje ni več. To je bila moja, taka bolj osebna izkušnja.

(Rok Arih, Konferenca kontra demenca, 19. 10. 2011)

Prihodnost samoniklih mladinskih prizorišč

Med najpomembnejšimi načelnimi stališči akterjev in nosilk samoniklih prizorišč je skrb, da se ta prizorišča ne bi getoizirala. Na eni strani je treba vedeti, da uporabnike samoniklih prizorišč večinoma družijo dokaj profiliran glasbeni okus, praviloma daleč od osrednjega toka ali komercialnih uspešnic, na drugi pa prav zavedanje ekskluzivnih manjšinskih glasbenih okusov narekuje ravnanje, ki je v bistvu odprto in sprejemajoče, ko gre za druge, neglasbene (in tudi glasbene) dejavnosti v klubih.

Zaradi izjemnega pomena glasbe pri spontanem, neuradnem in nevladnem druženju je nosilce dogajanja v tem sektorju skrajno presenetila poteza oblasti, ki je vzela evropske smernice resno in pri razpisih ne ocenjuje več pomena glasbenih koncertov v mladinskih centrih. Ker so v nekaterih razpisih črtali to kategorijo, so začeli koncerte upoštevati kot »neformalno druženje«. Samonikla prizorišča dobro sodelujejo med seboj, tudi intenzivno komunicirajo in si pomagajo med seboj. Najmanj, kar jih družijo, je skupni sovražnik Sazas, proti kateremu nastopajo enotno. Ni razloga, da bi se pojavila še kakšna druga skupna težava.

Zanimivo je, da akterji nevladnega mladinskega polja niso pretirano zavezani uporabi novih informacijskih tehnologij, čeprav poteka glavnina komunikacije med njimi po elektronski pošti. Več pozornosti namenjajo neposredni komunikaciji po telefonu ali, če je

mogoče, v živo. Obiski prizorišč so morda najpomembnejši trenutek njihovega povezovanja v nekakšno neformalno mrežo samoniklih prizorišč.

V razpisih Urada RS za mladino, ki edini stalno financira tudi samonikla prizorišča, navajajo tri kategorije možnih prijav. Prva je namenjena nacionalnim organizacijam na področju mladih, druga financiranju mladinskih centrov (ki morajo ustrezati določenim pogojem, da lahko zaprosijo za status), tretja pa nevladnim organizacijam na mladinskem področju. V drugem razpisu si konkurirajo javni zavodi in nevladni mladinski centri in to je vzrok za skrbi za nevladna samonikla prizorišča.

Javni zavodi kandidirajo na enakih razpisih kot nevladni sektor, čeprav imajo bistveno več stalnih sredstev za funkcioniranje svojih organizacij. To je treba spremeniti. Pa tudi druga ministrstva, ki financirajo program, recimo Ministrstvo za kulturo, niso preveč pozorna na dejansko delovanje javnih zavodov v nasprotju z nevladnim sektorjem, ki je zlasti na področju kulture zelo vitalen in produktiven.

Izbrani primeri kratkih opisov mladinskega nevladja opozarjajo na to, da se ustvarjalnost vedno generira od spodaj navzgor in da lahko izhaja iz konfliktnih situacij ter partnerskega sodelovanja z lokalnim okoljem. Model nehierarhične organiziranosti samoniklih prizorišč je trdoživ in lahko deluje z minimalno finančno podporo, toda ni večer in tudi ne prenese vseh obremenitev, zlasti ne obremenitev trga in tržne logike, proti kateri se bori s solidarnostjo in prostovoljstvom. Predvsem pa ta model dolgoročno ne vzdrži obremenitev, ki se kopičijo na ramenih ključnih posameznikov v trajnejših oblikah prostovoljstva. Tudi ti morajo od nečesa živeti.

Najpomembnejši akterji dogajanja in dejavnosti na področju dela z mladimi so posamezniki, ki v prvi fazi delovanja v najboljšem primeru oblikujejo neformalne skupine pritiska, saj se naveličajo negodovanja nad tem, da se v njihovem okolju nič ne dogaja. Nato izvedejo kakšno akcijo za pridobitev prostorov, nemalokrat tudi vodijo zasedbo prostorov, ki jih že leta ali desetletja nihče ne uporablja, in jih začnejo urejevati v konsenzu z drugimi somišljeniki.

Bistvena točka obstoja in preživetja samoniklih prizorišč v mladinskem nevladnem polju je privabljanje mladih v njihove aktivnosti in odpiranje prostorov za porajajoče se pobude mladih. V ospredju tega vidika delovanja nevladnega mladinskega polja sta razumevanje in solidarnost.

V času Plemenske skupnosti in vračev v 90. letih prejšnjega stoletja je Marko Breclj za samonikla prizorišča uporabljal termin »osvobodjena ozemlja«. To je bila po mojem mnenju zelo dobra formulacija: v primerih mladinskega nevladja gre prav za to, da goji posebno

obliko izvajanja avtonomije in neposrednega urejanja tistega, kar se zdi posameznikom in posameznicam v javnem polju ključno: skupnosti. In dobro utemeljena skupnost je najpomembnejša skupna vrednota, najbolj žlahtno javno dobro, kar ga lahko pridelajo samonikla prizorišča.

Manjši mladinski centri so deprivilegirani, ne glede na to, ali so ustanovljeni kot javni zavodi ali delujejo v nevladju. Videli smo, da lahko mladinske centre razdelimo na štiri glavne kategorije: prva so javni zavodi, druga študentski klubi, ki so, kot poudarja Marko Breclj, izdatno finančno podprti, tretja verski centri, četrta pa samonikla prizorišča. Čeprav smo jih v raziskavi izpostavili, nikomur ne pride na misel, da bi prepustil zastopstvo interesov samoniklih prizorišč ali posameznikov, ki v njih delujejo, nadorganizaciji, naj ima ta še tako plemenite cilje.

Politiko sofinanciranja mladinskih prizorišč bi bilo treba obrniti: manjši ko je center, večji delež sredstev bi moral pridobiti od Urada RS za mladino, da bi lahko poravnal sprotne stroške. Iz podatkov, pridobljenih iz dokumentacije Urada, je ta v preteklosti večkrat pomembno korigiral politiko glede preživetja manjših mladinskih centrov. Treba je vedeti, da je neprofitni sektor v posebnem položaju, v okviru tega pa bi morali na razpisih, je poudaril Željko Pelicon na razpravi v Mariboru, »posebej privilegirati nevladne organizacije«. Marko Breclj je povzel:

Mi si predstavljamo, da vzpostavljamo jedro ozaveščenega nevladnega sektorja, ki bo srkalo pozornost čim širšega kroga NVO na mladinskem polju (kritična masa, ki daje prizadevanjem legitimnost). Večanje mase zainteresiranih, širjenje ozaveščenega jedra, postajamo upoštevanja vreden partner vlade, ki uravnava mladinsko polje. Krepitev UPB; čez eno leto lahko pričakujemo dvakrat več ljudi na podobnem srečanju nevladja mladinskega polja. Raziskava kot orodje širjenja. Trdim, da moramo skupaj spravljati nevladne organizacije, a da obstaja tudi posameznik kot nevladnik.

(Marko Breclj, Konferenca kontra demenca, 19. 10. 2011)

Modeli organiziranja mladinskega polja, ki jih ponujajo države EU in razpisi Evropske komisije, so različni. Težko bi izbrali takega, ki bi bil čisto primerljiv z našim ali uporaben kot boljši. Čeprav pri nas država nevladja ne financira tako, kot je to praksa na Zahodu, imamo žilavo in ustvarjalno mrežo prizorišč, ki so preživela politične pretrese in stalne reze v javni porabi v zadnjih treh ali štirih desetletjih.

Pomemben del dosedanje vitalnosti mladinskega nevladja je izhajal iz samoniklih pobud mladih. To bi lahko opredelili kot »slovenski model« odprtega pristopa do mladinskega polja, ki ga označujejo nepredvideni vzniki novih prizorišč in njihovo preživetje. Nevladna

mladinska prizorišča so zelo učinkovita, vsaj glede odmevnosti v javnem delovanju in tudi programov, namenjenih najširšim kategorijam mladih.

Gre za zelo pomembna središča kulturnega in družabnega življenja, ki nimajo le lokalnega, regionalnega ali nacionalnega pomena, temveč imajo pogosto tudi velik mednarodni ugled, ki ga nočejo videti prav tisti, ki jih najbolj skrbi prihodnost »njihove« mladine. Kakšna bi bila Ljubljana brez Metelkove in KUD-a France Prešeren, brez odprtega prostora druženja in ustvarjanja v največjem skvotu daleč naokoli ali brez Trnfesta? In kakšen bi bil Maribor brez Pekarne, Koper brez MKSC-ja? Tudi druga prizorišča, recimo v Cerknem, Ilirski Bistrici in Beltincih, z dejavnostjo in festivali daleč presegajo slovenske okvire in spadajo med osrednja živahna prizorišča kulturne izmenjave v evropskem in celo svetovnem merilu.

Brez zadrege lahko govorimo o »slovenskem modelu«, katerega ustvarjalni temelji so spontano nastala »samonikla« prizorišča, ki je trdoživ in ki z minimalnimi vložki države in lokalnih skupnosti sporoča, da se ne pusti kar tako odpraviti in da bo ustvarjalen še naprej.

Ni posebnega razloga, da bi navajali »Evropo« kot zgled, razen morda pri ozaveščanju naših birokratskih, medijskih in poslovnih glav o tem, da se v Zahodni Evropi že dolgo zavedajo izjemnih potencialov nevladnega polja pri funkcioniranju sodobnih demokratičnih držav ob ustreznem vlaganju v nevladni sektor.

Ključna je samoumevnost, da na mladinskem polju izhajamo iz lastne tradicije in lastnih potreb, ki vključujejo narodnostne boje iz 19. stoletja (čitalništvo) in klerikalizacijo družbe ob koncu 19. stoletja in na začetku 20. stoletja, pa tudi delavske boje ter primorski antifašistični boj med vojnoma in zlasti narodnoosvobodilno gibanje med 2. svetovno vojno. Vsa ta gibanja so bila predvsem gibanja mladih. Delno moramo v tem modelu upoštevati tudi izkušnjo samoupravnega socializma po vojni in dokaj reformacijsko zasnovano tranzicijo po njem. Na svetu ni države, ki bi lahko služila kot zgled »slovenskemu modelu«. Samonikla prizorišča so dediči teh nekaj generacij trajajočih družbenih bojev in se tega večinoma dobro zavedajo.

Tudi pričujoči pregled nevladnega mladinskega polja je pokazal, da imamo veliko razlogov za samozavest ter da ni potrebe po tem, da bi nam »Evropa« vsiljevala kakršnekoli modele, še najmanj pa modele, ki bi izhajali iz kakršnegakoli »imperializma razmišljanja« tistih, ki so »nespregledljivi« na ravni Evropske unije. Naš model je edinstven in naj ostane edinstven, predvsem pa je glede na prikazano in povedano jasno ter razumljivo, da si nevladni sektor na mladinskem polju zasluži ne le posebno obravnavo in finančno podporo, temveč tudi nadaljnje razumno razumevanje svojega položaja, ki se vedno ne sklada povsem s

predpisi in normativnimi težnjami, začeni z zanko okoli vratu, ki jo neprofitnim prizoriščem zatika Sazas. Prav v neformalnem upiranju dominantni »modelizaciji« mladinskega polja se kaže njegova ključna ustvarjalnost.

V debati o zapisanih osredotočenjih so se navzočim akterjem dejavnosti v nevladnem mladinskem polju Ustanove Pohorski bataljon zdeli pomembni trije generatorji škode, ki jo povzroča pomanjkljivo financiranje nevladja mladinskega polja.

Prvi problem je paradigma prostovoljstva oziroma njegova institucionalizacija, ki blokira organski in odgovornejši razvoj prizorišč. Dejansko gre za neoliberalno izkoriščanje dela tistih, ki so že tako ali tako glede zaposlovanja neprivilegirani.

Drugi, vse večji problem, povezan s čedalje večjim aparatom nadzora, je nenehno povečevanje tehničnega administriranja, ki mu prostovoljci že dolgo niso več kos.

Tretji, morda največji in najbolj trdoživ problem pa je stalni boj za obstoj prizorišč, povezan s težavnim vzdrževanjem njihove infrastrukture, ki marsikateremu prizorišču, če nima stalne infrastrukturne podpore, preprečuje izvajanje njegovih temeljnih nalog in se skorajda sprevača v sam smisel njegovega obstoja.

Zdaj pa zgodovinski motiv, za katerega si rekel, da te moti, da se ne omenja več prostorov svobode. Včeraj smo imeli en lep »fight«. Skoraj »fight«, no. Ko je šlo prav za te prostore svobode. To je etična dilema. Se pravi, Metelkova. Če bi bila legalizirana, ne bi zgledala tako, kot zgleda zdaj. Tista upravna zgradba, ki se je šla legalizirati, je katastrofa. Se pravi, nekaj se skozi proces odraščanja institucije in tako naprej, zgublja, drugo pa je, da se je v globalu trend obrnil.

Se pravi, če smo prej dvajset let delali za vključevati, ne izključevati in tako naprej, zdaj imamo horo legalis, prvi prostor smo definitivno zgubili, Izbruhov bazen. Se pravi, na prehodu iz šestdesetega v sedemdesetega se je zgodilo, da so se prvi diskoti in klubi izgubljali. Ko so prišla sedemdeseta leta, ni bilo nič. Bil je edino Disko študent. Od takrat naprej smo jih samo osvajali na novo, zdaj se pa dogaja, mislim da od Janševega obdobja naprej, kontra trend. Se pravi, izključevanje, zapiranje, zatiranje in tudi izgubljanje že osvobojenih prostorov.

(Željko Pelicon - Peco, Konferenca kontra demenca, 19. 10. 2011)

Bistveni sklepi so torej: mladinsko polje kaže, da so najpomembnejši ljudje, akterji in uporabniki, ki udeležujejo svoje vizije in poglede. Te lahko učinkovito uresničujejo le, če niso surovo pahnjeni v primež trga, temveč dobijo za programsko in minimalno organizacijsko delovanje dovolj sredstev. Svoje programske vizije lahko uresničujejo v prizoriščih, ki so drugi ključni temelj odprtega mladinskega polja, ki sprejema različne samonikle pobude in jih zna ter zmora razvijati v trajnejše oblike delovanja v okvirih nevladnih mladinskih centrov ali vsaj središč posameznih dejavnosti na mladinskem polju.

Ustanavljanje mrež nevladnega sektorja je bila strategija vlade že od 90. let, da si pridobi partnerja, ki ji bo bližji od spontano nastalih nevladnih organizacij in ki bo v nevladnem sektorju tudi znal prisluhniti njenim interesom, zato je v te mreže vložila znatna sredstva, s čimer je tudi v pomembnem obdobju približevanja EU navzven izkazovala večje razumevanje za nevladni sektor. Po pričevanju akterjev iz nevladnega mladinskega sektorja so do sredstev takrat prišli tudi nekateri, ki so delovali zares avtonomno (na primer Nevladno stičišče v Postojni).

Pomemben akter na polju nevladnih organizacij so različne, kot jim pravijo nekateri sogovorniki, *transžanrske mreže* na nacionalni ravni, podobne pa so tudi na regionalni. Hkrati pa delujejo tudi tematske mreže na obeh ravneh in skupaj zapolnjujejo prostor med vlado ter avtonomnimi in neposredno delujočimi nevladnimi organizacijami, ki so morale zaradi sistema financiranja lastnih dejavnosti delovati projektno.

Zadeve so postale neprijetne, ko se nevladne organizacije mladinskega polja niso mogle prijaviti na razpis za sredstva teh mrež, saj temu področju na razpisu Ministrstva za javno upravo niso predvideli razpisnih sredstev. Bilo je očitno, da daje vladna politika prednost nastajanju javnih zavodov, v nacionalne mreže in mladinsko polje pa je spustila »podmladke« političnih strank. Mladinske nevladne organizacije so tako ostale zunaj rednega financiranja v okviru ključnih nacionalnih in regionalnih nevladnih organizacij. Izjema so bili nekaj časa študentski klubi, ki sicer spadajo med nevladne organizacije, toda imajo lasten stalni vir financiranja.

V posebnih razpisih vlade (predvsem Ministrstva za javno upravo) doslej ni bilo nobenih posebnih razpisov za financiranje nevladnega mladinskega sektorja, kar je po mnenju nevladnih organizacij, ki delujejo v mladinskem polju, nesprejemljivo in za razvoj mladinskih dejavnosti tudi škodljivo. To se še posebej jasno vidi v dejstvu, da ta sektor ni mogel kandidirati na razpisih za sredstva evropskih strukturnih skladov. To se po mnenju predstavnikov Urada RS za mladino vsaj srednjeročno kaže kot edina oprijemljiva strategija pridobivanja znatnejših sredstev na mladinskem polju.

Naj vendarle sklenem z nekaj optimizma. Na okrogli mizi ob obletnici in izdaji nove (!) plošče Gnilih duš konec oktobra 2011 sem povedal, da je punk že od samega začetka mrtev – sam sem se navdušil nad njim pri 14. letih jeseni 1977 – in vendar še vedno živi; najhujše pa je, da 50-letniki še vedno vidimo okoli sebe enako sranje kot takrat (na majici ponovno zbranih Butlov piše *Butli – še vedno na oblasti*).

Ob tem pa še vedno opažamo tudi zasedanje prostorov in načine, kako mladi jemljejo svojo usodo v lastne roke. V preteklosti so bili glavni nasprotniki sprememb »stari rokerji«, ki

jih je povozil čas, in »šminkerji«. Fronta je bila morda takrat jasnejša kot zdaj. Položaj marginalcev, obrobnežev, ki se postavijo na lastne noge z obratom stigme tako, da vzamejo orožje nasprotnika v lastne roke in mu z njim zadajo udarec (takšno dejanje je zasedba prostorov), pa je v bistvu enak.

Kar zadeva ormoško »avtonomno cono Unterhund«, kot jo je imenoval Tomaž Raušl, je Davorin Bešvir na vprašanje, ali je punk kaj spremenil, povedal: *Če ne bi punk ničesar spremenil, bi bila po načrtih bivšega župana tukaj [v Unterhundu] garaža. Namesto 300 pankerjev oziroma občinstva bi tukaj stali klioti in megani.*

Viri in literatura

Analiza

- 2006 'Analiza financiranja nevladnih organizacij s strani vladnih resorjev v letu 2005.' Poročilo na http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/nevladne_organizacije/0410_ANALIZA_FINANCIRANJA_NVO.doc, pregledano 27. 9. 2011.

Beranič, Gorazd in Karno Bozi, ur.

- 1998 *Sprav'mo se Kam! Vodič po rock kulturi severovzhodne Slovenije*. Maribor: KURD V okovih in Vebo.

Beranič, Gorazd, Dušan Hedl in Vili Muzek, ur.

- 1994 *Bili ste zraven: Zbornik o rock kulturi v Severovzhodni Sloveniji*. Pesnica: ZKO Pesnica, Frontier, KID Ptuj.

Bibič, Bratko

- 2003 *Hrup z Metelkove: tranzicije prostorov in kulture v Ljubljani*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Celovita ...

- b. n. l. 'Celovita analiza pravnega in ekonomskega okvira za delo nevladnih organizacij.' Maribor in Ljubljana: Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC. http://www.pic.si/index.php?option=com_content&task=view&id=64&Itemid=85, pregledano 30. 11. 2011.

Čepič, Mitja, ur.

- 2000 *Druženje mladih: mladinski kulturni centri – stanje in delovanje 1996–1998: raziskava*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo.

Dekkers, Fons idr.

- 2004 *Support to NGO Sector. Matra project implemented in Slovenia*. Utrecht: MEDE European Consultancy.

Gorjan, Bojan

- 1967 'Klub mladih - ali klub dolgolasih?' *Katedra* 7(4-5): 15.

Gorjup, Anti

- 1967 'Mladinski klubi danes.' *Katedra* 6(7): 11.

Gril, Alenka

- 2007 *Družbene predstave organizirane mladine*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoški inštitut.
- Hmeljak, Franko
- 1995 *Kameleoni 1965–1995*. Koper: Capris - društvo za oživljanje starega Kopra.
- Jauk, Vesna
- 1999 'MKC: Mladinski kulturni center Maribor.' Tipkopolis. Seminarska naloga. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Kolarič, Zinka in Tatjana Rakar
- 2010 'Raziskava Obseg civilne družbe: Obseg, struktura in vloga/funkcija slovenskih civilno-družbenih organizacij. Študija primera. Dimenzija: Raven organizacij (Regionalna in sektorska distribucija znotraj civilne družbe).' Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. Spletni vir: http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/Mojca/CIVICUS_studije/STUDIJA_PRIMERA_1.pdf, pregledano 27. 11. 2011.
- Kosi, Gregor
- 2009a 'Pekarna.' *Dialogi* 45(7-8): 17–20.
- Kosi, Gregor
- 2009b 'Od skvotiranja do institucionalizacije.' *Dialogi* 45(7-8): 28–58.
- Kuhar, Metka in Špela Razpotnik, ur.
- 2011 *Okviri in izzivi mladinskega dela v Sloveniji*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Lavrič, Miran idr.
- 2011 *Mladina 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji*. Ljubljana in Maribor: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad za mladino in Založba Aristej.
- Lozar, Robert
- 2010 'Nostalgčni premislek o mladosti, norosti in prihodnosti.' V: *Alternativa na margini: 20 let MKK BK*. Weiss, Janez, ur. Črnomelj: Mladinski kulturni klub Bele krajine, str. 19–21.
- Malečkar, Nela in Tomaž Mastnak, ur.
- 1984 *Punk pod Slovenci*. Ljubljana: Krt 17.
- Marinič, Dragica, ur.
- 2007 *Vloga mladinske kulture in mladinskih kulturnih centrov/Die Rolle der Jugendkultur und Jugendkulturzentren*. Maribor: MKC.

Murn, Karmen

- 2010 *Mladinsko delo in mladinska politika na lokalni ravni*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad za mladino.

Muršič, Rajko

- 1995 *Center za dehumanizacijo: Etnološki oris rock skupine*. Pesnica: Frontier, ZKO Pesnica.

Muršič, Rajko

- 1998 'Množična oz. popularna kultura v Sloveniji oz. o kulturni industriji med nami.' V: *Kulturna politika v Sloveniji: Simpozij*. Vesna Čopič in Gregor Tomc, ur. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, str. 181–184.

Muršič, Rajko

- 2000 *Trate vaše in naše mladosti: zgodba o mladinskem in rock klubu*. Ceršak: Subkulturni azil.

Muršič, Rajko in CZD

- 1999 *V sen sem jih videl*. Pesnica: Frontier in ZKD Pesnica.

Nepodpisani članek

- 1962 'Nove oblike dela v klubih.' *Večer*, 19. 11. 1962, 18(271): 3.

Osnutek sporazuma

- 2004 'Sporazum o sodelovanju med nevladnimi organizacijami in Vlado Republike Slovenije za obdobje 2005–2008 (Osnutek).'
http://www.dodogovor.org/upload/arhiv/osnutek_sporazuma_november_2004.pdf, pregledano 26. 9. 2011.

Pobuda

- 2003 'Pobuda za prihodnost nevladnih organizacij.' Ljubljana: Zavod center za informiranje, sodelovanje in razvoj nevladnih organizacij – CNVOS.
<http://www.cnvos.si/UserFiles/File/publikacijeCNVOS/pobuda.pdf>, pregledana 27. 11. 2011.

Poklar, Tjaša

- 2011 *MKNŽ: Mladinski klub Nade Žagar v ritmu od leta 1966*. Ilirska Bistrica: MKNŽ.

Predlogi

- 2011 'Predlogi predstavnikov NVO glede sestave Sveta Vlade RS za spodbujanje razvoja nevladnih in prostovoljskih organizacij.'
http://www.cnvos.si/UserFiles/File/Zagovornistvo/Predlogi%20glede%20sestave%20Sveta%20za%20razvoj%20nevladnih%20in%20prostovoljskih%20organizacij_24_%208_%202011.pdf, pregledano 28. 9. 2011.

Rakar, Tatjana in Andreja Črnak Meglič

- 2010 'Raziskava Indeks civilne družbe: »Odnos med organizacijami civilne družbe in državo« – študija primera. Dimenzija: Zunanje okolje (Odnos med državo in civilno družbo).' Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. Gradivo na:
http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/Mojca/CIVICUS_studije/STUDIJA_PRIMERA_3.pdf, pregledano 28. 9. 2011.

Rejec, Renata in Tomaž Valantič, ur.

- 2011 *Statistični portret Slovenije v EU 2011*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

Strategija

- 2003 Strategija Vlade RS za sodelovanje z nevladnimi organizacijami. Interni vladni dokument,
http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/nevladne_organizacije/zasnova-dokumenta-2.pdf, pregledano 26. 9. 2011.

Škerlj, Božo

- 1962 *Ljudstva brez kovin*. Ljubljana: DZS.

Šoln, Zoran

- 1974 'Mladi v krajevni skupnosti.' *Problemi* (Mladina - Razprave - Literatura) 12/6-7(138–139): 94–96.

Šterlek, Emilija, ur.

- 2011 *Bistrica ob Sotli: med biseri dediščine*. Bistrica ob Sotli: Občina Bistrica ob Sotli.

Štrajn, Darko

- 1974 'K vprašanju poenostavitve pojma mladine.' *Problemi Razprave* 12/8(140): 93–100.

Štrajn, Darko, ur.

- 1986a 'Novi rock 2: Realni prostori drugačnosti.' *Mladina – Pogledi* 13(5).

Štrajn, Darko

- 1986b 'Bukumatula.' V: 'Novi rock I. Realni prostori drugačnosti.' *Mladina - Pogledi* 30 (26. 9. 1986): 29.

Švajger, Boštjan

- 2010 'MKK: en sam spomin, ki še traja.' V: *Alternativa na margini: 20 let MKK BK*. Weiss, Janez, ur. Črnomelj: Mladinski kulturni klub Bele krajine, str. 11–14.

Torkar, Aleš in Sonja Čandek

- 1999 *Stabilno financiranje NVO/The Sustainable NGO Financing Project.*
Skupna iniciativa Centra za neprofitni management in NESsT. Ljubljana:
Center za neprofitni management.

Valantič, Tomaž, ur.

- 2011 *Slovenija v številkah 2011.* Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

Vecko, Radoška

- 1979 'Izraba prostega časa mladih.' Tipkopolis. Proseminarska naloga. Ljubljana:
Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta,
Univerza v Ljubljani.

Vertot, Nelka

- 2010 *Young People in Slovenia.* Ljubljana: Statistični urad RS.

Weiss, Janez, ur.

- 2010a *Alternativa na margini: 20 let MKK BK.* Črnomelj: Mladinski kulturni klub
Bele krajine.

Weiss, Janez

- 2010b 'To ni eulogija, to ni epitaf!' V: *Alternativa na margini: 20 let MKK BK.*
Weiss, Janez, ur. Črnomelj: Mladinski kulturni klub Bele krajine, str. 9.

ZJIMS

- 2010 'Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju.' <http://www.uradni-list.si/1/content?id=97951>, pregledano 27. 11. 2011.

ZMS

- 2000 'Zakon o mladinskih svetih.' <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200070&stevilka=3305>, pregledano 30. 9. 2011.

ZSŠ

- 1994 'Zakon o skupnosti študentov.' <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199438&stevilka=1524>, pregledano 30. 9. 2011.

Summary

Rajko Muršič

Do It Yourself: Non-Governmental Grass-Roots Youth Centres, Youth Creativity and Intergenerational Collaboration

The volume gives an overview of independent non-governmental youth centres in Slovenia. It describes spontaneously emerged sites of socialization and creativity among youths who need a place to gather and engage in creative activities, especially music. Typically, youths in their mid-teens realize that nothing is going on in their town or village, and they begin searching for a place to spend their spare time, gather and, if they play music, hold rehearsals. If the local authorities to whom they initially address their requests cannot provide an appropriate space, they search around and contact the people in charge of places they find appropriate. If nothing else works, they occupy an abandoned space and negotiate its use later. These places are typically deserted basements in state-owned buildings or old local cultural centres in decline. Occasionally, a privately-owned space is rearranged into a public venue.

These places consequently become local youth clubs. In order to get funds for investments in the venue and for programme activities at the centres, groups of young activists have to establish a formal legal body. Usually they establish a non-governmental organization, or a club (society or association). Sometimes they form a private non-profit organization.

These organizations, established from the bottom up, are organized non-hierarchically. Their members volunteer in all activities. They do not define specific roles or statuses, but do whatever is necessary for their informal or formal organization. If the venue remains squatted, they usually sustain egalitarian relationships and do any job required for the functioning of these grass-roots venues.

On the other hand, the government's youth policy promotes the establishment of youth centres in the local municipalities. The organizational form of those youth centres is still non-profit, but these mostly professional public enterprises are organized hierarchically, starting

with formal leadership, including at least a director appointed by the municipality, and a programme director. Thus they are not really independent. And of course they receive funding for their activities and venues from the local and state budgets.

Based on research commissioned by the Office of the Republic of Slovenia for Youth, the author presents and discusses selected examples of youth centres in Slovenia. In the first chapter the basic terms are defined and a short history of civic dialogue in Slovenia is presented, especially regarding the relationship between the state and the non-governmental sector of the youth. The second chapter gives a brief introduction of the classification of youth centres and introduces the notion of “grass-roots venues”. A short history of youth clubs in Slovenia includes ethnographic descriptions of various youth centres with different types of internal organizational structures.

The author presents two large state-supported youth clubs in Velenje and Celje, and two venues established by student clubs in Slovenske Konjice and Ravne na Koroškem. The non-governmental association KUD France Prešeren Trnovo in Ljubljana, which is the oldest cultural association and youth centre in Slovenia, and perhaps the most well-known for its various activities in Ljubljana, is presented in greater ethnographic detail. The second example of a non-governmental association is the youth club in the rural centre Bistrica ob Sotli, and the third one the Student, Youth and Children’s Centre in Laško. Among several squats in Slovenia, the author presents the youngest one, the Train Station Squat in Kranj, led by the cultural association Subart Kranj. He then presents the Ambasada (Embassy) Štefana Kovača Marka in Beltinci and Pekarna in Maribor as perhaps the best examples of effective independent grass-roots venues. The author also presents the Prekmurje region with its municipal public youth centre in Murska Sobota and non-governmental non-profit organization, the residential art centre Art središče.

In the conclusion he argues that grass-roots youth venues are important not only for their independent youth programmes and creativity, but also as sites of effective trans-generational partnership, sustainable sharing of experience and generating of values which are in sharp opposition to the values in a society marked by greed and consumerism.